

IN DE BAN VAN HET VOETBALGEWELD

EEN KRITISCHE DISCOURSANALYSE VAN DE BERICHTGEVING
OVER HET VOETBALHOOLIGANISME IN NEDERLAND TIJDENS DE
JAREN TACHTIG VAN DE TWINTIGSTE EEUW

Aantal woorden: 27.042

Arno Vander Bruggen

Studentennummer: 01506368

Promotor: Prof. dr. Margo De Koster

Leescommissarissen: Kevin De Koster en Laura Debyser

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Geschiedenis

Academiejaar: 2019 - 2020

Verklaring in verband met consulteerbaarheid

De auteur en de promotor(en) geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar te stellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

Preambule

Het oorspronkelijk doel van deze masterscriptie was om een zicht te krijgen op de definities, beschrijvingen en invullingen van het voetbalhooliganisme vanuit het perspectief van de actor zelf. Aan de hand van mondelinge interviews zou het onderbelichte perspectief van de actor in het wetenschappelijk onderzoek in België worden onderzocht. Toen alles in gereedheid werd gesteld voor de uitvoering van mijn interviews haakten meerdere respondenten om verschillende redenen af. Ik werd bewust gemaakt van de nog steeds lichte 'vijandigheid' tegenover buitenstaanders en onderzoekers in het bijzonder.

Begin maart besloot ik in samenspraak met mijn promotor om een andere methode en invalshoek te hanteren. Er werd gekozen om de berichtgeving van het voetbalhooliganisme in de Belgische media aan een kritische discoursanalyse te onderwerpen om vervolgens de beschrijvingen uit de gevestigde media te vergelijken met de eigen invullingen van de actor. Twee afzonderlijke voetbalseizoenen gingen in twee verschillende Vlaamse kranten – een kwaliteitskrant en een populaire krant – met elkaar worden vergeleken. De dag waarop ik aan de slag ging gaan met het bronmateriaal in de Hendrik Consciencebibliotheek te Antwerpen werden de coronamaatregelen aangekondigd, waarop de bibliotheek en alle archieven meteen de deuren hebben gesloten.

Als noodoplossing ben ik op aangeven van mijn promotor aan de slag gegaan met Nederlandse kranten. Op het digitaal platform *Delpher* heeft iedereen vrije toegang tot alle Nederlandse kranten die met een OCR-systeem werden gedigitaliseerd. De focus van dit onderzoek werd dus noodgedwongen verschoven onder de noemer 'lage landen', waarbij het bronmateriaal uit Nederland afkomstig was. De lange 'lockdown' in ons land heeft mij niet toegestaan om meer bronmateriaal te verzamelen met betrekking tot het perspectief van de hooligan zelf. Hiervoor ben ik aan de slag moeten gaan met materiaal dat enkel online beschikbaar was. Een diepgaande analyse van het discours van de hooligan zelf vereist veel meer bronmateriaal dat online niet valt te vinden. Om die reden is het laatste hoofdstuk een kort, uitleidend hoofdstuk waarin een aanzet wordt gegeven om dergelijke vergelijking aan te gaan.

Deze preambule werd in overleg tussen de student en de promotor opgesteld en door beide goedgekeurd.

Brugge, 04.06.2020.

Woord vooraf

Deze scriptie vormt zowel het slotstuk als de apotheose van een uiterst interessante en leerrijke masteropleiding geschiedenis aan de Universiteit Gent. Dit onderzoek behelst een kritische discoursanalyse van de mediaberichtgeving rond het voetbalhooliganisme in Nederland tijdens de jaren tachtig van de twintigste eeuw. Het dominante discours dat door de pers werd gehanteerd zal vervolgens worden vergeleken met het discours van de hooligan zelf. Hooliganisme zal op het eerste zicht een verrassende keuze voor het onderwerp van een historisch onderzoek lijken. Voor mij was het een gelegenheid om mijn persoonlijke interesses omtrent voetbalcultuur te combineren met mijn opleiding; het was dan ook zeer verrijkend en aangenaam.

In dit voorwoord neem ik graag de tijd om enkele personen te bedanken die een onmisbare schakel in de totstandkoming van deze masterproef vormden. Eerst en vooral wil ik mijn promotor, prof. Dr. Margo De Koster, bedanken voor de deskundige en motiverende begeleiding gedurende afgelopen twee jaar. Deze thesis vloeit voort uit mijn bachelorscriptie waarin ik de invloed van masculiniteitsconcepten op het voetbalhooliganisme in het Verenigd Koninkrijk heb onderzocht. Ook hier vormen deze masculiniteitsconcepten een belangrijk onderdeel. Daarnaast wil ik mijn leescommissarissen Laura Debyser en Kevin De Koster bedanken voor hun tijd en interesse om mijn scriptie te lezen en te beoordelen.

Vervolgens wil ik mijn familie bedanken voor de steun en de kansen die ik heb gekregen om deze studie te volgen. In het bijzonder vermeld ik mijn beide grootvaders en grootmoeder, van wie ik tijdens mijn studies afscheid heb moeten nemen. Hun uitdrukkelijke trots en interesse hebben mij gemotiveerd om deze studies tot een goed einde te brengen. Ik ben tevens een persoonlijke bedanking verschuldigd aan Annemie voor de precisie en deskundigheid waarmee deze scriptie werd nagekeken en verbeterd.

Als laatste ben ik meer dan een dankwoord verschuldigd aan Silke voor de onvoorwaardelijke steun en liefde.

Brugge, 13.06.2020.

Inhoudsopgave

Verklaring in verband met consulteerbaarheid	1
Preambule.....	2
Woord vooraf.....	3
Inhoudsopgave.....	4
Lijst met afkortingen	6
Lijst met tabellen	7
HOOFDSTUK 1: INLEIDING.....	8
1. Historische context	8
2. Theoretische omkadering	14
2.1. 'Grote' Britse theorieën	14
2.2. Hooliganisme en de media	17
2.3. Wetenschappelijk onderzoek in de lage landen	21
3. Probleemstelling	23
4. Methodologie	26
4.1. Theoretisch kader	26
4.2. Methode	28
5. Bronnencorpus	31
HOOFDTUK 2: KRITISCHE DISCOURSANALYSE	33
1. Perslandschap in Nederland: van verzuiling tot 'politieke onafhankelijkheid'	34
1.1. <i>De Telegraaf</i> : Collaboratie, sensatie en "Telegraafrellen"	35
1.2. <i>NRC Handelsblad</i> : Kwaliteitskrant met liberale geest	36
2. Seizoen 1983/84.....	39
2.1. Maatschappelijke nervositeit troef.....	39
2.2. Tekstuele analyse op inhoudelijk niveau	41
2.2.1. Cluster 'identiteit	41
2.2.2. Cluster 'geweld'	44
2.3. Tekstuele analyse op vormelijk niveau.....	50

2.4. Discursieve context.....	52
3. Seizoen 1986/87	54
3.1. Voetbal in verval	54
3.2. Tekstuele analyse op inhoudelijk niveau	57
3.2.1. Cluster 'identiteit'	57
3.2.2. Cluster 'geweld'	63
3.3. Tekstuele analyse op vormelijk niveau.....	68
3.4. Discursieve context.....	70
HOOFDSTUK 3: PERSPECTIEF VAN DE HOOLIGAN.....	72
1. Mediaconsumptie bij voetbalhooligans.....	73
2. Mediaproductie door hooligans	75
2.1. Alternatieve media	75
2.1.1. <i>Fanzines</i>	76
2.1.2. Herinneringsliteratuur	77
3. Masculiniteitsconcepten	79
HOOFDSTUK 4: CONCLUSIE.....	81
BIBLIOGRAFIE.....	84
1. Primaire bronnen	84
1.1. Krantenartikelen.....	84
2. Secundaire bronnen	86
2.1. Boeken en artikels	86
2.2. Inhoud van een website	91
3. Bijlagen.....	92

Lijst met afkortingen

UEFA	Union of European Football Associations
FA	Football Association
KNVB	Koninklijke Nederlandse Voetbalbond
KBVB	Koninklijke Belgische Voetbalbond
KDA	Kritische Discoursanalyse
OCR	Optical Character Recognition
IKV	Interkerkelijk Vredesberaad
CDA	Christendemocratisch Appèl
DPA	Deutsche Presse-Agentur
LOV	Landelijk Overleg Voetbalvandalisme

Lijst met tabellen

Tabel 1	Het drie-dimensionele model van Norman Fairclough
Tabel 2	Overzicht bronnencorpus
Tabel 3	Woordfrequentie krantenkoppen seizoen 1983/84
Tabel 4	Gemiddeld aantal toeschouwers per wedstrijd
Tabel 5	Woordfrequentie krantenkoppen seizoen 1986/87

HOOFDSTUK 1: INLEIDING

1. Historische context

“Some people think football is a matter of life and death. I assure you, it's much more serious than that.”

- Bill Shankly, Liverpool-legende

Voetbal – in zijn moderne verschijningsvorm¹ – gaat van bij het begin in 1863 gepaard met allerlei vormen van supportersgeweld. Rellen, geweld en vandalisme waren vanaf 1870 al goed ingeburgerd in het Britse voetbal, maar nog niet dominant aanwezig bij voetbalsupporters tijdens wedstrijden. Het oplaaiende geweld had hoofdzakelijk betrekking op het spelverloop en was spontaan van aard. Een dubieuze scheidsrechterlijke beslissing, een zware fout van de tegenstander, overbevolking van tribunes en beslissingen van de clubs waren de voornaamste factoren die aanleiding gaven tot het uitbreken van ongeregelde heden bij supporters.² De eerste grootschalige uitbarsting van geweld gebeurde na afloop van de wedstrijd tussen de twee stadsrivalen uit Glasgow; Celtic en Rangers. Heel wat supporters hadden gehoopt op verlengingen nadat de wedstrijd op een gelijkspel was geëindigd, maar de scheidsrechter besloot om de wedstrijd af te fluiten. Zowat zesduizend ontevreden supporters bestormden het veld en sloegen gedurende twee uur de infrastructuur van *Hampden Park* kort en klein.³

Het spontane karakter van het supportersgeweld werd vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw vervangen door een meer georganiseerde vorm van geweld. Dit analytisch onderscheid tussen spontaan en georganiseerd geweld geeft een belangrijk historisch breekpunt aan in de ontwikkeling van wat we vandaag onder “voetbalhooliganisme” verstaan.⁴ De verschuiving naar georganiseerd geweld is voor het eerst duidelijk waarneembaar bij de vernielingen van de *Merseyside Maniacs*. Onder de noemer van die term, gehanteerd door de populaire pers in Engeland, treffen we jonge supporters van Everton en Liverpool aan. Op terugweg van hun uitwedstrijden hebben deze jongeren er een gewoonte van gemaakt om met veel geweld en precisie treinstellen te vernielen.⁵ Deze onrustbarende gebeurtenissen geven meteen ook een belangrijk kenmerk van het moderne hooliganisme weer, namelijk dat het

¹ Het ontstaan van het moderne voetbal wordt gekoppeld aan de oprichting van de Football Association (FA) in het Verenigd Koninkrijk.

² Patrick Murphy, John Williams en Eric Dunning, *Football on trial: Spectator violence and development in the football world* (London: Routledge, 1990), 42.

³ Wray Vamplew, “Sports Crowd Disorder in Britain, 1870-1914: Causes and Controls,” *Journal of Sport History* 7, nr. 1 (1980): 6.

⁴ Ramon Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme. Een internationale vergelijking van club- en supportersculturen* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008), 19-20.

⁵ Eric Dunning, Patrick Murphy en John Williams, *The roots of football hooliganism. An historical and sociological study* (Londen: Routledge & Kegan Paul, 1988), 140.

geweld niet binnen de muren van het voetbalstadion blijft, maar ook tot uiting komt in de publieke ruimte.

Het voetbalhooliganisme ontwikkelde zich doorheen de jaren 1960 al snel tot een problematisch sociaal fenomeen in de Britse samenleving. Steeds meer jongeren begonnen zich te identificeren met het gewelddadige karakter van het hooliganisme waardoor er al snel verschillende groeperingen werden gevormd. Hun acties – en de vaak overdreven en sensationele berichtgeving in de pers – hebben het fenomeen op korte tijd doen uitgroeien tot een zogenaamde *English disease*. Dit heeft er grotendeels voor gezorgd dat de Britse voetbalsupporter in continentaal Europa werd herleid tot een voetbalhooligan.⁶

Ondanks de grote vrees voor een opflakking van de *English disease* tijdens de wereldbeker voetbal van 1966 in het Verenigd Koninkrijk zijn er geen grootschalige incidenten gebeurd. Het fragmentarische karakter van de incidenten tijdens de jaren zestig maakte plaats voor steeds grotere en beter georganiseerde vormen van hooliganisme tijdens de jaren zeventig. Verschillende groeperingen van jongeren concentreren zich in het stadion en creëren hun eigen territorium: de *football ends*.⁷ Door de ontwikkeling van territoriale eenheden en de segregatie van thuis – en uitsupporters werd een nieuwe dynamiek ontwikkeld waarbij het van belang was dat het eigen territorium beschermd moest worden tegen invasies van rivaliserende hooligans. Het gevolg was dat er een soort van kat-en-muisspel ontstond tussen rivaliserende hooligangroeperingen waarbij het veroveren van het 'vijandige territorium' als een demonstratie van hun hardheid werd gezien.⁸

De groeiende populariteit van het hooliganisme verspreidde zich al snel naar het Europese vasteland. Tijdens Europese bekerwedstrijden kwamen jonge voetbalsupporters van het vasteland met de gewelddadige en imponerende Britse hooligans in contact. De Britse hooligancultuur kon op veel prestige rekenen in Europa waardoor belangrijke elementen zoals de kledingstijl, symbolen en rituelen door lokale jeugdculturen werden overgenomen. Door deze samensmelting ontstonden verschillende hybride hooliganculturen op het Europese vasteland.⁹ In de grote Europese voetbalcompetities ontstonden grote netwerken van rivaliserende hooliganformaties waardoor supportersgeweld meer dan een *English disease* werd.

Ook België bleef niet gespaard van de Britse hooliganinvloed. De Europese bekerwedstrijd in het seizoen 1974 - 75 tussen Royal Antwerp FC en Aston Villa uit Birmingham introduceerde het hooliganisme 'officieel' in ons land. Met meer dan duizend supporters hebben de Britten de Antwerpse binnenstad op stelten gezet en massaal de confrontatie met de jongere Antwerpsupporters gezocht. Deze jongeren, gevestigd in vak X

⁶ Murphy, Williams en Dunning, *Football on trial*, 85.

⁷ Ibid., 90.

⁸ Peter Marsh, *Aggro: The illusion of violence* (London: Dent, 1978), 99.

⁹ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 23.

op de Bosuil, waren zodanig onder de indruk dat hun vak al snel tot de X-Side werd omgedoopt.¹⁰ Nederland werd tijdens hetzelfde voetbalseizoen voor het eerst geconfronteerd met het grootschalige supportersgeweld. Het was de Europese bekerwedstrijd tussen Feyenoord Rotterdam en het Londense Tottenham Hotspur die tijdens de rust ontketende in grote vechtpartijen met 200 gewonden als gevolg. Dit incident heeft heel wat onrust gezaaid in de Nederlandse voetbalwereld, maar voor veel jonge supporters betekende dit het begin van hun eigen hooligantraditie.¹¹

“In het begin hebben we ons gemodelleerd naar jullie voorbeeld. Je ziet op tv hoe die Engelsen Feyenoord de pan in hakken en je geniet. Je denkt: dat wil ik ook!”¹²

Aan het begin van de jaren tachtig van de twintigste eeuw ontstonden de grootste en belangrijkste *sides* in ons land. Voorheen was de ‘spionkop’ de plaats waar fanatieke jonge supporters zich verzamelden en met trommels, toeters en bellen hun ploeg luidkeels aanmoedigden. Het folkloristische karakter van de spionkop moest echter plaats maken voor de gewelddadigere *sides* waar jongeren zich hebben gevestigd met maar een doel voor ogen: amok maken.¹³ Bij Club Brugge was deze verschuiving duidelijk zichtbaar. Tijdens de jaren zestig was de spionkop in het oude stadion ‘De Klokke’ een populaire plaats voor jongeren om tijdens de wedstrijd te vertoeven. Begin jaren tachtig was deze kern van jongeren verplaatst naar de oostelijke tribune in het nieuwe Olympiastadion. De voornaamste reden voor deze verschuiving was dat de oostelijke tribune aan het vak waar de supporters van de tegenstanders zich bevinden grenst. De Brugse East-Side was geboren.

De grootste ploegen uit het Belgische voetbal hadden tegen het midden van de jaren 1980 hun eigen hooligansides die als het ware een eigen competitie uitvochten naast het veld. Ondanks de gestegen populariteit van het hooliganisme maakt het grote publiek in ons land pas echt kennis met het fenomeen op 29 mei 1985. Het Heizelstadion in Brussel was op deze dag het strijdtoneel van de finale van de Europacup voor landskampioenen tussen Juventus en Liverpool. Hoewel het stadion relatief verouderd was en op heel wat plaatsen tekenen van slijtage vertoonde heeft de UEFA toch beslist om de wedstrijd op de Heizel te organiseren. De Liverpoolsupporters werden in de vakken X en Y, grenzend aan het vak Z bestemd voor neutrale Belgische supporters geplaatst. Op de zwarte markt werden echter heel wat tickets voor dit vak verkocht aan Italiaanse supporters, waardoor het vak hoofdzakelijk door Juventussupporters werd bezet. Ongeveer een uur voor de wedstrijd werden allerlei projectielen – bierflessen, blikken en afgebrokkelde stenen van het stadion – in de richting van

¹⁰ Kris Van Limbergen, Carine Colaers en Lode Walgrave, *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden van het voetbalvandalisme. Rapport II: Resultaten van een systematisch empirisch onderzoek in het Belgisch eersteklassevoetbal, competitie 1986-1987* (Leuven: KUL. Faculteit rechtsgeleerdheid, 1987), 138.

¹¹ Spaaij, *Hooligan, fans en fantisme*, 98.

¹² Danny Dyer en Dominic Utton, *Hooligans united. De hardste voetbalfans ter wereld* (Amersfoort: Just publishers, 2018), 93.

¹³ Karel Verleyen en Steven De Smet, *Hooligans* (Leuven: Davidsfonds, 1996), 14.

vak Z gegooïd. Toen later de vervallen scheiding tussen beide vakken werd gesloopt, gevolgd door een charge van de Liverpoolsupporters richting vak Z ontstond extreme chaos. De Italiaanse supporters vluchtten massaal naar de zijkant van het vak waar ze via de muur uit het vak proberen te ontsnappen. Toen dit muurtje het begaf, werden tientallen mensen vertrappeld en verstikt in de mensenmassa.¹⁴

De eindbalans van het Heizeldrama heeft deze gebeurtenis op het netvlies van iedere voetbalsupporter gebrand. 32 Italianen, vier Belgen, twee Fransen en een Noord-Ier lieten het leven, meer dan honderd supporters liepen ernstige verwondingen op. De meeste slachtoffers vielen toen de muur aan de zijkant van het vak instortte.

Zowel nationale overheden van verschillende landen als internationale organisaties zoals de EU zijn dan tot het besef gekomen dat er dringend maatregelen moesten komen om het supportersgeweld aan banden te leggen. Een eerste initiatief kwam er van de Raad van Europa met de organisatie van de 'Heizelconventie'. De conventie richtte zich op drie punten om het supportersgeweld aan te pakken: preventie, samenwerking en versterking. De belangrijkste conclusie van deze conventie was dat er een betere samenwerking moest komen tussen verschillende nationale overheden, politiediensten en sportautoriteiten tijdens internationale voetbalwedstrijden om rivaliserende supportersgroepen van elkaar te kunnen scheiden. Er werd een '*standing committee*' opgericht dat zich moest richten op het formuleren van aanbevelingen naar de nationale overheden.¹⁵

Het Verenigd Koninkrijk kende vier jaar na de Heizel een nieuw drama waarbij maar liefst 96 Liverpoolsupporters om het leven kwamen. Hoewel dit geen rechtstreeks gevolg van supportersgeweld was, betekende het Hillsboroughdrama in Sheffield de druppel voor de Britse overheden. Na veertig jaar geplaagd te zijn geweest door hooliganisme neemt de Britse overheid draconische maatregelen om een einde te maken aan alle ongeregelde heden in en rond het stadion. In 1989 en 1991 werden respectievelijk de *Football Spectators Act* en de *Football Offences Act* in het Britse voetbal geïntroduceerd. Het betreden van het speelveld, werpen van projectielen of racistische uitingen werden voortaan gezien als een strafrechtelijk vergrijp en meteen bestraft met een stadionverbod. Nultolerantie werd de norm.¹⁶ Naast deze ingrijpende juridische maatregelen werd de gedateerde infrastructuur van de Britse voetbalstadions aangepakt. Na de aanbevelingen van het *Taylor Report*, een onderzoekscommissie die naar aanleiding van het Hillsboroughdrama werd opgericht, werden

¹⁴ Olaf Verhaeghe, "De tragedie van de Heizel herinnerd. Een kritische analyse van de verjaardagsjournalistieke berichtgeving over het Heizeldrama in de Vlaamse pers (1985-2015)" (masterproef, Universiteit Gent, 2015), 23-24.

¹⁵ Wouter De Bosscher, "Voetbal, een feest!" Werkelijkheid of illusie? De fankaart doorgelicht." (masterproef, universiteit Gent, 2005), 19-20.

¹⁶ Stefaan Van Den Bogaert, "Voetbalwet of geen voetbalwet, samen sterk in de strijd tegen hooliganisme," *Ars Aequi* 56, nr. 4 (2007): 329.

de *terraces*¹⁷ vervangen door zitplaatsen. Dit was volgens Taylor niet enkel comfortabeler dan staanplaatsen, het was ook veiliger omdat iedere supporter zijn eigen kleine territorium bezat en fysiek contact tussen supporters werd vermeden. Daarnaast waren zitplaatsen bevorderlijk voor de controle van de supporters, mede dankzij de groeiende technologie van beveiligingscamera's en de betere identificatie van relschoppers.¹⁸

Ondanks het merkbare succes van de Britse maatregelen werd er in de lage landen niet meteen werk gemaakt van ingrijpende maatregelen. Het Belgische beleid bleef in de jaren na het Heizeldrama vasthouden aan de strategie van koninklijke besluiten en omzendbrieven.¹⁹ Nederland wees er meermaals op dat binnen de bestaande wetgeving alle middelen voorhanden waren om het probleem van het hooliganisme doeltreffend aan te pakken.²⁰ Ondanks de zelfverzekerde houding van de overheden tegenover het probleem zien we het voetbalhooliganisme in de lage landen niet verdwijnen in de stadions. Tegen het einde van de jaren negentig, met het EK van 2000 in zicht, heeft de Belgische overheid dan toch besloten om een Voetbalwet in het leven te roepen. De bepalingen van de Voetbalwet hebben er voor gezorgd dat supporters die overtredingen begaan administratieve sancties kunnen krijgen. Daardoor kan sneller en daadkrachtiger tegen overtreders worden opgetreden.²¹ Nederland sprong echter niet mee op de trein en heeft pas sinds 2009 een soortgelijke voetbalwet. Ondanks alle druk vanuit de KNVB sinds de jaren negentig vond de overheid het niet nodig om een voetbalwet in te voeren. De regering verschoot zich lange tijd achter de redenering dat 'niet ieder maatschappelijk probleem een aparte wet nodig heeft'.²² Omdat er de afgelopen tien jaar geen aanzienlijke daling is waargenomen, wordt de effectiviteit van de Nederlandse voetbalwet echter vaak in twijfel getrokken.²³

De commercialisering van het Britse voetbal, de fors gestegen ticketprijzen, de herinrichting van de voetbalstadions en de strenge wetten omtrent supportersgeweld waren een belangrijke breuk in de culturele identiteit van het Britse voetbalhooliganisme.²⁴ De Britse hooligancultuur die ook sterk aanwezig was in verschillende Europese landen werd steeds

¹⁷ De *terraces* waren bepaalde secties in het stadion die waren voorzien van staanplaatsen. Deze plaatsen, vaak achter het doel, werden vanaf de jaren zeventig het territorium van de hooligans in het Verenigd Koninkrijk.

¹⁸ Home Office, *The Hillsborough stadium disaster. 15 April 1989. Inquiry by the Rt Hon Lord Justice Taylor. Final report* (London: HMSO, 1990), 12.

¹⁹ Ruben De Buck, "De beeldvorming van geweldsincidenten op en rond het voetbalveld in Het Nieuwsblad, Het Laatste Nieuws en De Morgen." (masterproef, universiteit Gent, 2013), 47.

²⁰ Van Den Bogaert, "Voetbalwet of geen voetbalwet," 330.

²¹ Wim Hardyns, "Voetbalcriminaliteit in België anno 2005: prioriteit of verwaarloosbare last? Een kwantitatief onderzoek." (masterproef, universiteit Gent, 2006), 81.

²² Jan Brouwer en Jon Schilder, "De voetbalwet, ongekende mogelijkheden," *Tijdschrift voor sport & recht* 1, nr. 3 (2009): 89.

²³ Ruben Messelink, "10 jaar Voetbalwet: incidenten in stadions alleen maar toegenomen" EenVandaag, geraadpleegd 19.03.2020, <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/10-jaar-voetbalwet-incidenten-in-stadions-alleen-maar-toegenomen/>

²⁴ Anthony King, "The lads: masculinity and the new consumption of football," *Sociology* 31, nr. 2 (1997): 334-36.

kleiner. In de 21ste eeuw werd een nieuwe hooligancultuur geïntroduceerd bij een nieuwe generatie jongeren. Geïnspireerd vanuit Oost-Europa werden *'freefights'* georganiseerd op afgelegen plaatsen, meestal in een bos, waarin twee hooligangroepen tegenover elkaar staan. Deze gevechten verlopen volgens bepaalde regels en naar eigen zeggen met veel wederzijds respect.²⁵ Het lijkt erop dat deze vorm van hooliganisme nog maar weinig te maken heeft met het voetbalgebeuren zelf, aangezien deze gevechten niet op de dag van een wedstrijd plaatsvinden en de tegenstander lukraak wordt gekozen. Een ding blijft wel zeker: de passie en emotie voor de kleuren van hun eigen club blijft de grootste motivatie voor hun daden.

Na deze algemene inleiding over het ontstaan, de ontwikkeling en verspreiding van het voetbalhooliganisme in het volgende hoofdstuk dieper op het wetenschappelijke onderzoek rond de hooliganproblematiek worden ingegaan. Het ontstaan van de academische traditie in het Verenigd Koninkrijk en de verschillende interpretaties en scholen die het voetbalhooliganisme op een verschillende manier hebben benaderd zullen aan bod komen. Vervolgens zal de rol en de invloed van de media op de hooliganproblematiek worden besproken. Zowel in het Verenigd Koninkrijk als in de lage landen heeft de media een onweerlegbare rol gespeeld in de verspreiding van de hooliganisme. Als laatste wordt een kort overzicht van de belangrijkste wetenschappelijke bijdragen in België en Nederland gegeven.

²⁵ "Het tijdperk van de grote veldslagen is voorbij. Het terrein van de hooligan is nu het bos," *De Standaard*, 23.02.2020.

2. Theoretische omkadering

2.1. 'Grote' Britse theorieën

De plotse en grootschalige persaandacht rond het voetbalhooliganisme tijdens de jaren zestig van de twintigste eeuw in het Verenigd Koninkrijk heeft een groot aandeel in de creatie van een *moral panic*. De term *moral panic* geeft de reacties weer van de media, politici en de publieke massa op een conditie, episode, persoon of groep van personen die worden gedefinieerd als een bedreiging voor de maatschappelijke waarden en belangen. De belangrijkste vorm van *moral panics* in het Verenigd Koninkrijk na de Tweede Wereldoorlog kan in verband worden gebracht met verschillende vormen van jeugdculturen – bijna uitsluitend afkomstig uit de arbeidersklasse – die vormen van deviant gedrag vertonen.²⁶

De dreiging door het voetbalhooliganisme was ook de academische wereld niet ontgaan. De Britse psycholoog John Harrington was de eerste academicus die zich serieus over het probleem heeft gebogen. In tegenstelling tot de ongenueanceerde uitspraken van de massamedia begint Harrington zijn werk met de vraag "*Is football hooliganism increasing?*"²⁷ Het *Harrington Report* concludeert dat het voetbalhooliganisme voornamelijk voorkomt bij jongeren afkomstig uit de lagere arbeidersklasse in grote industriële steden waar jeugdgeweld en delinquente subculturen geen onbekend fenomeen zijn.²⁸ De link tussen het voetbalhooliganisme en jongeren afkomstig uit de arbeidersklasse werd hier dus bevestigd en zal ook toonaangevend blijven in het wetenschappelijk onderzoek in de daaropvolgende decennia.

Een eerste uitgebreide studie van het voetbalhooliganisme werd door de Britse socioloog Ian Taylor gevoerd. Vanuit een Marxistisch standpunt verklaarde Taylor het voetbalhooliganisme als een verzetsbeweging van de arbeidersklasse tegen de "bourgeoisification" en de internationalisering van het voetbal die zich vanaf het einde van jaren vijftig heeft voorgedaan. Dit proces brengt Taylor vervolgens in verband met de opkomst van de Britse welvaartsamenleving vanaf de jaren vijftig waardoor de lagere arbeidersklasse meer ruimte kreeg voor vrijetijdsbesteding.²⁹ Ruim tien jaar later komt Taylor terug op zijn stelling en geeft toe dat er enkele fouten en misleidende elementen in zijn werk te vinden zijn. In zijn herziening van het voetbalhooliganisme legt hij deze keer de focus op de decompositie van de arbeidersklasse. Concreet intendeert Taylor hiermee dat de arbeidersklasse niet langer

²⁶ Stanley Cohen, *Folk Devils and moral panics. The creation of the Mods and the Rockers* (Londen: MacGibbon and Kee, 1972), 9.

²⁷ J. A. Harrington en Denis Howell, *Soccer Hooliganism: A Preliminary Report* (Bristol: John Wright and Sons Ltd., 1968), 4.

²⁸ *Ibid.*, 25.

²⁹ Ian Taylor, "Football mad: a speculative sociology of football hooliganism," in *The sociology of sport: a collection of readings*, ed. Eric Dunning (Londen: Frank Cass, 1971), 356-57.

een eenheid vormde, dat steeds meer leden van deze arbeidersklasse werkloos werden en een soort van onderklasse vormden binnen de arbeidersklasse. Het voetbalgeweld kwam volgens Taylor voornamelijk van deze ontzette en ongeorganiseerde groep werkloze arbeiders.³⁰

De klassenbenadering van Taylor werd zowel overgenomen als bekritiseerd door academici in de daaropvolgende jaren, maar ondanks de kritiek kan de invloed van het klassenconcept niet worden ontkent in een op klasse gebaseerde maatschappij zoals de Britse.³¹ In hetzelfde Marxistische paradigma en zeer gelijklopend met de theorie van Taylor ontwikkelde de Britse academicus John Clarke zijn theorie over voetbalhooliganisme. Volgens Clarke liggen twee factoren aan de basis van de opkomst van het supportersgeweld in de jaren zestig: enerzijds was er de veranderde sociale situatie van de jonge arbeidersklasse, anderzijds zag Clarke een grote invloed van de professionalisering en '*spectacularization*' van de sport. Deze sociale verandering betrof voornamelijk een relationele verschuiving met familie en omgeving. Begin twintigste eeuw gingen jongeren nog met hun familie naar een wedstrijd, terwijl men vanaf de jaren zestig steeds meer zelfstandig met leeftijdsgenoten naar wedstrijden gingen waardoor de ouderlijke controle wegviel. De professionalisering en het groeiende consumptiekarakter van het voetbal gaf jongeren uit de arbeidersklasse het gevoel dat zij uit hun eigen cultuur onteigend werden. Deze twee factoren lagen volgens Clarke aan de basis van het moderne voetbalhooliganisme.³²

Het werk van Eric Dunning en zijn collega's van de *Leicester School* heeft een belangrijke invloed gehad op het wetenschappelijk onderzoek rond voetbalhooliganisme. De invloedrijke Norbert Elias is een lange tijd verbonden geweest aan deze vakgroep in Leicester waardoor zij het voetbalhooliganisme vanuit het civilisatieproces van Elias hebben benaderd. Volgens hun theorie is de sociale achtergrond een belangrijke drijfveer voor het hooliganisme. Het geweld kan volgens hen verklaard worden door een gebrek aan integratie van het 'ruigere' deel van de arbeidersklasse in het beschaafdere waardensysteem van de meer 'respectabele' arbeidersklasse.³³ Daarnaast waren er nog andere factoren, zoals een groeiend aanbod voor vrijetijdsbesteding onder jongeren, maar ook de verhoogde werkloosheid binnen de arbeidersklasse, die een belangrijke invloed hebben gehad op de ontwikkeling van het voetbalhooliganisme in de jaren 1960.³⁴

³⁰ Ian Taylor, "On the sports violence question: soccer hooliganism revisited," in *Sport, culture and ideology*, ed. Jennifer Hargreaves (Londen: Routledge & Kegan Paul, 1982), 180-82.

³¹ Cyprian Piskurek, *Fictional representations of English football and fan cultures. Slum sport, slum people?* (Londen: Palgrave Macmillan, 2018), 174.

³² John Clarke, "Football and working class fans: tradition and change," in *Football Hooligans: the wider context*, ed. Roger Ingham (Londen: Inter-Action Imprint, 1978), 51-58.

³³ Dunning, Murphy en Williams, *The roots of football hooliganism*, 227-28.

³⁴ *Ibid.*, 241-42.

Naast deze op klasse gebaseerde verklaringen werd het voetbalhooliganisme ook vanuit een antropologisch standpunt benaderd. Peter Marsh hanteert de term *aggro*³⁵ om het supportersgeweld te verklaren als een rituele vorm van geweld. Het symbolische geweld heeft volgens Marsh niet de bedoeling om de tegenstander rechtstreeks te verwonden, maar wordt gebruikt om de tegenstander te vernederen en zijn eigen status in stand te houden.³⁶ Supportersgeweld had na het schrijven van zijn theorie echter zo veel gewonden en doden op zijn geweten dat Marsh zijn theorie later heeft moeten herzien. In zijn herziening argumenteerde hij dat hooliganisme een verschuiving heeft meegemaakt van ritueel geweld naar een gevaarlijkere vorm van geweld. Deze verschuiving wordt enerzijds toegeschreven aan de weinige maatregelen die tegen het supportersgeweld werden genomen, anderzijds speelt de vervorming van bepaalde gebeurtenissen door de media een grote rol.³⁷

Gary Armstrong is de belangrijkste antropoloog die een diepgaand etnografisch onderzoek heeft gevoerd binnen de grootste hooliganformatie van Sheffield United, de *Blades*. Ondanks zijn methode en de kritiek die hij heeft geuit op het werk van Dunning komt hij min of meer tot een gelijklopende conclusie: het merendeel van de hooligans bestond uit jongeren uit de lagere arbeidersklasse afkomstig uit een stad die zware economische fluctuaties heeft doorstaan.³⁸ Zijn werk heeft ook heel wat kritiek doen opwaaien vanuit verschillende hoeken. Eric Dunning zelf wees op een ontbrekende historische dimensie waardoor zijn werk een statische visie ontwikkelde over het voetbalhooliganisme. Daarnaast schenkt Armstrong te weinig aandacht aan de dynamieken en relaties van de hooligans die sterk worden beïnvloed door het feit dat Sheffield twee professionele voetbalploegen kent.³⁹

³⁵ “Aggro” is een manier van gewelddrukking op een relatief niet schadelijke manier. Voetbalhooligans zijn het meest zichtbare exponent van deze rituele manier van gewelddrukking. (Marsh, *The rules of disorder*, 11-12.)

³⁶ Peter Marsh, Elisabeth Rosser en Rom Harré, *The rules of disorder* (London: Routledge and Kegan Paul, 1978), 109-14.

³⁷ Steve Frosdick en Peter Marsh, *Football hooliganism* (Milton: Willan Publishing, 2005), 94.

³⁸ J. A. Sharpe, *A fiery & furious people: a history of violence in England* (London: RH Books, 2016), 549.

³⁹ Eric Dunning, Patrick Murphy en Ivan Waddington, “Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon,” in *Fighting fans. Football hooliganism as a world phenomenon*, eds. Eric Dunning, Patrick Murphy, Ivan Waddington, Antonios E. Astrinakis (Dublin: University College Dublin press, 2002), 14.

2.2. Hooliganisme en de media

In de periode waarin *mods* en *rockers* de voornaamste herrieschoppers waren en werden afgeschilderd als de belangrijkste *folk devils* van de Britse samenleving, steeg ook de aandacht voor het supportersgeweld in de Britse media. Ondanks dat geweld rond de voetbalvelden niets nieuw onder de zon was, heeft de Britse (tabloid)pers een sfeer van angst en hysterie gecreëerd naar aanloop van de Wereldbeker voetbal van 1966 in het Verenigd Koninkrijk.⁴⁰ Verslaggevers werden naar wedstrijden gestuurd om meer dan alleen verslag van te brengen. De incidenten die zich in de tribunes afspeelden, werden plots uitgebreid in de pers beschreven, waardoor zij een *moral panic* mee tot stand hebben gebracht.⁴¹ Het voornaamste motief voor deze verslaggevers was naar eigen zeggen om de belangrijke en hoge status van de Britse samenleving en hun voetbal in stand te houden tijdens de Wereldbeker:

*“The World Cup is now less than nine months away. That is all the time we have left to try and restore the once good sporting name of this country. Soccer is sick at this moment. Or better, its crowds seem to have contracted some disease that makes them break out in fury.”*⁴²

Dergelijke verslaggeving heeft het proces dat er voor heeft gezorgd dat het voetbalhooliganisme de stempel heeft gekregen van een *English disease* mee in gang gezet. In Europa werd het onderscheid tussen een Britse voetbalsupporter en voetbalhooligan nauwelijks meer gemaakt.⁴³ Een ander opvallend gevolg was dat bepaalde gedragingen die voorheen niet als problematisch werden gezien plotseling het karakter van supportersgeweld hebben gekregen.⁴⁴ Ondanks de grote bezorgdheid voor geweld en de verspreiding van dit idee door de media verliep de Wereldbeker zonder grote gewelddadige incidenten. Dit kan enerzijds verklaard worden door de afwezigheid van jongeren uit de lagere arbeidersklasse tijdens deze wereldbekerwedstrijden, omdat deze minder toegankelijk waren voor hen. Anderzijds moet een belangrijke rol worden toegeschreven aan de – al dan niet terecht – angst en bezorgdheid die door de media werd verspreid.⁴⁵

Er werd als het ware een trend gezet in de massamedia om in de aanloop naar een eindronde van een WK of EK voetbal het potentieel gevaar van supportersgeweld in het licht te zetten. De aanloop naar het WK voetbal van 2018 in Rusland illustreert dat deze trend tot op heden nog steeds in het perslandschap aanwezig is. De vrees voor – in dit geval – gewelddadige Russische voetbalhooligans werd door de pers massaal behandeld en naar

⁴⁰ Murphy, Williams en Dunning, *Football on trial*, 82-83.

⁴¹ Kris Van Limbergen en Lode Walgrave, “Enkele beschouwingen bij de relatie tussen het voetbalgeweld en de media berichtgeving erover,” *Tijdschrift voor criminologie* 15, nr.4 (1988), 323.

⁴² “Soccer Marches to War,” *The Sun*, 08.11.1965.

⁴³ Murphy, Williams en Dunning, *Football on trial*, 84,85.

⁴⁴ Van Limbergen en Walgrave, “Enkele beschouwingen,” 323.

⁴⁵ Dunning, Murphy en Williams, *The roots of football hooliganism*, 151.

buiten gebracht met koppen als “Russische hooligans zijn klaar voor gewelddadig WK voetbal”⁴⁶ en “De “tsaren van de onderwereld”: heeft Poetin Russische neonazihooligans onder controle voor WK?”.⁴⁷ Opnieuw werden deze sappige titels waarin de angst voor supportersgeweld werd gepropageerd niet ingevuld en verliep het WK zonder noemenswaardige incidenten.

Verschillende theorieën hebben de invloed van de media op het voetbalhooliganisme proberen te verklaren. Een constante waarneming in de verschillende theorieën is dat de jonge hooligans veel belang hechten aan het verschijnen van hun gedrag in de media. Wanneer een bepaalde groepering het nieuws haalt, levert hen dat extra prestige op binnen het hooliganmilieu. Op die manier ontstaat er een soort competitie tussen verschillende hooliangroepen waarbij de ene groep de andere probeert te overtreffen en waar de media gretig op in spelen. De media speelden een belangrijke rol bij het intensifiëren en verheviggen van het supportersgeweld.⁴⁸

Enkele onderzoekers hebben de stimulatietheorie – die er van uitgaat dat het zien van geweld tot versterking van geweld en agressie leidt – op het voetbalhooliganisme toegepast. Van der Sande en Wortel hebben er op gewezen dat informatie over supportersgeweld dat door de media wordt verspreid agressief gedrag kan uitlokken of versterken bij andere voetbalsupporters. Omdat gewelddadig gedrag in deze informatie wordt benadrukt, zullen hooligans zich steeds meer volgens deze voorgeschreven informatie gedragen.⁴⁹ Een andere theorie die werd toegepast op de invloed van de media op het voetbalhooliganisme is de habitualiseringsthese. Deze theorie stelt dat het blootstellen van geweld in de media over een langere periode kan leiden tot een groeiende tolerantie voor deze vorm van geweld. Dit kan tot gevolg hebben dat het gewelddadig gedrag tijdens een voetbalwedstrijd door supporters als normaal wordt beschouwd. Een derde theorie, de *observational learning theory*, stelt dat het gewelddadig gedrag van voetbalhooligans in de media als voorbeeld kan dienen voor anderen en kan leiden tot het imiteren van dit gedrag. Het is echter moeilijk om deze theorieën te staven op empirisch bewijsmateriaal en het is van groot belang om de invloed van de media te nuanceren. We kunnen hier niet spreken van een rechtstreeks verband, maar de invloed van de media moet bekeken worden in relatie tot andere factoren zoals de persoonlijke situatie van de persoon, de bredere context waarin dit geweld zich afspeelt en dergelijke meer.⁵⁰

⁴⁶ “Russische hooligans zijn klaar voor gewelddadig WK voetbal,” *Nieuw revu*, 12.06.2018, geraadpleegd 04.03.2020, <https://revu.nl/artikel/1944/hooligans-klaar-voor-wk-voetbal>.

⁴⁷ “De “tsaren van de onderwereld”: heeft Poetin Russische neonazihooligans onder controle voor WK?,” *Het Laatste nieuws*, 08.06.2018, geraadpleegd 04.03.2020, <https://www.hln.be/sport/voetbal/buitenlands-voetbal/wk-voetbal/de-tsaren-van-de-onderwereld-heeft-poetin-russische-neonazihooligans-onder-controle-voor-wk>

⁴⁸ Hans Herman van der Brug en J. Meijs, “Voetbalvandalisme en de media,” *Tijdschrift voor criminologie* 15, nr.4 (1988): 337.

⁴⁹ Johannes Pieter van de Sande en E. Wortel, “Wat te doen tegen voetbalvandalisme?,” *Intermediair* 22, nr.9 (1986): 14-15.

⁵⁰ van der Brug en Meijs, “Voetbalvandalisme en de media,” 338-39.

De meest invloedrijke theorie omtrent de rol van de media werd tijdens de jaren zeventig van de twintigste eeuw door de Britse cultuurtheoreticus en socioloog Stuart Hall uitgewerkt. Hij benadrukte als een van de eerste dat de natuur en de patronen van de verslaggeving van het voetbalhooliganisme door de pers een fenomeen was op zich en het bestuderen waard was. Op deze manier verschoof hij de sociologische aandacht van het fenomeen zelf naar de representatie ervan in de media. Hall wees erop dat de media als belangrijkste bron van informatie voor het bredere publiek fungeerden en daarom een instrumentale rol speelden bij het definiëren en verspreiden van het probleem.⁵¹ Ondanks dat hij een grote rol toeschrijft aan de media, ontkent Hall echter niet dat het voetbalhooliganisme zelf een groot probleem is:

*"I do think there is a major problem about the way the press has selected, presented and defined football hooliganism over the years. But I don't think the press has simply made it all up; though there are instances where I believe a little 'creative journalism' has indeed been at work."*⁵²

Stuart Hall legt dus een enorme verantwoordelijkheid bij de journalisten die volgens hem een actieve rol hebben gespeeld in de constructie van supportersgeweld als een probleem. Zijn theorie sluit zondermeer aan bij Gramsci's idee over de functie van journalisten als organische intellectuelen die samen een hegemoniale consensus ontwikkelen wat door een groot deel van de bevolking wordt aangenomen.⁵³ Emma Poulton schrijft ook een belangrijke rol toe aan de overdreven en sensationele berichtgevingen van de Britse (tabloid)pers. De media heeft volgens haar een stereotiep beeld gecreëerd van de *'shaven-headed, beer-bellied, tattooed, drunk-and-disorderly young males'* aan de hand van hysterische krantenkoppen, emotionele taal en schokkende foto's.⁵⁴

Hall schreef zijn theorie tijdens de periode waarin het voetbalhooliganisme in Groot-Brittannië zijn hoogdagen beleefde. Het is ook in deze periode, tijdens de tweede helft van de jaren 1970, dat er in de Vlaamse en Nederlandse pers berichten verschijnen over het fenomeen aan de andere kant van het kanaal. Op 16 september merkt *Het Parool* op dat 'de Engelse voetbalsupporters steeds rumoeriger worden'⁵⁵, naar aanleiding van rellen tijdens verschillende wedstrijden in het weekend. Door de stijgende aandacht die aan het voetbalhooliganisme werd gegeven, hadden jongeren in België en Nederland ook steeds meer oog voor het fenomeen. In combinatie met de confrontatie van sommige Belgische en Nederlandse ploegen met Britse ploegen, kon het voetbalhooliganisme zijn intrede maken op het Europese vasteland.⁵⁶ De media op het Europese vasteland gingen vlot mee in het

⁵¹ Stuart Hall, "The treatment of "football hooliganism" in the press," in *Football Hooliganism: The wider context*, eds. Roger Ingham, Stuart Hall, John Clarke, Peter Marsh en Jim Donovan (London: Inter-Action Imprint, 1978), 15-16.

⁵² Ibid., 19-20.

⁵³ Cyprian Piskurek, "Mediated Thugs: Re-reading Stuart Hall's Work on Football Hooliganism," *Coils of the Serpent* 3 (2018): 90-91.

⁵⁴ Emma Poulton, "Tears, tantrums and tattoos: framing the hooligan," in *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*, ed. Mark Perryman (Edinburgh, Mainstream publishing, 2001): 122.

⁵⁵ "Voetbalrellen in Engeland," *Het Parool*, 16.09.1974.

⁵⁶ Van Limbergen en Walgrave, "Enkele beschouwingen," 325.

discours van hun Britse collega's om het fenomeen als een Britse ziekte te bestempelen. De Nederlandse krant *Trouw* stelde duidelijk dat 'Engeland zijn besmettelijke ziekte heeft uitgedragen tot op het Continent' en dat 'in gewelddadigheid de Britse ploegen in Europa de eerste plaats bezetten'.⁵⁷

⁵⁷ "Voetbalvandalisme neemt enorme omvang aan. 'Spertijd' in Engeland," *Trouw*, 29.10.1975.

2.3. Wetenschappelijk onderzoek in de lage landen

De stijgende aandacht rond de hooliganproblematiek was ook de academische wereld in de lage landen niet ontgaan. Ondanks enkele bescheiden werken in de loop van de jaren 1970, komt de wetenschappelijke interesse volledig op gang na het Heizeldrama. In België wordt na het Heizeldrama op vraag van het ministerie van Binnenlandse Zaken een onderzoeksgroep opgericht die op zoek moest gaan naar de maatschappelijke en psychosociale achtergronden van het voetbalvandalisme. Deze opdracht werd in de schoot geworpen van de onderzoeksgroep jeugdcriminologie van de rechtenfaculteit van de KU Leuven. Kris Van Limbergen en Carine Colaers leverden, gezien de omstandigheden en de tijdsdruk, een voortreffelijk werk over het hooliganmilieu in België af. Hun voornaamste conclusies bestonden eruit dat het overgrote deel van de voetbalvandalen een korte en frustrerende schoolloopbaan hebben gehad en afkomstig zijn uit een instabiele gezinssituatie. Daarnaast besluiten de onderzoekers dat het ontstaan van de Belgische hooligansides zijn oorsprong vindt in de klassieke stedelijke jeugdbendes.⁵⁸ In Nederland ziet Ruud Stokvis een soortgelijke trend. Hij argumenteert dat het hedendaagse voetbalhooliganisme veel gemeenschappelijke kenmerken vertoont met de meer traditionele vormen van rivaliteit tussen groepen jongeren. Deze rivaliteit ontstond na de Eerste Wereldoorlog toen vaak vechtpartijen ontstonden tussen groepen jongeren uit naburige dorpen.⁵⁹ Een volgend belangrijk besluit volgens Van Limbergen en Colaers is dat de Britse hooliganscene als voorbeeld wordt genomen. Als laatste hebben zij ook oog voor de rol van de media in de verspreiding van angst en onrust van het probleem, maar besluiten wel dat in vergelijking met het buitenland, de houding van de Belgische pers eerder terughoudend is.⁶⁰

In Nederland komt Hans Herman van der Brug tot een gelijkaardige conclusie als zijn Leuvense collega's: Nederlandse voetbalhooligans hebben een moeilijke schoolcarrière gehad, zijn vaker werkloos dan een gewone voetbalsupporter, hebben ouders die relatief tolerant zijn tegenover gewelddadig gedrag en verkrijgen status en aanzien door het vertoon van geweld en machogedrag.⁶¹ Ondanks de interessante resultaten en de bijdrage van het onderzoek van bovenstaande auteurs kunnen we enkele tekortkomingen aanwijzen in hun werk. Hun gelijklopende methodologie bestond voornamelijk uit het verzamelen van kwantitatieve gegevens die werden verkregen door het rondsturen van vragenlijsten. Op die

⁵⁸ Van Limbergen, Colaers en Walgrave, *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden*, 258-265

⁵⁹ Ruud Stokvis, "Voetbalvandalisme in Nederland," *Amsterdams sociologisch tijdschrift* 18, nr.3 (1991): 183.

⁶⁰ Van Limbergen, Colaers en Walgrave, *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden*, 273-278.

⁶¹ Hans Herman van der Brug, *Voetbalvandalisme: een speurtocht naar verklarende factoren* (Haarlem: De Vrieseborch, 1986)

manier hebben zij een 'gemiddeld' beeld kunnen scheppen van 'de Nederlandse en Belgische hooligan', maar ontbreken vaak essentiële details over de sociale netwerken van deze personen of over hun groepsidentiteit. Het is ook gebleken dat dergelijke vragenlijsten niet al te serieus door de ondervraagde hooligans werden ingevuld.⁶²

De invloed van de massamedia op het voetbalhooliganisme werd slechts op kleine schaal bestudeerd in de lage landen. Van Limbergen en zijn collega's hadden in hun onderzoek wel oog voor de rol van de media, maar hebben dit niet grondig uitgewerkt. Aan de hand van de cijfers van het aantal incidenten die zich hebben voorgedaan tijdens het seizoen 1986-87 blijkt dat slechts over 13% van deze feiten wordt gerapporteerd in de Vlaamse kranten. Opvallend was dat de berichten die verschenen over de incidenten vaak een zeer gelijklopende tekst hadden, wat volgens de auteurs wijst op de belangrijke rol van het persagentschap Belga.⁶³ Hun besluit luidt dan ook dat de houding van de Belgische pers veel terughoudender is tegenover het voetbalhooliganisme dan in het buitenland en dat dit wijst op een striktere naleving van de deontologie wat betreft mediazaken.⁶⁴ Enkele proefschriften werden gewijd aan de relatie tussen het voetbalhooliganisme en de media, maar in grote lijn komen hun bevindingen overeen met de conclusie van Walgrave en Van Limbergen en bieden zij weinig vernieuwend onderzoek aan.⁶⁵ Het meeste onderzoek werd aan de hand van een kwantitatieve manier gevoerd. Daardoor werd bijvoorbeeld nog geen diepgaand, kwalitatieve analyse van persberichten over het voetbalhooliganisme werd gevoerd in ons land.

De academische bijdragen omtrent het voetbalhooliganisme tijdens de jaren tachtig en negentig waren echter weinig vernieuwend en vaak kortzichtig in hun methode en invalshoek. Het probleem werd vaak vanuit een top-down perspectief bekeken met als doel de oorzaken en drijfveren van hooligans te achterhalen. De resultaten van hun onderzoek werden ook vaak door politiediensten en overheden gebruikt om het probleem op te lossen, waardoor auteurs vaker een kortetermijnvisie hebben ontwikkeld die zich focuste op de preventie en repressie van het probleem. Een belangrijke tekortkoming bij het onderzoek naar voetbalhooliganisme was een interdisciplinaire aanpak en – nog belangrijker – een vergelijkend perspectief. De Nederlandse socioloog Ramon Spaaij wees op dit gebrek en pleitte voor een vergelijkend perspectief dat oog heeft voor de veelvormigheid van hooliganisme. Het is volgens Spaaij belangrijk om de specifieke sociale context waarin het verschijnsel is ingebed op te nemen in het onderzoek. Een diepgravend, vergelijkend onderzoek maakt het mogelijk om verschillende vormen en situaties van supportersgeweld expliciet met elkaar in verband te brengen.⁶⁶

⁶² Ramon Spaaij, "Je leeft er soms al weken naar toe': Vergelijkend onderzoek naar voetbalgerelateerd geweld," *Tijdschrift voor criminologie* 51, nr. 4 (2008): 341.

⁶³ Van Limbergen en Walgrave, "Enkele beschouwingen," 328.

⁶⁴ Ibid., 331.

⁶⁵ Nico Nollet, "Overzicht van de evolutie van het voetbalgeweld in vier Europese landen en de rol van de media hierbij, toepassen van een categorieënsysteem voor de analyse van persberichtgeving over hooliganisme" (masterproef, Vrije Universiteit Brussel, 1994), 87-89.

⁶⁶ Ibid., 342.

3. Probleemstelling

Na het overlopen van de belangrijkste theoretische concepten en invalshoeken die betrekking hebben tot het voetbalhooliganisme en de rol van de media ten opzichte van de hooliganproblematiek, is het tijd om over te gaan tot de concrete situering en het doel van deze masterscriptie.

Het onderzoek zal uit twee delen bestaan, waarbij de nadruk voornamelijk op het eerste deel zal worden gelegd. Het tweede deel zal eerder als een uitleidend hoofdstuk dienen waarbij een andere invalshoek zal worden gehanteerd. De bedoeling van dit tweede luik is grotendeels om bepaalde sporen voor verder onderzoek te openen. Het eerste deel van deze masterscriptie zal dieper ingaan op de mediarepresentatie van het voetbalhooliganisme in de Nederlandse pers. Aan de hand van een kritische discoursanalyse (KDA) zal worden onderzocht hoe het voetbalhooliganisme werd beschreven, gedefinieerd en al dan niet gestereotypeerd in de Nederlandse pers. Om een statische blik te vermijden zullen twee afzonderlijke voetbalseizoenen worden geanalyseerd om te onderzoeken of er al dan niet een verschuiving merkbaar is naargelang de context van het gebeuren (cf. methodologie). Daarnaast zal de berichtgeving worden vergeleken tussen twee verschillende kranten: het *NRC Handelsblad* en *De Telegraaf*. De keuze voor deze twee kranten is om een andere invalshoek in dit onderzoek te integreren, namelijk de verschillen tussen een 'kwaliteitskrant' en een 'populaire krant'. Er werd in de lage landen nog geen uitgebreid onderzoek gevoerd waarin het voetbalhooliganisme werd vergeleken in een 'populaire krant' en een 'kwaliteitskrant'. Een derde invalshoek, die tevens ook als rode draad zal gelden in dit onderzoek, zal zich toespitsen op het discours over masculiniteit in de mediarepresentatie. Voetbalhooligans identificeren zichzelf sterk met een harde, agressieve masculiniteit en zullen dit ook zichtbaar maken naar de buitenwereld.⁶⁷ Vanuit de idee dat berichtgeving door de media bepaald gewelddadig gedrag zou aanwakkeren of stimuleren, is het interessant om te onderzoeken of er ook sporen aanwezig waren van een masculien discours in de media. Als er eventueel sporen aanwezig zijn van dergelijk discours, kan er dus ook een rol worden toegeschreven aan de media voor de ontwikkeling van een harde, agressieve masculiniteit bij voetbalhooligans.

Het tweede luik van dit onderzoek zal de resultaten van bovenstaande analyse vergelijken met de ervaringen, invullingen en het discours van de hooligan zelf. De oorspronkelijke opzet van deze masterscriptie was om een *history from below* te schrijven over het voetbalhooliganisme waarbij het perspectief van de actor centraal zou staan, maar enkele onoverkomelijke obstructies hebben mij gedwongen om van koers te veranderen. In eerste instantie is het opmerkelijk dat deze gemeenschap nog steeds relatief gesloten is naar de

⁶⁷ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 32.

buitenwereld en niet erg happig is om deel uit te maken van wetenschappelijk onderzoek. Deze geslotenheid heeft grotendeels te maken met het feit dat deze personen vaak nog actief zijn in het milieu. Dit was dan ook een tweede obstakel voor mij, omdat hun activiteit nog steeds wordt opgevolgd door politionele diensten waardoor zij niet vrijuit mochten deelnemen aan een onderzoek. Dit heeft mij genoodzaakt om voor dit luik grotendeels gebruik te maken van bestaande literatuur waarin het standpunt van de actor wordt belicht. Deze literatuur is niet altijd wetenschappelijk van aard en betreft vaak herinneringsliteratuur waarin hooligans hun verhaal doen. Dit neemt niet weg dat deze een interessante bron kunnen vormen voor dit onderzoek omdat ze ons een inkijk geven in hun leefwereld en hun ideologieën. Ook zullen de masculiniteitsconcepten een centrale rol invullen in dit luik. Gezien de omvang van dit onderzoek en de focus op de discoursanalyse van twee kranten zal dit korte hoofdstuk dienen als een uitleidend hoofdstuk waarin de belangrijkste inzichten aan bod zullen komen. Er zullen enkele pistes voor verder onderzoek worden opgezet om het perspectief van de actor zelf te integreren in het bestaande onderzoek om een beter beeld te krijgen van het voetbalhooliganisme in het algemeen.

Omdat het van essentieel belang is om een internationaal en vergelijkend perspectief te hanteren, zal er constante toetsing zijn van de eigen onderzoeksresultaten aan de berichtgeving in de Britse pers. Het doel van deze vergelijking is om de bestaande – schaarse en eerder onvolledige – onderzoeksresultaten over de invloed van de media op het voetbalhooliganisme in de lage landen aan te vullen met mijn eigen bevindingen. Omdat de sensationisering van het voetbalhooliganisme is begonnen in het Verenigd Koninkrijk tijdens de jaren zestig van de twintigste eeuw, is het van essentieel belang om de eigen onderzoeksresultaten te toetsen aan de Britse casus. De betrekking van het masculiniteitsconcept in de berichtgeving rond het voetbalhooliganisme werd voorheen nog niet onderzocht in de lage landen en kan ongetwijfeld een interessante bijdragen leveren aan de bestaande onderzoeksresultaten.

Een wetenschappelijk onderzoek wordt steeds gevoerd aan de hand van een probleemstelling en onderzoeksvragen om doorheen het betoog antwoorden te formuleren op deze vragen. De centrale probleemstelling van dit onderzoek luidt als volgt: *Hoe werd het voetbalhooliganisme beschreven en gedefinieerd in de Nederlandse pers tijdens de jaren tachtig van de twintigste eeuw en hoe stond deze in verhouding met de eigen invullingen en definities van de hooligan zelf?* Volgende onderzoeksvragen zullen mij helpen om een antwoord te bieden op deze centrale probleemstelling: Is er een wezenlijk verschil merkbaar tussen de berichtgeving van een kwaliteitskrant en een populaire krant? Hoe verschilt de inhoud van de berichtgeving tussen de twee afzonderlijke seizoenen? Gebruikt de Nederlandse pers een even destructief narratief in hun berichtgeving over het voetbalhooliganisme zoals in het Verenigd Koninkrijk om angst te zaaien bij de lezer, of is de berichtgeving genuanceerder? Zijn bepaalde masculiniteitsconcepten van het hooliganisme

traceerbaar in de berichtgeving van de Nederlandse pers? Hoe staan de invullingen en definities van de kranten in verhouding met de eigen belevingen en definities van de actor zelf? Zet de actor zich af tegen deze beschrijvingen en creëren ze hun eigen discours los van het populaire discours in de media? Al deze onderzoeksvragen zullen een leidraad vormen doorheen dit onderzoek om een zo accuraat mogelijk antwoord te formuleren op de centrale probleemstelling.

4. Methodologie

Voor het eerste luik van deze masterscriptie zal zoals eerder gezegd gebruik worden gemaakt van een kritische discoursanalyse. Kritische discoursanalyse is een multidisciplinaire aanpak om taal en communicatie in hun socioculturele context te bestuderen en kan in het bijzonder op de geschreven pers worden toegepast. Vooraleer dieper in te gaan op de specifieke methode die voor deze scriptie zal worden gebruikt, is het aangeraden om de gebruikte methode in een theoretisch kader te plaatsen.

4.1. Theoretisch kader

De kritische discoursanalyse (KDA) is een onderzoeksmethode die in het begin van de jaren negentig werd ontwikkeld om de taalkunde met de sociale wetenschap te integreren. Het oorspronkelijke doel van deze methode was om de rol van het discours bij de handhaving en legitimering van macht en machtsrelaties in de maatschappij te onderzoeken. Taal werd niet langer meer gezien als een instrument om de werkelijkheid te beschrijven, maar als een vorm van sociaal handelen. Deze breuk met de traditionele taalkunde moet worden gezien in het licht van de *linguistic turn*, waarin auteurs als Ferdinand de Saussure claimen dat taal geen neutraal expressiemiddel is, maar de werkelijkheid vormgeeft en construeert.⁶⁸ De historicus werd er zich onder invloed van de *linguistic turn* van bewust dat taal in functie van een wisselende historische context moet worden geïnterpreteerd en als een bron van sociale werkelijkheid moet worden bestudeerd.⁶⁹

Centraal in deze onderzoeksmethode staat het begrip discours. Deze term werd door Michel Foucault in de sociale wetenschap geïntroduceerd om macht, machtsverschillen en machtsstructuren in de samenleving te onderzoeken.⁷⁰ Er bestaan verschillende definities en invullingen van het begrip, maar algemeen kunnen we stellen dat discours een verzameling is van talige handelingen via communicatieve middelen zoals woorden, zinnen, teksten, gebaren en uitspraken, die zich voordoen binnen een bepaald sociaal domein. Het discours wordt dus sterk bepaald door de context waarin het plaatsvindt, maar er bestaat wel een dynamische wisselwerking tussen de contextuele factoren en het discours. Dit houdt in dat ze elkaar constant in stand houden, maar impliceert ook dat ieder discours onderhevig is aan verandering. Het ene discours kan bijvoorbeeld invloed uitoefenen op een ander discours waardoor interdiscursiviteit kan ontstaan.⁷¹

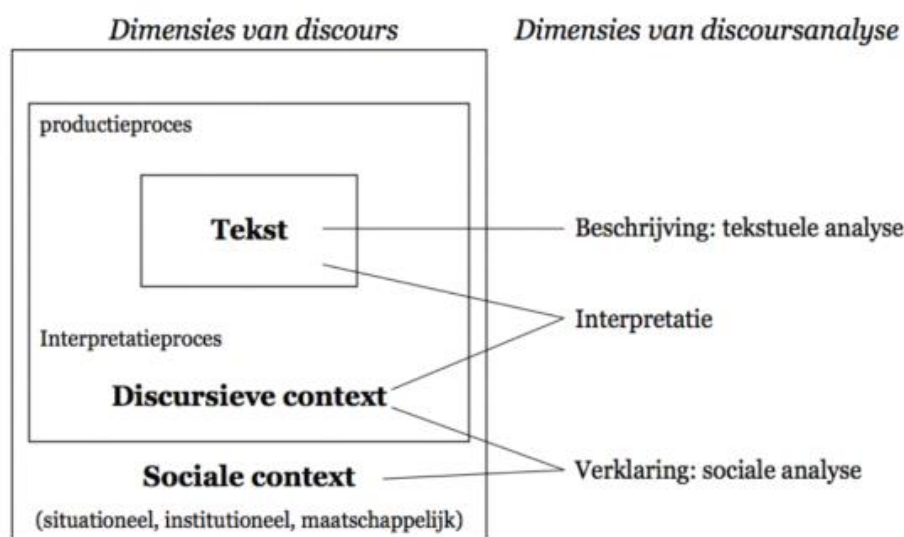
⁶⁸ Nicolina Montesano Montessori, Rob de Lange en Hans Schuman, *Kritische discoursanalyse. De macht en kracht van taal en tekst* (Brussel: Academic & Scientific Publishers, 2012), 19-20.

⁶⁹ Marc Boone, *Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek* (Gent, Academia Press, 2015), 231.

⁷⁰ Michel Foucault, *L'ordre du discours* (Parijs: Gallimard, 1970)

⁷¹ Montesano Montessori, de Lange en Schuman, *Kritische discoursanalyse*, 36-38.

Bij het ontstaan van deze onderzoeksmethode werden drie verschillende benaderingen ontwikkeld, bedacht door de voornaamste grondleggers van de KDA. Hoewel deze benaderingen in opzet, aanpak en kritische methode niet erg veel van elkaar verschillen en elkaar grotendeels overlappen, zijn er enkele kleine verschillen in hun benadering. De keuze voor een bepaalde methode is uiteraard afhankelijk van het onderwerp dat men wenst te onderzoeken. Aangezien deze scriptie zich hoofdzakelijk zal toespitsen op de representatie van voetbalhooligans in de geschreven media, sluit de methode van Norman Fairclough het best aan bij dit onderzoek. De methode van Fairclough legt in eerste instantie de nadruk op het onthullen van discursieve eigenschappen van hedendaagse culturele en sociale veranderingen. Vooral de taal van de massamedia wordt hierbij betrokken als een belangrijk terrein van macht en machtsstrijd. De media daarentegen claimen dat zij neutraal en transparant zijn in die zin dat ze ruimte bieden voor het publieke discours en op een objectieve manier een stand van zaken naar de buitenwereld brengen.⁷² In de realiteit zien we echter dat de inhoud van nieuwsberichten niet louter ‘feiten’ over de wereld zijn, maar in algemene zin ‘ideeën’ zijn. In plaats van een empirische en objectieve beschrijving van de feiten zijn nieuwsberichten veeleer een sociale constructie van de realiteit.⁷³ De media fungeert ook als belangrijke filter voor wie al dan niet een stem krijgt, waardoor machtsverhoudingen worden gecreëerd en bepaalde discours dominant zullen worden. Het dominante discours wordt op die manier in belangrijke mate overgedragen naar de publieke opinie en zal deze sterk beïnvloeden.

Tabel 1: Het drie-dimensionele model van Norman Fairclough

⁷² Ruth Wodak, "What CDA is about? A summary of its history, important concepts and its developments," in *Methods of critical discourse analysis*, eds. Ruth Wodak en Michael Meyer (Londen: SAGE publications, 2001), 6-7.

⁷³ Roger Fowler, *Language in the news. Discourse and ideology in the press* (Londen: Routledge, 1991), 1-2.

Het drie-dimensionele model van Norman Fairclough bestaat uit drie categorieën of *dimensies* van discours: de tekst, de discursieve praktijk en de socioculturele context. De eerste dimensie, de tekst, slaat op de vormen van communicatie (zowel verbale als non-verbale communicatie) en wordt ook de analyse op woord-niveau genoemd. De woordkeuze stelt een bepaalde houding op ten opzichte van het onderwerp en kan een bepaalde intentie blootgeven. Dit zorgt er voor dat een tekst op een bepaalde manier zal worden geïnterpreteerd door de lezer. De discursieve praktijk impliceert de productie en de samenstelling van tekst. De interpretatie wordt hier op tekstniveau gevoerd en heeft tot doel de processen die in relatie staan tot de productie en consumptie van de tekst weer te geven. Een belangrijk onderdeel van deze dimensie is de manier waarop de auteur van de tekst al dan niet voortbouwt op reeds bestaande discoursen of genres bij de creatie van zijn tekst. De laatste dimensie omvat de socioculturele context waarin de tekst tot stand is gekomen. Deze analyse op normniveau schenkt aandacht aan de situationele context en de institutionele praktijken waarbinnen een gebeurtenis plaatsvindt.⁷⁴

4.2. Methode

Nu we het theoretisch kader van Fairclough hebben verduidelijkt, kunnen we deze aan de hand van de rechterkant van het schema operationaliseren binnen onze eigen casus.

Voor de eerste dimensie zal er een tekstuele analyse doorgevoerd worden op twee niveaus. Het inhoudelijke niveau, ofwel de analyse op microniveau, richt zich op wat er precies in de tekst wordt gezegd. De inhoudelijke analyse zal aan de hand van bepaalde sleutelconcepten of *topoi* gevoerd worden om de inhoudelijke tekstanalyse op een gestructureerde manier te voeren en om op die manier de nadruk te leggen op bepaalde thema's en concepten. Deze *topoi* vormen de achterliggende betekenis van de argumentatie en dienen als verbindende factor tussen de argumentatie en de conclusie.⁷⁵ De sleutelconcepten worden geformuleerd in functie van de probleemstelling en ondergebracht in twee grote clusters: geweld en identiteit

Het cluster geweld geeft onderdak aan de *topoi* oorlogstaal en incidenten. Het *topos* oorlogstaal gaat specifiek over het misleidende gebruik van gewelddadige taal waarbij termen zoals 'slagveld' of 'terreur' worden gebruikt bij de berichtgeving rond het voetbalhooliganisme. Het gebruik van dergelijke terminologie heeft onlosmakelijk bijgedragen tot de verspreiding en de senationalisering van het fenomeen.⁷⁶ Het *topos* incidenten is een vrij breed concept en heeft voornamelijk als doel om na te gaan op welke manier incidenten worden beschreven in

⁷⁴ Norman Fairclough, *Critical discourse analysis. The critical study of language. Second Edition* (Harlow: Longman, 2010), 132-35.

⁷⁵ Ruth Wodak, "The discourse-historical approach," in *Methods of critical discourse analysis*, eds. Ruth Wodak en Michael Meyer (Londen: SAGE Publications, 2001), 74.

⁷⁶ Emma Poulton, "English media representation of football-related disorder: 'Brutal, short-hand and simplifying'?" *Sport in society* 8, nr. 1 (2005): 29.

de pers. Daarbij is het van belang om te kijken hoe gedetailleerd de incidenten worden beschreven, of er getuigenissen worden betrokken, of er al dan niet gesproken wordt over de slachtoffers of de opgelopen schade. Dit zijn allemaal zaken die bijdragen tot de perceptie van het nieuwsfeit door de lezer.

De *topoi* dieren, wilden, masculiniteit en marginalisering vormen het cluster identiteit. In dit cluster wordt minder gefocust op de incidenten zelf, maar op de beschrijvingen aan de voetbalhooligans zelf die worden gegeven. De *topoi* dieren en wilden zijn voornamelijk gebaseerd op de bestempeling van voetbalhooligans als *wild savages*, *animals* of *barbarians* in de Britse pers. Op deze manier kan worden achterhaald of de Nederlandse pers op een gelijkaardige, ongenueanceerde manier over voetbalhooligans schreef. Het *topos* marginalisering focust op de stigmatisering van deze groepen jongeren als 'rand van de maatschappij' door de media. Concreet houdt dit in dat termen zoals 'probleemjongeren', 'marginalen', 'tuig', enz. een gestigmatiseerd beeld van de voetbalhooligan mee in stand hielden. Ook de zogenaamde '*othering*', waarin vooral het wij-zij verhaal naar voor wordt geschoven, behoort tot het *topos* marginalisering. Het laatste *topos* in dit cluster heeft betrekking op de masculiniteitsbenadering binnen deze thesis. De constructie van een harde, mannelijke identiteit vormt een belangrijk onderdeel binnen de identiteitsvorming van een voetbalhooligan en is altijd afhankelijk van het specifieke historische tijdstip en de context waarin deze identiteit zich voordoet. Hooliganculturen zijn geen afgesloten entiteiten waarin dergelijke identiteit tot stand komt maar moet gezien worden in een complexe relatie met andere culturele entiteiten zoals de familie, het werk, de media, etc. Masculiniteit is niet homogeen en wordt door de interactie met verschillende culturele entiteiten geproduceerd en gereproduceerd.⁷⁷ Het *topos* masculiniteit gaat op zoek naar dergelijke masculiniteitsconcepten in de media. Het interessante aan deze benadering is dat een concept wordt gebruikt die voornamelijk door de voetbalhooligan zelf wordt toegeëigend en niet louter door buitenstaanders zoals het geval is met de vorige *topoi*.

Het tweede niveau van de tekstuele analyse focust zich op de vormelijke aspecten van de tekst. Hier wordt dus niet meer gekeken wat er precies gezegd wordt, maar hoe het gezegd wordt en hoe de tekst naar de lezer wordt gebracht. Hoe worden stijlfiguren en zinsconstructies gebruikt om een bepaalde boodschap naar de lezer te brengen? Welke woordkeuze wordt er gehanteerd? Op welke manier wordt er gesuggereerd of twijfel gezaaid? Al deze zaken zullen aan bod komen in het tweede niveau van de tekstuele analyse.

Bij de tweede dimensie van de discoursanalyse, de discursieve context, moeten we rekening houden met zowel de productie als de consumptie van de tekst. De zender en de ontvanger van de boodschap moeten hierbij worden geïdentificeerd alsook hun relatie tot elkaar. Daarnaast is het in het geval van geschreven media niet enkel belangrijk om louter

⁷⁷ Mairtin Mac an Gaill, "What about the boys?": schooling, class and crisis masculinity," *Sociological Review* 44 (1996): 389.

naar de auteur van een tekst te kijken, maar moet er belangrijke aandacht worden geschonken aan de ideologische implicaties van een bepaalde krant of de structuur van persagentschappen.⁷⁸ Een ander onderdeel van de discursieve context gaat dieper in op het gebruik en de betekenis van krantenkoppen. Krantenkoppen hebben een belangrijke tekstuele en cognitieve functie en vormen het meest opvallende onderdeel van een nieuwsbericht. Ze worden meestal als eerste gelezen en de informatie uit de kop wordt strategisch gebruikt door de lezer om de algemene betekenis van het artikel te construeren. Daarnaast geven krantenkoppen een ideologische implicatie weer omdat zij samenvat wat volgens de auteur van de tekst het belangrijkste is.⁷⁹

De derde dimensie van Fairclough's analysemodel, de analyse op macroniveau, behelst een analyse van de bredere socioculturele en historische context. In dit onderdeel zal worden gekeken naar de politieke, sociale en culturele omgeving en de periode waarin het onderzoeksmateriaal geschreven en gepubliceerd werd. Deze bredere historische context is van belang omdat de selectie van bepaalde woorden, zinnen of beelden sterk verbonden zijn met de historische condities.

Zoals reeds werd aangehaald in de probleemstelling zal ik steeds oog hebben voor internationale vergelijking. Dat wil zeggen dat de onderzoeksresultaten die uit mijn analyse voortvloeien vergeleken zullen worden met gelijkaardige bevindingen over de mediarepresentatie van voetbalhooliganisme in het Verenigd Koninkrijk. Vanwege de beperkte omvang en tijdsspanne van dit onderzoek zal dit gebeuren aan de hand van reeds verschenen literatuur. De keuze om het Verenigd Koninkrijk te betrekken in deze vergelijking is redelijk voor de hand liggend: het negatieve en stereotype discours rond het voetbalhooliganisme kent zijn oorsprong in de jaren zestig van het Verenigd Koninkrijk.

Het tweede luik van deze thesis zal zoals eerder vermeld een kleiner hoofdstuk omvatten waarin het perspectief wordt omgedraaid. Zowel de consumptie als de productie van media zal worden belicht in dit onderdeel. Aan de hand van bestaande secundaire literatuur wordt de consumptie van media onderzocht. De productie van (alternatieve) media waarin het discours van de voetbalhooligan naar voor komt zal aan de hand van deze alternatieve vormen van media worden onderzocht.

⁷⁸ Norman Fairclough, *Discourse and social change* (Cambridge: Polity Press, 1992), 4.

⁷⁹ Teun Van Dijk, *Racism and the press* (Londen: Routledge, 1991), 50-51.

5. Bronnencorpus

Om een kritische discoursanalyse uit te voeren hebben we uiteraard nood aan een duidelijk en afgebakend bronnencorpus. Een eerste stap in de afbakening van het bronnencorpus is de keuze van welke krant(en) je wenst te onderzoeken. Ik heb er voor gekozen om twee verschillende kranten te selecteren op basis van hun 'kwaliteit', om de vergelijking tussen een 'populaire' krant en een 'kwaliteitskrant' aan te gaan. In het Nederlandse krantenlandschap worden *De Telegraaf* en het *Algemeen Dagblad* getypeerd als populaire kranten omdat hun lezerskring wordt gezien als een dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking. *NRC Handelsblad*, *Trouw* en *De Volkskrant* vertegenwoordigen de 'kwaliteitskranten' omdat deze meer worden gelezen door personen met hogere inkomens en opleidingscategorieën.⁸⁰ Op basis van de algemene bekendheid en de verkochte oplages heb ik gekozen voor *De Telegraaf* als populaire krant en het *NRC Handelsblad* als kwaliteitskrant.

De tweede stap voor de selectie van het bronnencorpus is de afbakening van de tijdsperiode. Hier heb ik ervoor gekozen om twee afzonderlijke voetbalseizoenen (seizoen 1983-84 en seizoen 1986-87) te gebruiken als tijdsafbakening. De keuze voor deze specifieke seizoenen is uiteraard niet willekeurig genomen. Hoewel deze seizoenen elkaar relatief kort opvolgen verwacht ik toch een historische verschuiving in de verslaggeving rond het voetbalhooliganisme. De voornaamste reden voor deze verschuiving is uiteraard de invloed van het Heizeldrama op het Europese voetbal, en in grotere mate op het voetbal in de lage landen. Bovendien werd het seizoen 1983-84 gezien als een relatief 'rustig' seizoen wat betreft het voetbalhooliganisme, terwijl het seizoen 1986-87 'nog nooit zo onrustig verliep als dit jaar'.⁸¹ Het is vandaar interessant om de berichtgeving te vergelijken met een periode waar het relatief rustig is rond de voetbalvelden en een periode waarop het voetbal week in week uit wordt verstoord door supportersgeweld.

Het eigenlijke bronnencorpus werd verzameld via Delpher. In Delpher werden miljoenen Nederlandse boeken, kranten en teksten gedigitaliseerd en openbaar toegankelijk gemaakt voor het brede publiek. De aanwezigheid van een OCR-software maakt het mogelijk om de gedigitaliseerde publicaties op woordniveau te kunnen doorzoeken, waardoor de zoektocht naar het correcte bronmateriaal op een zeer snelle en efficiënte manier kan gebeuren. Ik heb de zoekmachine belast met de termen 'voetbalvandalisme' OR 'supportersgeweld' OR 'voetbalrellen' OR 'hooligan'*⁸² voor beide seizoenen, telkens een week voor en een week na het begin en het einde van de voetbalcompetitie.

⁸⁰ Piet Bakker en Otto Scholten, *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie. Tiende druk* (Amsterdam: Boom, 2019), 16.

⁸¹ "Voetbalseizoen verliep nog nooit zo onrustig als dit jaar," *NRC Handelsblad*, 05.06.1987.

⁸² Door het toevoegen van een '*' gaat de zoekmachine op zoek naar alle termen die beginnen met hooligan. Dit kan dus slaan op hooligans, hooliganisme of gewoon hooligan.

	NRC Handelsblad	De Telegraaf
Seizoen 1983/84	20 artikels	11 artikels
Seizoen 1986/87	70 artikels	67 artikels

Tabel 2: Overzicht bronnencorpus

Na het filteren van enkele artikels die minder relevant waren voor dit onderzoek kwam ik voor het seizoen 1983-84 uit op 20 artikels in het *NRC Handelsblad* en slechts 11 artikels in *De Telegraaf*. Het seizoen 1986-87 daarentegen leverde voor het *NRC Handelsblad* 70 relevante artikels op en 67 voor *De Telegraaf*. In het totaal zal deze discoursanalyse gebaseerd worden op 168 artikels die over het voetbalhooliganisme hebben gerapporteerd. Er is op het eerste zicht al een duidelijke kwantitatieve verschuiving merkbaar tussen beide voetbalseizoenen. Ook het kwantitatieve verschil tussen *NRC* en *De Telegraaf* tijdens het seizoen 1983-84 is op zijn minst merkwaardig. Dit uitgebreide bronnencorpus zal ons aan de hand van de KDA duidelijk moeten maken of er een verschil merkbaar is in het gebruikte discours en taalgebruik tussen de twee kranten.

Het bronmateriaal zal uitvoerig worden geanalyseerd aan de hand van Nvivo 12, een computersoftware voor kwalitatieve data-analyse. In de literatuur wordt een kwalitatieve analyse aan de hand van een computersoftware *Computer Assisted Qualitative Data Analysis* (CAQDAS) genoemd. De term *assisted* wordt gebruikt omdat software nooit dezelfde plaats kan innemen in een kwalitatief onderzoek zoals dat bij een kwantitatief onderzoek het geval is. De interpretatie en analyse van de onderzoeker staat nog steeds centraal binnen de kwalitatieve onderzoeksmethode. De belangrijkste voordelen van het gebruik van dergelijke software binnen een kwalitatief onderzoek is dat het een enorme tijdswinst is en dat er zeer diepgaand kan worden geanalyseerd.⁸³

⁸³ Dimitri Mortelmans, *Kwalitatieve analyse met Nvivo* (Leuven: Acco, 2017), 22.

HOOFDTUK 2: KRITISCHE DISCOURSANALYSE

In dit onderdeel van de masterscriptie volgt de eigenlijke uitwerking van de kritische discoursanalyse volgens het driedimensionale model van Fairclough. Zoals reeds uitgebreid in het hoofdstuk methodologie werd besproken zal deze analyse gebeuren op drie verschillende dimensies; de tekstuele dimensie, de discursieve context en de bredere socioculturele en historische context. De twee voetbalseizoenen zullen elk afzonderlijk worden geanalyseerd en vervolgens met elkaar worden vergeleken. De analyse van beide seizoenen zal op dezelfde manier worden gestructureerd. Eerst zal de bredere historische context van het seizoen worden uitgelicht om de lezer reeds een bepaald beeld te geven waarin het onderzochte discours plaatsvond. Belangrijke gebeurtenissen uit de voetbalcompetitie en de maatschappij in het algemeen die mogelijk een invloed op het discours hebben gehad zullen in dit onderdeel aan bod komen. Vervolgens komt de analyse op tekstueel niveau aan bod. De tekstuele analyse zal gestructureerd worden aan de hand van twee centrale clusters 'geweld' en 'identiteit' die overkoepelend zijn voor de belangrijkste topoi. De tekstuele analyse zal zowel op inhoudelijk als op vormelijk niveau gebeuren, hoewel de grens tussen beide niveaus niet zo arbitrair zal zijn. Bij het inhoudelijk niveau zullen bijvoorbeeld al bevindingen over het vormelijk niveau besproken worden, en *vice versa*. Het laatste onderdeel van de analyse, de discursieve context, gaat dieper in op het specifieke gebruik van krantenkoppen.

Het is echter noodzakelijk om enige kennis te hebben van het perslandschap waarin deze geanalyseerde artikels verschenen vooraleer over te gaan tot de inhoudelijke analyse ervan. Daarom zal eerst een kort overzicht worden geschetst van het perslandschap in Nederland, met een focus op de twee gebruikte kranten in deze thesis, *De Telegraaf* en het *NRC Handelsblad*. Dit overzicht vormt een onderdeel van de discursieve context binnen de discoursanalyse, en is belangrijk om voor de eigenlijke analyse te geven.

1. Perslandschap in Nederland: van verzuiling tot 'politieke onafhankelijkheid'

De vastlegging van vrijheid van drukpers in de Grondwet van 1848, de opheffing van het dagbladzegel in 1869 en de intrede van de rotatiepers hebben de ontwikkeling van de geschreven pers in een belangrijke stroomversnelling geplaast. Door deze snelle ontwikkeling waren kranten niet langer voorbehouden aan de gegoede burgerij, maar werden ze toegankelijk voor het bredere publiek. Het einde van de negentiende eeuw kende een explosieve toename van kranten en weekbladen die op dagelijkse basis verschenen.⁸⁴ De grote belangrijke spelers beginnen zich af te tekenen aan het begin van de twintigste eeuw en identificeren zich ook steeds meer met een bepaalde politieke stroming of partij. Net als in België en veel andere Europese landen beheerste de verzuiling ook het Nederlandse perslandschap. Zo was *De Volkskrant* herkenbaar confessioneel, *Het Volk* socialistisch, *De Standaard* protestants en *De Tribune* communistisch. Deze kranten stelden zich volgzzaam op als spreekbuis voor hun politieke geestverwanten, waardoor een gebrekkige informatieverbreiding decennialang in stand werd gehouden. Vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw was een tendens zichtbaar waarin de identificatie met politieke zuilen stilaan verdween, hoewel de politieke kleur van de kranten nog steeds zichtbaar bleef. De politieke herkenbaarheid bij de lezers bleef echter lang zichtbaar (veel langer dan het geval was bij radio of televisie), maar de beroepsjournalisten streefden steeds meer naar een politieke onafhankelijkheid.⁸⁵

Een belangrijk gevolg van de ontzuiling van het perslandschap voor de kranten was dat zij een belangrijk deel van hun achterban verloor door de politieke of religieuze loskoppeling. De groeiende concurrentie tussen de verschillende kranten maar ook van de nieuwe mediavormen betekende dat kranten steeds meer moeite hadden met de aantrekking van nieuwe lezers. Als gevolg van deze concurrentie was ook de inhoud van de kranten onderhevig aan veranderingen. De pluriformiteit tussen de kranten was sterk toegenomen omdat zij hun lezers een grote variatie aan onderwerpen aanboden. Hierdoor werd de link met het politieke verleden volledig weggeveegd.⁸⁶

⁸⁴ Bakker en Scholten, *Communicatiekaart van Nederland*, 13.

⁸⁵ Raad voor het Openbaar Bestuur, *Politiek en Media. Pleidooi voor een LAT-relatie* (Den Haag: Raad voor het Openbaar Bestuur, 2003), 13.

⁸⁶ Eveline Domevscek, "Politieke kleur bekennen" (masterproef, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006), 6-7.

1.1. *De Telegraaf: Collaboratie, sensatie en “Telegraafrellen”*

De Telegraaf werd in 1893 opgericht door Henry Tindal na een conflict met Charles Boissevin van *Het Algemeen Dagblad*. De krant profileert zich in het begin van de twintigste eeuw met een moderne vorm van verslaggeving en een focus op misdaadverslaggeving, sport en kunst als een ‘frisser’ en spannender alternatief voor de gevestigde en verzuilde kranten zoals *Het Volk*, *De Standaard* of *De Tijd*. Nadat de krant zich tijdens de Eerste Wereldoorlog duidelijk aan de kant van de geallieerden stelde en duidelijk anti-Duitse verslaggeving naar voren schoof, werd de naam van de krant sterk beschadigd tijdens de Tweede Wereldoorlog.⁸⁷ In 1944 komt de krant onder leiding van Hakki Holdert die in Duitse krijgsdienst naar het oostfront is geweest aan de zijde van de Waffen-SS. Hoewel de krant zich de eerste vier jaren van de oorlog relatief op de vlakte hield, veranderde dit naar een duidelijk nationaalsocialistische houding onder leiding van Holdert. Ondanks deze nuance had de krant na de oorlog heel wat imagoschade opgelopen en kreeg het een verschijningsverbod van dertig jaar opgelegd door de Commissie voor de Perszuivering.⁸⁸

Het verschijningsverbod werd echter al in 1949 opgegeven waardoor de krant kon beginnen aan het herstel van zijn imago. *De Telegraaf* ging verder op zijn vooroorlogse elan met een eigen stijl, journalisten die geen blad voor de mond hielden en een neus voor primeurs en kwesties die de gemoederen verhitten.⁸⁹ De ‘Telegraafrellen’ van 1966 zijn hier een uitstekend voorbeeld van. Op 13 juni 1966 ontstond er protest bij bouwvakkers na een discussie over de uitbetaling van hun vakantiebonnen die dag. Tijdens de verhitte discussies op straat bezweek een vijftigjarige bouwvakker aan een hartaanval. Heel wat bouwvakkers waren echter van mening dat hij niet van een hartstilstand gestorven was, maar door het hardhandige politieoptreden. Ondank de onduidelijkheid rond de exacte doodsoorzaak van de bouwvakker, beweerde *De Telegraaf* dat de bouwvakker geraakt was door een steen die door een medebetoger werd gesmeten. De volgende dag probeerde de krant dit nog recht te zetten door te berichten dat de man bezweken was aan een hartaanval, maar dat was volgens de bouwvakkers nog steeds niet correct. De gemoederen geraakten zodanig verhit, dat er hevige rellen uitbarstten voor het hoofdkantoor van *De Telegraaf*. Bouwvakkers staken vrachtwagens van de krant in brand en probeerden het kantoor – zonder succes – binnen te dringen.⁹⁰

Hoewel *De Telegraaf* haar ‘foute’ periode uit de oorlog nooit volledig heeft kunnen uitwissen, won de krant steeds meer aan populariteit om uiteindelijk een van de populairste kranten van Nederland te worden. De verwoording van Jan Blokker dat ‘geen enkele krant de

⁸⁷ Angelie Sens, recensie van *Het geheim van De Telegraaf. Geschiedenis van een krant*, door Mariëtte Wolf, *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 126, nr.2 (2011), 144.

⁸⁸ Roel op 't Ende, “Kleurloos? De Telegraaf over de NationaalSocialistische Beweging in de jaren dertig” *Leidschrift* 28, nr.3 (2013): 147.

⁸⁹ Sens, recensie, 144.

⁹⁰ “De Telegraafrellen,” *Andere Tijden*, geraadpleegd 15.04.2020, <https://www.anderetijden.nl/aflevering/388/De-Telegraafrellen>.

thermometer zo diep in de billen van de samenleving heeft als *'De Telegraaf'* bevestigd dit op een zeer uitdrukkelijke manier.⁹¹ Mariëtte Wolf schreef een uitgebreide geschiedenis van de krant waarin 'het geheim van *De Telegraaf*' als rode draad dient. Volgens Wolf beschikt de krant over een bepaalde succesformule. De continuïteit van die journalistieke formule wordt volgens Wolf in stand gehouden door de opvolging van doortastende hoofdredacteuren die over het juiste '*Telegraaf-DNA*' beschikken.⁹²

De Telegraaf wordt over algemeen beschouwd als een 'populaire krant' in het Nederlandse perslandschap waarvan het lezerspubliek kan omschreven worden als een 'dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking'. Het sensatiegehalte van de krant is evenwel niet gelijk te stellen met de buitenlandse 'boulevardpers' zoals *The Sun* in Engeland of *Bild* in Duitsland.⁹³ De bekende sportrubriek *Telesport* kan op heel wat aanhang rekenen van sportliefhebbers die de krant lezen vanwege de uitgebreide sportverslaggeving. Ook voetbalhooligans, die over het algemeen veel informatie uit de krant halen, lezen hoofdzakelijk de sportartikels. Er kan dus gesteld worden dat een groot deel van de voetbalhooligans eerder geneigd zullen zijn om *De Telegraaf* te lezen dan bijvoorbeeld een kwaliteitskrant zoals *De Volkskrant* of het *NRC Handelsblad*.⁹⁴ Dit is geen onbelangrijk gegeven om in het achterhoofd te houden tijdens de analyse, omdat de berichtgeving over het voetbalhooliganisme in de krant een sterke invloed heeft op hun gedrag. Het beschreven gedrag wordt niet enkel geïmiteerd of zelf versterkt, het levert bepaalde personen of groepen prestige op wanneer hun daden in de krant verschijnen.⁹⁵

1.2. *NRC Handelsblad: Kwaliteitskrant met liberale geest*

Het *NRC Handelsblad* kent zijn oorsprong in het najaar van 1970, na een fusie van het *Algemeen Dagblad* en de *Nieuwe Rotterdamse Courant*. Beide kranten bestonden reeds van in de negentiende eeuw en profileerden zich duidelijk als liberaal georiënteerde kranten. Reeds van bij het begin van de twintigste eeuw werden al toenaderingspogingen ondernomen door beide kranten om met elkaar te fusioneren. In 1914 werd de blauwdruk voor deze fusie al ontworpen, maar een conflict dat werd aangewakkerd door het superioriteitsgevoel van het *NRC* heeft deze fusie in rook doen opgaan.⁹⁶ Het voorgeschreven huwelijk tussen beide kranten leek er in 1970 in eerste instantie te komen omdat beide kranten in financiële

⁹¹ Mariëtte Wolf, *Het geheim van De Telegraaf. Geschiedenis van een krant* (Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2009), 482.

⁹² Ibid., 480.

⁹³ Bakker en Scholten, *Communicatiekaart van Nederland*, 16.

⁹⁴ van der Brug en Meijs, "Voetbalvandalisme en de media," 340.

⁹⁵ Ibid., 342-45.

⁹⁶ Pien van der Hoeven, *Het succes van een kwaliteitskrant. De ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad* (Amsterdam: Prometheus, 2012), 72.

moeilijkheden verkeerden. Daarnaast hadden beide kranten reeds een gedeelde parlementaire redactie en dezelfde buitenlandse correspondenten.⁹⁷

Het fusierapport van de hoofdredacteuren stelde dat het *NRC Handelsblad* een kwaliteitskrant moest worden gericht op lezers met een middelbaar en hoger diploma. Om deze doelstelling te verwezenlijken werden een aantal voorwaarden opgesteld. Ten eerste behoort de krant onafhankelijk te zijn. Hoewel er nooit officiële banden zijn geweest met de liberale partij, betekende dit toch een breuk met het verleden van beide kranten. Ondanks dat de hoofdredacteuren een openlijke voorkeur hadden voor de liberale partij, moest de krant strikt onafhankelijk worden. Vervolgens werd gepleit voor actieve journalistiek en volledigheid. De krant zou volgens de hoofdredacteuren een kwart dikker worden door de toevoeging van een extra pagina voor buitenlands nieuws.⁹⁸ Onder de leuze '*Lux et libertas*' werden de grondbeginselen van de krant naar de lezers gebracht.

*"NRC-publicaties worden geredigeerd vanuit een liberale geesteshouding met eerbied voor het individu en de beginselen van verdraagzaamheid, redelijkheid en openheid. De krant onderhoudt geen bijzondere banden met politieke of maatschappelijke organisaties en staat in beginsel wantrouwend tegenover iedere collectiviteit, hetzij staat, partij of voetbalclub. Ronduit wordt gesteld dat wij ons richten tot een publiek dat bereid is na te denken. Meningën zullen dan ook niet worden opgedrongen."*⁹⁹

De beginjaren van de gefusioneerde krant verliepen niet zoals gewenst. Hoofdredacteur André Spoor stelde enkele maanden na de fusie vast dat een groot deel van zijn journalisten niet voldoende beschikten over de journalistieke vaardigheden om die 'actieve journalistiek' te bedrijven. Ondanks het moeilijke begin wist de krant zich toch op te werken tot een gevestigde waarde in het Nederlandse perslandschap. Mede dankzij een uitgebreide buitenlandse rubriek en het Cultureel Supplement dat op wekelijkse basis verscheen wist de krant een groot deel lezers aan te trekken. Naar het einde van de jaren zeventig raakte de redactie ook steeds meer bedreven in de eigen nieuwsgaring. De krant beperkte zich niet meer louter tot het nieuws dat door de gevestigde instituties werd aangeboden. Nieuwe maatschappelijke en culturele ontwikkelingen werden gesignaleerd en naar de lezer gebracht. De 'actieve journalistiek' waar de hoofdredacteuren naar streefden begon steeds meer vorm te krijgen.¹⁰⁰

Aan het begin van de 21^e eeuw brak een rel uit tussen een journalist die was opgestapt en het *NRC Handelsblad*. Micha Kat, de opgestapte journalist, verweet het *NRC* dat het al jaren in verval was en het etikette van kwaliteitskrant niet waard is. Hij publiceerde het boek "*NRC: Lux, Libertas en Leugens: het morele en journalistieke verval van NRC Handelsblad*"

⁹⁷ "De geschiedenis van NRC," *NRC*, geraadpleegd 16.04.2020, <https://www.nrc.nl/de-geschiedenis-van-nrc/>

⁹⁸ van der Hoeven, *Het succes van een kwaliteitskrant*, 355.

⁹⁹ "Onze beginselen," *NRC Handelsblad*, 01-10-1970.

¹⁰⁰ van der Hoeven, *Het succes van een kwaliteitskrant*, 470-71.

waarin hij snoeihart uithaalde naar de redactie van de krant. Volgens Kat zou de krant de uitslag van een enquête over de Europese Grondwet gemoedwillig gemanipuleerd hebben en valse informatie aan zijn lezers voorleggen. Hoewel het gepruts met de cijfers rond de bewuste bevraging werd toegegeven door het *NRC Handelsblad*, moeten de beschuldigingen van Kat met een grote korrel zout worden genomen. Naast 'journalist' blijkt de man ook een bedreven complottheoriedenker te zijn en moet volgens hem 'de smerige leugen van de Holocaust doorprikt worden'.¹⁰¹ Deze rel heeft dan ook geen grote zichtbare schade verricht aan het imago van de krant.

¹⁰¹ Niek Stolker, "Kan 't nog gekker met Micha Kat? Ja, nu ontkent hij de holocaust," *HP/De Tijd*, geraadpleegd 16.04.2020, <https://www.hpdetijd.nl/2011-10-11/kan-t-nog-gekker-met-micha-kat-ja-nu-ontkent-hij-de-holocaust-1/>

2. Seizoen 1983/84

Nu we kennis hebben genomen van het ontstaan, de ontwikkeling en het lezerspubliek van beide kranten, kunnen we overgaan tot de eigenlijke analyse van het seizoen 1983/84. Zoals eerder aangegeven zal de analyse starten met een overzicht van de historische en socioculturele context van dat seizoen, vooraleer over te gaan tot de eigenlijke tekstuele analyse.

2.1. Maatschappelijke nervositeit troef

De wereldwijde oliecrisis van 1979 had ook op de Nederlandse samenleving ingrijpende economische en sociale gevolgen. De stijgende werkloosheid die reeds voor de crisis was ingezet, kwam in een stroomversnelling terecht. In het najaar van 1982 kwam het centrumrechtse kabinet van premier Lubbers (CDA) aan het roer om de stagnerende economie aan te pakken. Het 'driesporenbeleid' werd op tafel gelegd om de economie weer in een opwaartse spiraal te brengen. Het verlagen van het financieringstekort zonder stijgende collectieve lasten, het verbeteren van de vermogenspositie en het rendement van de bedrijven en het bevorderen van de werkgelegenheid zonder grote overheidsuitgaven vormden de drie centrale sporen van dit beleid.¹⁰² Ondanks de inspanningen van de overheid bleef de werkloosheid gedurende het grootste deel van de jaren tachtig stijgen. De economische stagnatie en de stijgende werkloosheid zorgden voor een 'verharding' van de samenleving. Een plaats op de arbeidsmarkt werd steeds meer felbevochten waardoor ook op de werkvloer meer spanning en concurrentie ontstond tussen collega's. Daarnaast steeg binnen deze harde samenleving ook de criminaliteit in de stad. De sociale binding en controle nam stelselmatig af vanaf het einde van de jaren zestig en door de groeiende mobiliteit van jongeren werd de greep op de jeugd steeds kleiner.¹⁰³

De internationale politieke ontwikkelingen in het kader van de Koude Oorlog gaf de Nederlandse – en de ganse West-Europese – samenleving nog meer kopzorgen. In 1979 besloot de NAVO om op verschillende plaatsen in Europa kruisraketten te plaatsen teneinde 'een tegenwicht te bieden tegen nieuwe Russische wapens en om in de ontwapeningsbesprekingen een troef te hebben tegenover de Russen'. Het besluit voor de plaatsing in Nederland werd door het vorige kabinet Van Agt meermaals uitgesteld waardoor het uiteindelijke besluit pas in juni 1984 door het kabinet Lubbers werd genomen. In tussentijd geraakte een groot deel van de bevolking in 'de ban van de bom'. De verkiezingen werden sterk beïnvloed door de rakettenkwestie en het IKV slaagde erin om een nooit eerder geziene

¹⁰² Jan Juliaan Woltjer, *Recent verleden. Nederland in de twintigste eeuw* (Amsterdam: Rainbow, 1994), 673

¹⁰³ Ibid., 693-4.

massa naar Den Haag te mobiliseren om te protesteren tegen de plaatsing van de kruisraketten.¹⁰⁴

In de inleiding werd al vermeld hoe het hooliganisme 'officieel' zijn intrede deed in het Nederlandse voetbal. De Europacup finale tussen Feyenoord en Tottenham Hotspur op 29 mei 1974 werd overschaduwd door hevige ongeregelde heden door een groot deel van de Britse supporters. Voor de wedstrijd hadden Britse supporters lelijk huis gehouden in de Rotterdamse binnenstad. Nog voor het eerst fluitsignaal in De Kuip werden allerlei projectielen gelanceerd uit het Britse vak richting de Feyenoord-supporters. Stukken afgetrapt beton, hekkens en afgerukte stoeltjes werden naar de omringende vakken gegooid toen de Spurs op achterstand kwamen. Feyenoord won uiteindelijk de finale, maar de feestvreugde werd overschaduwd door de meer dan 200 gewonden als gevolg van de losgeslagen Britse supporters. In een interview na de wedstrijd liet stadiondirecteur Frits De Kimpe weten dat *"de schade voor hem onbelangrijk is, die is te herstellen. Het gaat om de mensen die het slachtoffer zijn geworden van de Engelse agressie. [...] Ik hoop zoiets nooit meer mee te maken."*¹⁰⁵

De realiteit was echter het tegenovergestelde van wat De Kimpe had gehoopt. Jonge, fanatieke supporters waren erg onder de indruk van het gebeuren en begonnen zich steeds meer te identificeren met deze Britse hooligancultuur. In de periode na dit incident ontstaan in Nederland verschillende hooliganformaties (*Sides*, naar Engels voorbeeld) van jongeren die samenhooken in een bepaald vak in het stadion, vaak achter het doel. De confrontaties waren in deze beginjaren nog relatief spontaan en ongeorganiseerd, maar het karakter werd in toenemende mate agressiever en gewelddadiger.¹⁰⁶ Vooral de rivaliteit tussen Ajax en Feyenoord speelde een grote rol in de ontwikkeling van het voetbalhooliganisme in Nederland. De reeds diepgewortelde rivaliteit tussen beide ploegen kreeg vanaf het midden van de jaren zeventig een nieuwe dimensie door een nog grotere rivaliteit tussen de twee hooligangroepen van beide ploegen. Na enkele kleine, losse incidenten tussen beide supportersgroepen werd het vanaf de jaren tachtig groter, agressiever en meer georganiseerd. Het ophef werd niet enkel veroorzaakt door geweld tussen beide supportersgroepen, maar grotendeels door het antisemitisme dat gepaard ging met de rivaliteit. De joodse wortels van voetbalploeg Ajax werd door de supporters van Feyenoord en later door andere ploegen zoals FC Utrecht en FC Den Haag omgezet in een vorm van antisemitisme. Dit begon met relatief onschuldige leuzen als 'Ajax is een jodenclub', maar tegen het begin van de jaren tachtig werd het onschuldige vervangen door onaanvaardbare antisemitische leuzen als 'Ajax joden, de eerste voetbaldoden' of 'Ajax aan het gas'. De reactie van de F-Side (de hooliganformatie van Ajax)

¹⁰⁴ Ibid., 624-25.

¹⁰⁵ "Britse furie in de Kuip," *De Telegraaf*, 30.05.1974.

¹⁰⁶ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 98-99.

was de toe-eigening van de geuzenaam joden, waardoor dit een belangrijk symbool is geworden van de Nederlandse voetbalcultuur.¹⁰⁷

Op sportief vlak werd Ajax tussen 1973 en 1983 vijf keer landskampioen in de hoogste afdeling van het Nederlandse voetbal, PSV Eindhoven drie keer en Feyenoord slechts een keer. In het seizoen 1983/84 slaagt Feyenoord er nog eens in om kampioen van Nederland te worden. Na twee seizoenen met Ajax als kampioen werden de Rotterdammers onder meer met Johan Crujff op het veld kampioen. Crujff was na zijn rentree bij Ajax in een conflict terecht gekomen met de voorzitter over de uitbetaling van zijn hoge salaris. Het antwoord van Crujff was om zijn laatste jaar als profvoetballer in het shirt van de aartsvijand door te brengen. Het treffen tussen beide ploegen verliep ondanks alles vrij normaal met een grote thuisoverwinning voor Ajax en een thuisoverwinning voor Feyenoord.

2.2. Tekstuele analyse op inhoudelijk niveau

In dit hoofdstuk gaan we aan de hand van de twee overkoepelende clusters over tot de eigenlijke tekstuele analyse van de artikels uit *De Telegraaf* en het *NRC Handelsblad* van het seizoen 1983/84. Zoals eerder werd vermeld zullen de resultaten doorheen de analyse getoetst worden aan voorbeelden uit het buitenland, en zal het seizoen 1983/84 vergeleken worden met het seizoen 1986/87.

2.2.1. Cluster 'identiteit

Volgens Stuart Hall wordt de mediarepresentatie van het voetbalhooliganisme gekarakteriseerd door zes hoofdthema's. De misleidende bestempeling en verbale reductie van hooligans als dieren en wilden vormt een wezenlijk onderdeel in de venijnige afstraffing van het hooliganisme door de media.¹⁰⁸ In de jaren 1970 waren koppen als "*RIOT! United's fans are animals*"¹⁰⁹ of "*SAVAGES! ANIMALS*"¹¹⁰ zeker geen uitzondering op de regel in het Verenigd Koninkrijk. Deze dierlijke beschrijving van voetbalhooligans heeft er grotendeels voor gezorgd dat de populaire opvatting over een voetbalhooligan eruit ziet als een mengvorm van een Neanderthaler en *Conan the Barbarian*. Heel wat mythes en verkeerde opvattingen over het voetbalhooliganisme zijn tot stand gekomen door de hysterische verslaggeving van de Britse (tabloid)pers.¹¹¹

Wat betreft de bestempeling van voetbalhooligans als dieren of wilden in de Nederlandse pers, valt meteen iets op. Binnen het onderzochte bronnencorpus voor het seizoen 1983/84 worden over het algemeen weinig verwijzingen naar dieren of wilden gebruikt, maar de

¹⁰⁷ Ibid., 102.

¹⁰⁸ Hall, "The treatment of "football hooliganism" in the press," 28.

¹⁰⁹ "RIOT! United's fans are animals," *Sunday People*, 29.08.1975.

¹¹⁰ "SAVAGES! ANIMALS," *Daily Mirror*, 21.04.1975.

¹¹¹ Merril Melnick, "The Mythology of Football Hooliganism: A Closer Look at the British Experience," *International Review for the Sociology of Sport* 21 (1986): 3.

gevallen waarbij dit wel is gebeurd heeft zo goed als altijd betrekking op Britse voetbalhooligans. Na de Europese kwalificatiewedstrijd tussen Luxemburg en Engeland, die Engeland met 0-4 won maar alsnog naast een Europees ticket greep, lieten Britse hooligans zich gelden in de Luxemburgse binnenstad. Volgens *De Telegraaf* “trokken bijna 2.000 Britse voetbalsupporters rovend, plunderend, vernielend, als een horde Hunnen woensdagavond door Luxemburg”.¹¹² Enkele weken voordien trof Feyenoord het Britse Tottenham Hotspur voor een wedstrijd in de Europacup. Deze wedstrijd mondde uit in rellen nadat een deel Britse supporters toegang hadden gekregen tot het beruchte Vak-S waar het grootste deel Feyenoord-hooligans zich bevinden. Opnieuw berichtte *De Telegraaf* hoe “*de Engelse woestelingen de trappen van dat vak opkwamen*”¹¹³ en enkel en alleen uit waren op rellen.

Het is echter niet verwonderlijk dat er een verhoogde emotionele berichtgeving ontstaat wanneer Britse hooligans zijn betrokken. Het voetbalhooliganisme werd tot dan nog steeds bestempeld als een “*English disease*” en het discours van de Britse pers om deze ziekte te beschrijven deed ook bij ons zijn intrede. Wanneer Britse ploegen of de Britse nationale ploeg in internationale competities zijn betrokken, is er een duidelijke versterking van de media om bepaalde incidenten te gaan opblazen of deze extra in de kijker te zetten.¹¹⁴

Ook in de aanloop naar belangrijke Europese wedstrijden of toernooien wordt er aandacht besteed aan de mogelijkheid tot rellen. De maatregelen en voorbereidingen die worden genomen om rellen te voorkomen worden uitvoerig besproken. Een artikel in het *NRC Handelsblad* heeft uitgebreid aandacht voor de voorzorgmaatregelen die worden getroffen in de Italiaanse hoofdstad naar aanleiding van de Europacup 1 finale tussen AS Roma en Liverpool. In het artikel wordt verwezen naar “*de Italiaanse pers die al weken beschrijft dat de barbaren, de Britten die hun club in Rome komen aanmoedigen, geweld kunnen gebruiken*”.¹¹⁵ Ondanks de grote vrees voor de “barbaarse” Britse supporters en de uitvoerige aandacht in de media verliep de wedstrijd zonder incidenten.

Onder het *topos* marginalisering zien we dat vaak gebruik wordt gemaakt van een wij-zij-discours, wat ik eerder al heb omschreven met de term ‘*othering*’ (cf. Methode). Opvallend is dat dit discours vaker gehanteerd wordt door beleidsvoerders, politici of opinieschrijvers, en niet door de journalist zelf. Staatssecretaris Joop van der Reijden liet tijdens een bijeenkomst van sportministers vallen dat “*Het geen supporters zijn die elkaar met messen te lijf gaan, maar waarschijnlijk mensen die door een bepaald ideaal worden geleid*”.¹¹⁶ Enkele maanden later argumenteerde dezelfde staatssecretaris op een internationale bijeenkomst van sportministers ook dat “*de gewelddadigheden het resultaat zijn van sociale misstanden*”.¹¹⁷

¹¹² “Britten geschokt door grof voetbalvandalisme,” *De Telegraaf*, 18.11.1983.

¹¹³ “Voetbalgewonden begraven strijdbijl in ziekenhuis,” *De Telegraaf*, 04.11.1983.

¹¹⁴ Poulton, “English media representation of football-related disorder,” 30.

¹¹⁵ “Politie massaal bij cupfinale in Rome,” *NRC Handelsblad*, 29.05.1984.

¹¹⁶ “Veel oude koek bij adviezen 'sportministers',” *NRC Handelsblad*, 18.11.1983.

¹¹⁷ “Sportministers eensgezind tegen voetbalrellen en doping,” *NRC Handelsblad*, 17.05.1984

Deze uitlatingen zijn in elk geval redelijk terughoudend. Harde, stigmatiserende termen zijn hier niet aan de orde.

Wat wel meerdere malen terugkeert is dat bepaalde groepen, steden of gebieden worden gestigmatiseerd als problematischer. In het bijzonder zijn het voornamelijk de supporters van Ajax (Amsterdam) en Feyenoord (Rotterdam) die worden bestempeld als de grootste onrustzaaiers:

*"We hebben 130 man ingezet en toch liep het nog totaal uit de hand," [...] "Met die Rotterdamse supporters is het veel massaler en gewelddadiger dan met anderen. We zijn echt van een koude kermis thuisgekomen." [...] "Die lui hebben alles gedaan wat niet mag."*¹¹⁸

*"Een andere groep Amsterdammers die regelmatig voor rellen en vernielingen zorgt, zijn de vierhonderd F-side-supporters van Ajax."*¹¹⁹

Het laatste *topoi* van dit cluster gaat over de invloed van masculiniteitsconcepten in de berichtgeving over voetbalhooliganisme. Overmatig alcoholgebruik vormt een belangrijk onderdeel binnen de Britse hooligancultuur en werd ook overgenomen door de meeste Europese hooliganculturen. De capaciteit van iemand om veel alcohol te nuttigen, maakt integraal deel uit van de masculiene identiteit van een hooligan.¹²⁰ Dit aspect wordt dan ook het meest belicht in het onderzochte bronnencorpus. Net zoals het geval was bij het *topos* wilden en dieren, worden voornamelijk Britse hooligans in verband gebracht met het overmatig gebruik van alcohol. In het verslag van de rellen door Britse supporters in de Luxemburgse binnenstad alludeerde de journalist van *De Telegraaf* dat *"de Britse aanhang zich al vast wat had opgewarmd voor het sportieve gebeuren door een flinke slok te drinken"*.¹²¹ Ook het artikel over de voorzorgsmaatregelen naar aanleiding van de finale tussen AS Roma en Liverpool verwees naar de Italiaanse pers die naar eigen zeggen *"onder de indruk waren van het Britse gedrag na het nuttigen van alcohol."*¹²²

Het artikel rond de voorbereidingen voor de Europacupfinale tussen AS Roma en Liverpool in het *NRC Handelsblad* wordt nog interessanter omdat op dezelfde pagina een ander artikel werd gepubliceerd over de *England Football Supporters Association Ltd*. De leden van deze federatie distantiëren zich uiteraard volledig van de voetbalhooligans en hanteren een gelijkaardig wij-zij-discours, maar het wordt pas echt interessant wanneer verder in het artikel een 22-jarige Londenaar aan het woord wordt gelaten. In een interview met *The Guardian* beschrijft deze hooligan van voetbalploeg Chelsea hoe een *matchday* als hooligan verloopt. Deze getuigenis biedt de lezer een uiterst interessante inkijk in het doen en denken

¹¹⁸ "Tachtig arrestaties bij rellen met supporters in Eindhoven," *NRC Handelsblad*, 02.04.1984.

¹¹⁹ "Fluwelen handschoen om harde hand politie A'dam," *NRC Handelsblad*, 05.04.1984.

¹²⁰ Dunning, Murphy en Williams, *The roots of football hooliganism*, 14.

¹²¹ "Britten geschokt door grof voetbalvandalisme."

¹²² "Politie massaal bij cupfinale in Rome."

van de voetbalhooligan. In zijn getuigenis komen meerdere masculiniteitsconcepten nadrukkelijk aan bod:

*"Eerst wordt met een paar vrienden in een lokale pub een bodem gelegd van bier en cider" [...] "Ik beschouw mezelf niet als een grote vechter, maar je vuisten doen gewoon wat je lichaam je zegt." Ik geef toe dat het veel met drinken te maken heeft. Het klinkt stom, maar het komt vooral neer op: indruk maken op je vrienden. Vooral als je er weer eens een keer in slaagt niet gepakt te worden, heb je een goede dag. Een duidelijk motief hebben we niet."*¹²³

Naast de nadruk op het alcoholgebruik komt hier ook het aspect van indruk maken op je vrienden naar voor. Wanneer je je als hooligan in het bijzijn van je *peers* in potentieel gevaarlijke situaties begeeft – lees: de confrontatie opzoekt met vijandige groepen – levert je dit als individu status en prestige op binnen de eigen groep. Het vormt een belangrijk onderdeel van de gedeelde masculiene identiteit binnen een hooliganformatie.¹²⁴

De analyse van het eerste cluster heeft al enkele interessante zaken belicht. De belangrijkste conclusie met betrekking tot identiteit is dat zowel *De Telegraaf* als het *NRC Handelsblad* sterk de neiging vertonen om het probleem nog steeds als een "English disease" voor te stellen. De stigmatiserende taal die werd gebruikt in de media omtrent voetbalhooliganisme had zo goed als altijd betrekking op Britse hooligans. Het hooliganisme op eigen bodem wordt nog relatief goed vermomd onder het uitvlucht dat het grotendeels uitspattingen zijn van enkelingen van bepaalde ploegen. Het bestaan van de grotere sides in Nederland wordt wel reeds geobserveerd door de media, maar de omvang van het gebeuren wordt vaak nog onderschat:

*"Vak-S is het domein in het Feyenoordstadion waar een vaste clan van voornamelijk jongeren fanatiek de voetbalwedstrijden volgt. Hun optreden leidt nu en dan tot ongeregeldeheden, veelal gericht tegen aanhangers van de tegenstander van Feyenoord."*¹²⁵

2.2.2. Cluster 'geweld'

In het cluster geweld zullen we aandacht hebben voor het *topos* oorlogstaal en het *topos* incidenten. Er werd reeds gewezen op de invloed van het gebruik van een oorlogstaal op de sensationisering en overdrijving van het voetbalhooliganisme (cf. Methode). Voor het eerst valt in het onderzochte bronnencorpus een duidelijk onderscheid te maken tussen *De Telegraaf* en het *NRC Handelsblad* in de manier waarop geschreven wordt over het voetbalhooliganisme. Daar waar het *NRC Handelsblad* slechts één keer gebruik heeft gemaakt van een oorlogstaal, namelijk door opnieuw de woorden van staatssecretaris Joop van der

¹²³ "Motief voor rellen is er niet," *NRC Handelsblad*, 29.05.1984.

¹²⁴ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 33.

¹²⁵ "Rellen rond Engelsen in Vak-S," *NRC Handelsblad*, 03.11.1983.

Reijden te citeren¹²⁶, hanteert *De Telegraaf* een veel meer op sensatie gerichte terminologie met verwijzingen naar oorlogstaferelen. Om dit te illustreren, geef ik een vergelijking weer van de berichtgeving na de rellen tijdens en voor de wedstrijd tussen Feyenoord en Tottenham Hotspur. Het *NRC Handelsblad* gaf een redelijk neutrale en objectieve observatie weer van de feiten die zich hebben afgespeeld:

*“Dat supporters van Tottenham Hotspur kaartjes voor vak-S van het Feyenoord stadion in bezit kregen, is de aanleiding tot de ernstige vechtpartijen die voorafgingen aan de voetbalwedstrijd Feyenoord Tottenham. Dertig slachtoffers van de gevechten kwamen in verschillende Rotterdamse ziekenhuizen terecht.”*¹²⁷

Het verslag van *De Telegraaf* daarentegen liet uitschijnen alsof er een ware veldslag had plaatsgevonden waarbij wapens volop werden gebruikt:

*“Ondanks alle voorzorgsmaatregelen is de wedstrijd tussen Feyenoord en de Spurs gisteravond ook buiten de lijnen opnieuw ontaard in een ware veldslag. [...] Op het beruchte vak S brak daarop een ware oorlog uit tussen Feyenoord-aanhangers en Engelsen (foto), waarbij over en weer gebruik gemaakt werd van slag- en steekwapens.”*¹²⁸

De volgende dag verschijnt in *De Telegraaf* een artikel waarin een Feyenoord en Tottenham supporter met elkaar verzoenen in het ziekenhuis en zouden volgens de journalist *“hiermee hun afschuw tonen over de bloedige veldslag in het Feyenoord-stadion”*¹²⁹ *De Telegraaf* heeft hier duidelijk het sensatiegehalte van deze gebeurtenis opgemerkt en in verschillende artikels uitvoerig gebruik gemaakt van een oorlogsnarratief die de gebeurtenissen sterk uitvergroot.

Net zoals staatssecretaris van der Reijden het voetbalhooliganisme in verband heeft gebracht met terrorisme, maakt *De Telegraaf* ook gretig gebruik van dit narratief: *“Ajax wil terreur in de Meer bestrijden”*¹³⁰ of *“De terreur die de Rotterdamse oproerkraaiers uitoefenden voorafgaand het treffen”*¹³¹ zijn voorbeelden waarin het voetbalhooliganisme met terrorisme wordt vergeleken. Dergelijk narratief kan verklaard worden omdat het gebruik van de term “terrorisme” in onze Westerse samenleving voor een breder scala van waargenomen vijanden geldt. Voetbalhooliganisme werd hoe langer hoe meer beschouwd als een interne vijand van de samenleving. Deze opvatting werd nog sterker gemaakt door het repressieve beleid van Margaret Thatcher tijdens de jaren tachtig tegenover een reeks van interne vijanden,

¹²⁶ *Ik aarzel niet om het geweld dat tegenwoordig in en rond de voetbalstadions voorkomt terrorisme te noemen. [...] Dat vertoont erg veel overeenkomst met internationaal terrorisme”* (“Veel oude koek bij adviezen 'sportministers'.”)

¹²⁷ “Rellen rond Engelsen in vak-S.”

¹²⁸ “Veldslag in de Kuip,” *De Telegraaf*, 03.11.1983.

¹²⁹ “Voetbalgewonden begraven strijdbijl in ziekenhuis.”

¹³⁰ “Ajax wil terreur in de Meer bestrijden,” *De Telegraaf*, 31.10.1983.

¹³¹ “Supporters hielden huis in Eindhoven,” *De Telegraaf*, 02.04.1984.

waaronder het hooliganisme.¹³² Door het gebruik van een negatief en vijandelijk narratief in termen van terrorisme wordt het voetbalhooliganisme afgeschilderd als een serieuze bedreiging voor de sociale en morele orde van de samenleving.¹³³ Ondanks dat *De Telegraaf* tijdens het seizoen 1983/84 kwantitatief minder rond het voetbalhooliganisme heeft gepubliceerd dan het *NRC Handelsblad*, zien we dat de inhoud van hun berichtgeving veel radicaler is waardoor het sensatiegehalte veel hoger ligt. Op het eerste zicht kunnen we hieruit afleiden dat *De Telegraaf* meer geneigd is om paniek te zaaien binnen de samenleving door het gebruik van een zeer beeldende taal. Het *NRC Handelsblad* daarentegen schrijft minder uitgelaten en meer genuanceerd over gevallen van voetbalhooliganisme.

Bij dergelijke conclusies moeten we ons uiteraard wel de vraag stellen wie het uiteindelijk bij het rechte eind heeft. Hoe waarheidsgetrouw worden bepaalde gebeurtenissen naar het publiek gebracht en hoe gedetailleerd worden deze gebeurtenissen beschreven? Dit is wat valt te verstaan onder het *topos* incidenten. Aan de hand van enkele vergelijkingen van dezelfde gebeurtenissen kunnen we al enkele verschillen en gelijkenissen detecteren.

De eerste gebeurtenis betreft de ongeregelheden die zich hebben voorgedaan op 31 maart 1984 in de binnenstad van Eindhoven door supporters van Feyenoord. Zo'n 1200 Feyenoord-supporters waren per trein naar Eindhoven afgereisd om de wedstrijd tussen PSV Eindhoven en Feyenoord Rotterdam te volgen. De sfeer in de binnenstad voor de wedstrijd was zeer grimmig. Volgens *NRC Handelsblad* *“werden talloze voorbijgangers lastig gevallen. Er werden winkelruiten ingegooid en talloze winkeldiefstallen gepleegd. Enkele straten in het hartje van Eindhoven lagen bezaaid met kapotte Bierglazen. De politie moest overgaan tot het ontruimen van een café, waarin zich zo'n 150 supporters bevonden. [...] De eerste dertig Feyenoord-aanhangers waren vrijdagavond al in Eindhoven aangekomen. Zij slaagden erin het stadion van PSV te betreden en richtten voor f.1500 schade aan door doelnetten en hoekvlaggen te vernielen.”*¹³⁴ Het verslag van *De Telegraaf* daarentegen was veel bondiger en minder gedetailleerd: *“De terreur die de Rotterdamse oproerkraaiers uitoefenden vooraf gaand aan het treffen tussen PSV en Feyenoord was gigantisch. Er werd voor zeker f.100.000 schade toegebracht. Winkelruiten sneuvelden, vernielingen werden aangericht en ook werd er een groot aantal winkeldiefstallen gepleegd. Daarnaast werden er zo'n vijftig auto's beschadigd.”*¹³⁵

Eén ding is zeker na het lezen van beide artikels: de afgereisde supporters uit Rotterdam hadden heel wat schade aangericht in Eindhoven. Over de omvang en de kosten van de schade bestaat wel enige twijfel. *De Telegraaf* spreekt over een algemene kost van 100.000

¹³² Richard Guilianotti en Francisco Klauser, “Sport mega-events and ‘terrorism’: A critical analysis,” *International Review for the Sociology of Sport* 47, nr.3 (2012): 315.

¹³³ Ramon Spaaij, “Mindless thugs running riot? Mainstream, alternative and online media representations of football crowd violence,” *Media International Australia* 140, nr.1 (2011): 128

¹³⁴ “Tachtig arrestaties bij rellen met supporters in Eindhoven.”

¹³⁵ “Supporters hielden huis in Eindhoven.”

gulden door de geleden schade, *NRC Handelsblad* heeft het enkel over de schade van 1500 gulden die werden aangericht in het stadion van PSV. De betrouwbaarheid van de 1500 gulden is uiteraard veel groter dan de 100.000 gulden die het 'algemene kostplaatje' zou moeten omvatten. Om over de algemene kosten van een dergelijke gebeurtenis te beschikken moet een zeer uitgebreid verslag gemaakt worden om na te gaan wie en waar schade heeft opgelopen. Het lijkt me dan ook onwaarschijnlijk dat de journalist twee dagen na de gebeurtenis al over dergelijke correcte informatie zou beschikken. De impact van 100.000 gulden op de lezer is hoe dan ook groter dan slechts 1500 gulden, waardoor de omvang van de ongeregelde heden veel groter en erger zal worden opgevat.

Daarnaast is de vermelding van de inbraak in het stadion daags voordien niet onbelangrijk om te bespreken. Deze inbraak is duidelijk een georganiseerde actie, hoogstwaarschijnlijk door de hooliganformatie van Feyenoord. Hoewel de journalist zelf niet alludeert op een georganiseerde actie en niet verwijst naar een bepaalde hooliganformatie, heeft de vermelding van deze actie wel degelijk belangrijke gevolgen. Door de vermelding van deze actie werd de reputatie en het prestige van de uitvoerders versterkt. Hooligans vinden het belangrijk om het nieuws te halen. Wanneer zij of hun groep in het nieuws worden vermeld, versterkt dit hun reputatie en hun aanzien, ook ten opzichte van andere groepen.¹³⁶ Naast het belang voor de reputatie van de daders, draagt deze vermelding ook bij tot een meer gedetailleerde beschrijving van de feiten. Door expliciet te vermelden dat dit het werk was van 30 supporters wordt ook meteen het onderscheid gemaakt tussen hooligans en gewone supporters. Door te stellen dat "*zo'n 1200 Feyenoord-supporters afgelopen zaterdag een spoor van vernieling hebben getrokken door de Eindhovense binnenstad*"¹³⁷ zou men geneigd zijn om er van uit te gaan dat alle 1200 Rotterdammers effectief tot vernieling zijn overgegaan. Zoals vaak het geval is met uitwedstrijden, hield een significante, maar numeriek kleine minderheid zich bezig met het opzoeken van confrontaties met de tegenstander of de politie en het vernielen van de infrastructuur. Dit gedrag wordt door het grootste deel supporters, die uit zijn op een leuke namiddag voetbal, vermeden.¹³⁸ Toch worden alle supporters over dezelfde kam geschoren en wordt er geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen de tientallen raddraaiers en de overige supporters (behalve dan in het geval van de inbraak daags voordien).

De rellen voor en na de wedstrijd tussen Luxemburg en Engeland op 16 november 1983 zijn een tweede voorbeeld om dieper op in te gaan. Een deel Britse supporters zorgden vooral na de wedstrijd voor veel chaos en schade in de Luxemburgse binnenstad. De vernieling van tientallen auto's in de straat en het inslaan van winkelruiten om vervolgens de inhoud te plunderen zijn twee factoren van de gebeurtenis die door beide kranten worden bevestigd.

¹³⁶ van der Brug, "Voetbalvandalisme en de media, 342-43.

¹³⁷ "Supporters hielden huis in Eindhoven."

¹³⁸ Tim Crabbe, "'The public gets what the public wants': England Football fans, 'truth' claims and mediated realities," *International Review for the Sociology of Sport* 38, nr. 4 (2003): 414

Deze twee factoren werden ook bevestigd door andere persbronnen, bijvoorbeeld door de Britse pers zelf.¹³⁹ Tot dusver de gelijkenissen. De details over de gebeurtenissen vertonen duidelijke verschillen tussen beide kranten.

Volgens *NRC Handelsblad* “werden voorbijgangers door de Engelse supporters met bijlen en ander wapentuig aangevallen. Een arts die op weg was naar een patiënt werd uit zijn auto gesleurd en in elkaar geslagen. De materiële schade loopt in de miljoenen franken.”¹⁴⁰ Na de arrestatie van tientallen Britten werden onder andere bijlen en spuitbussen gevuld met traangas in beslag genomen.¹⁴¹ Het verhaal dat voorbijgangers werden aangevallen met dergelijke wapens en dat een arts uit zijn auto werd gesleurd wordt door bijna alle Nederlandse kranten aangehaald. De gelijkaardige berichtgeving door bijna alle Nederlandse kranten valt te verklaren aan de hand van hun informatiebron. De meeste kranten hadden hun informatie via het Deutsche Presse-Agentur (DPA), het grootste persagentschap van Duitsland, vergaard. Een niet onbelangrijk detail dat enkel door *NRC Handelsblad* werd weggelaten, is dat Britse supporters een bejaardentehuis betraden en de boel kort en klein hadden geslagen. Dit feit werd door de andere kranten (*De Volkskrant*, *Leeuwarder Courant*, *Trouw*, *Het Parool*, *Algemeen Dagblad* en *Nieuwsblad van het Noorden*) bevestigd.

Er is slechts één uitzondering: *De Telegraaf*. Als enige krant in Nederland brengt *De Telegraaf* geen verslag over de gebeurtenissen uit op 17 november, maar pas op 18 november. De inhoud van hun verslag verschilt dan ook sterk van dat van het *NRC Handelsblad* en alle andere Nederlandse kranten. In het artikel wordt niet gesproken over het voorval met de arts, noch over het binnendringen van in bejaardentehuis. Er worden daarentegen enkele nieuwe feiten naar voren geschoven:

*“Bij een steekpartij op de tribune werd welliswaar (sic) een man ernstig gewond, maar daar kijkt tegenwoordig niemand meer van op. [...] Een politieagent werd met motor en al in de gracht gegooid. Stenen werden door de ramen gegooid, waarbij een man in zijn huiskamer gewond werd. Met buitenstaande vuilnisemmers werd trefzeker een groot aantal etalageruiten verbrijzeld. Uit een van die etalages werd een bontmantel t.w. van een kleine f.20.000 gehaald en verderop in de straat feestelijk vertrap. Ook juweliers moesten het ontgelden. Een deel van de volgens ooggetuigen getuigen zwaar tot zeer zwaar beschonken supportersschaar verstoutte zich om in enkele horecabedrijven het bedienend personeel met geweld van de dagopbrengst te beroven.”*¹⁴²

In het verslag van *De Telegraaf* komt dus heel wat nieuwe informatie naar boven. In het artikel wordt echter snel duidelijk dat deze informatie berust op ooggetuigen die ‘het allemaal hebben zien gebeuren’. Eerder in het artikel verklaarde “een nog nabevende ooggetuige dat

¹³⁹ “1983: England fans rampage in Luxembourg,” *BBC: On this day*, geraadpleegd 28.04.2020, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/16/newsid_2540000/2540025.stm

¹⁴⁰ “Ravage in Luxemburg door Engelse supporters,” *NRC Handelsblad*, 17.11.1983.

¹⁴¹ “1983: England fans rampage in Luxembourg.”

¹⁴² “Britten geschokt door grof vandalisme.”

het nog net geen burgeroorlog was.” Het waarheidsgehalte van deze informatie kan dus sterk in twijfel worden getrokken vermits de journalist zich voornamelijk op ooggetuigen heeft gebaseerd. Uiteraard verhoogt dit het sensatiegehalte van het artikel om de lezer blijk te geven van de aanzienlijke schade die werd aangebracht “*door de bijna 2.000 Britse voetbalsupporters die al rovend, plunderend, vernielend, als een horde Hunnen door Luxemburg trokken.*”

In 1984 bracht de officiële werkgroep ‘*Football spectator violence*’ van de Britse overheid hun rapport uit over het groeiende probleem van het voetbalhooliganisme. In het hoofdstuk waar de specifieke problemen worden uitgelicht, wordt ook de rol van media naar voren geschoven. Volgens de werkgroep speelt de media effectief een grote rol door de ongebalanceerde en vaak onjuiste verspreiding van informatie aan het brede publiek. Hooliganisme is *big news* dat zeer gretig wordt gebruikt door kranten om hun verkoopcijfers te doen stijgen.¹⁴³ In hun ijver om een verhaal naar het grote publiek te brengen en deze als een *big bang* te laten inslaan, krijgt het publiek vaak een subjectieve, emotionele en soms onjuiste lezing van de feiten.¹⁴⁴

Het cluster geweld bevestigt voor een deel dat voetbalhooliganisme als *big news* werd gebruikt door *De Telegraaf*. Het gebruik van een oorlogsnarratief om bepaalde gebeurtenissen te beschrijven geven het nieuwsfeit extra kracht om de aandacht van de lezer te trekken. Daarnaast valt op dat aan de ene kant sommige details worden weggelaten en aan de andere kant bepaalde details worden toegevoegd aan het verhaal. Het cluster geweld geeft in vergelijking met het cluster identiteit al enkele verschillen weer in de berichtgeving tussen beide kranten. Het *NRC Handelsblad* weerhoudt zich van een overdreven taalgebruik en lijkt in de meeste gevallen een redelijk objectieve weergave van de feiten weer te geven.

¹⁴³ Department of the Environment, *Football spectator violence : report of an official working group* (Londen: HMSO, 1984), 14.

¹⁴⁴ Melnick, “The Mythology of Football Hooliganism,” 3.

2.3. Tekstuele analyse op vormelijk niveau

De tekstuele analyse op inhoudelijk niveau heeft aangetoond wat er precies allemaal wordt gezegd omtrent het voetbalhooliganisme in het seizoen 1983/84. In dit onderdeel wordt onderzocht hoe de tekst naar de lezer wordt gebracht. Een eerste belangrijk aspect binnen deze analyse betreft de woordkeuze. Binnen de methode van de kritische discoursanalyse bestaan verschillende verwoordingsstrategieën. De woordkeuze is geen neutraal gegeven en wordt door journalisten strategisch gebruikt om de lezer te overtuigen aan de hand van begrippen en hun (impliciete) betekenis.

Met de 'introdunctie' van het voetbalhooliganisme in Nederland na de wedstrijd tussen Feyenoord en Tottenham Hotspur in 1974, werd 'voetbalvandalisme' de gebruikelijke overkoepelende term om ongeregelde heden van voetbalsupporters te beschrijven. De term voetbalvandalisme is allermist een neutrale term om het fenomeen te beschrijven. Ondanks dat men te maken heeft met een 'nieuw' maatschappelijk fenomeen, wordt het direct in verband gebracht met vandalisme: het moedwillig beschadigen of vernietigen van objecten die iemand anders toebehoren of openbaar bezit zijn. Vandalisme vormt een onderdeel van het voetbalhooliganisme, maar kan in essentie niet gebruikt worden als een overkoepelende term voor voetbalhooliganisme. Volgens Stokvis heeft voetbalvandalisme betrekking op uiteenlopende activiteiten. *"Gevechten tussen groepen supporters en tussen politie en supporters behoren tot de meest opvallende. Voor zover er bij wedstrijden geen daadwerkelijk geweld voorkomt, roepen de bedreigingen, provocaties en uitdagingen van supportersgroepen en de ordemaatregelen van de politie in ieder geval de associatie ermee op. Dat geldt ook voor het beschadigen van stadions, trein- bus- en caféinterieurs, het ingooien van winkelruiten en het scheppen van wanorde op straat en in het openbaar vervoer. Racistische en antisemitische kreten en leuzen roepen ook associaties met geweld op, en wel met de meest afschuwwekkende uitingen ervan."*¹⁴⁵ Deze activiteiten vormen inderdaad onderdeel van het voetbalhooliganisme, maar er wordt hierbij geen noodzakelijk onderscheid gemaakt tussen spontane en georganiseerde vormen van geweld. In essentie is het voetbalhooliganisme waarmee Nederland werd geconfronteerd tijdens de jaren tachtig een vorm van georganiseerd geweld.¹⁴⁶ Hoewel dit onderscheid niet altijd met het blote oog valt waar te nemen en vaak met elkaar overlappen, wordt in de media vrijwel geen onderscheid gemaakt tussen beide vormen van geweld. De connotatie van de term voetbalvandalisme spreekt de lezer uiteraard meer aan omdat dit een gekend fenomeen is. Nederlandse steden werden vaker geteisterd door vandalisme en ook de krakers konden tijdens de jaren tachtig rekenen op veel maatschappelijk belang. Om die reden was het dan ook interessant om het voetbalhooliganisme in verband te brengen met dergelijke activiteiten, zodat een negatieve connotatie tot stand werd gebracht.

¹⁴⁵ Stokvis, "Voetbalvandalisme in Nederland," 165.

¹⁴⁶ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 20.

De specifieke woordkeuze die bij de beschrijving van incidenten met voetbalhooligans wordt gebruikt, maakt zeer vaak gebruik van hyperbolen in combinatie met een metafoor. Het meest voor de hand liggende voorbeeld hiervan is de overdreven beschrijving van de Britse supporters in Luxemburg door *De Telegraaf*: “*Rovend, plunderend, vernielend als een horde Hunnen trokken bijna 2000 Britse voetbalsupporters woensdagavond door Luxemburg.*”¹⁴⁷ Een ander voorbeeld dat enkele keren terugkeert – zowel in *De Telegraaf* als in het *NRC Handelsblad* – is “*een spoor van vernielingen*” dat werd veroorzaakt door voetbalsupporters. Uiteraard zijn alle gebruikte oorlogsnarratieven zoals ‘veldslagen’ of ‘terreur’ ook vormen van hyperbolen waarvan de connotatie zeer negatief is en waardoor een angstige sfeer bij de lezer wordt gecreëerd.

Op het niveau van de zin komen ook enkele zaken vaak in de berichtgeving van beide kranten terug. Het meest opvallende is de herhaling van impliciete associaties door een specifieke woordkeuze en beeldtaal wanneer het over Britse voetbalhooligans gaat. Vaak worden Britten of Britse voetbalsupporters geassocieerd met ‘exporteur van voetbalvandalisme’, ‘extreem vandalisme’, ‘grof voetbalvandalisme’ of ‘ongeregeldheden’. Opnieuw is het belangrijk dat hier steeds wordt verwezen naar ‘de Britse supporters’, en niet specifiek naar de kleine groep die de oorzaak was van de ongeregeldeheden. Op die manier worden Britse voetbalsupporters in het algemeen in een zeer slecht daglicht gesteld en zijn associaties met voetbalvandalisme nooit ver te zoeken. Dit is duidelijk merkbaar wanneer we kijken naar de aandacht die in de media aan de voorzorgsmaatregelen voor de Europacup finale tussen Liverpool en AS Roma werd gegeven. Door al deze negatieve associaties van Britse supporters werden “*meer veiligheidsmaatregelen genomen dan hier ooit voor een sportwedstrijd het geval is geweest.*”¹⁴⁸ Wanneer het dan toch tot ongeregeldeheden komt, worden deze negatieve associaties van de Britse supporters nog wat aangewakkerd door te benadrukken dat het ondanks de extra maatregelen toch weer tot ongeregeldeheden is gekomen.

Er wordt in de berichtgeving van beide kranten vaak twijfel gezaaid over de maatregelen die door de overheden en andere betrokken instanties worden genomen om het voetbalhooliganisme tegen te gaan. De kritiek op het beleid legt de pijnlijke tegenstellingen tussen de betrokken partijen bloot, waardoor ook bij de lezer de twijfel over de effectiviteit van het beleid groeit. Als men in de krant stelt dat het “*opmerkelijk is dat het beleid van de Amsterdamse politie [...] haaks staat op de hardere lijn inzake het opsporings- en veroordelingsbeleid die veiligheidsman De Bakker voor staat*”¹⁴⁹, of “*dat het te betwijfelen valt of de talrijke incidenten van gistermiddag voor Ajax aanleiding zijn om rigoureuze stappen*

¹⁴⁷ “Britten geschokt door grof voetbalvandalisme.”

¹⁴⁸ “Politie massaal bij cupfinale in Rome.”

¹⁴⁹ “Club moet meer binding hebben met supporters,” *NRC Handelsblad*, 30.03.1984.

tegen deze supporters te nemen,¹⁵⁰ zal de lezer snel zijn eigen conclusies wat betreft het beleid tegen het voetbalhooliganisme trekken.

2.4. Discursieve context

Voor de tekstuele analyse werd een deel van de discursieve context reeds besproken. De productie en consumptie van de tekst, de zender en de ontvanger van de boodschap en hun relatie tot elkaar werden geïdentificeerd. Ook de ideologische implicaties van beide kranten werden besproken (cf. 1. Perslandschap in Nederland). Dit onderdeel zal zich focussen op het gebruik en de invloed van krantenkoppen. Krantenkoppen hebben een belangrijke tekstuele en cognitieve functie en vormen het meest opvallende onderdeel van een nieuwsbericht. Ze worden meestal als eerste gelezen en de informatie uit de kop wordt door de lezer strategisch gebruikt om de algemene betekenis van het artikel te construeren. Daarnaast geven krantenkoppen een ideologische implicatie weer omdat zij samenvatten wat volgens de auteur van de tekst het belangrijkste is.¹⁵¹

Het eerste deel van de analyse van de krantenkoppen heeft aandacht voor het specifieke woordgebruik. Opnieuw is woordkeuze geen neutraal gegeven en worden onderliggende semantische concepten weergegeven die in de definitie van de situatie worden gebruikt.¹⁵² Onderstaande tabel geeft de frequentie weer van de meest voorkomende termen die werden gebruikt in beide kranten. Daarbij valt op dat de term (voetbal)rellen het meest gehanteerd werd. Dit lijkt op het eerste zicht een logische verklaring, aangezien dit aantoont waar het artikel om gaat, namelijk over rellen voor, tijdens of na een voetbalwedstrijd. Een individuele lezing van al deze artikels levert ook geen grote verrassingen op. Het wordt echter interessant wanneer we beide kranten met elkaar gaan vergelijken.

Aantal	Woord
8	Voetbalrellen
6	Supporters
4	Politie
4	Voetbalvandalisme
3	Rellen

Tabel 3: woordfrequentie krantenkoppen seizoen 1983/84

Het gebruik van de term (voetbal)rellen werd uitsluitend gebruikt door het *NRC Handelsblad*. *De Telegraaf* maakt in zijn koppen veel meer gebruik van minder neutrale

¹⁵⁰ "Ajax wil terreur in de Meer bestrijden."

¹⁵¹ Van Dijk, *Racism and the press*, 50-51.

¹⁵² Ibid., 53.

terminologie. “*Veldslag in de Kuip*”, “*Ajax wil terreur in De Meer bestrijden*” of “*Britten geschokt door grof voetbalvandalisme*” zijn een aantal voorbeelden van krantenkoppen waarin woordkeuze een belangrijke rol speelt. (Voetbal)vandalisme, terreur en veldslag zijn termen die sneller de aandacht van de lezer kunnen trekken. Het gebruik van deze termen impliceren meteen ook de ernst van de situatie. Wanneer men spreekt over vandalisme of terreur in plaats van rellen, worden door de lezers meteen ook associaties gelegd met vormen van terreur of vandalisme waarmee zij eerder in contact zijn geweest. Bij het lezen van het artikel zal de lezer vervolgens ook constant binnen een context van ‘extreem gevaarlijk of dreigend’ lezen. De woordkeuze is in dit geval door *De Telegraaf* duidelijk bewuster gekozen om de ernst van de situatie zo hoog mogelijk te laten inschatten door de lezer.

Het gebruik van soortgelijke woordkeuze komt ook in de Britse pers vaak terug. Een incident voor de wedstrijd tussen Liverpool en Manchester United in 1986 illustreert duidelijk hoe de Britse pers gretig gebruikt maakt van een schokkende woordkeuze. Toen de spelersbus van Manchester United de parkeergarage van Liverpool binnenreed, stond een deel supporters de bus op te wachten. Verschillende projectielen werden door de Liverpoolsupporters richting de bus gesmeten. Bij het verlaten van de bus werd met een soort spray gespoten – de inhoud werd niet achterhaald, maar sommigen spreken van ammoniak – in de richting van de United spelers. In alle chaos vluchtten de spelers en staf richting de kleedkamers om te ontkomen van de substantie. De volgende morgen verscheen de gebeurtenis in de Britse pers onder krantenkoppen als “*Thugs, Spray-blind Man Utd Players!*” en “*Soccer stars in Tear Gas Terror*”.¹⁵³ Niettegenstaande dat deze gebeurtenis waarschijnlijk een indruk heeft nagelaten bij de spelers, werd niemand gewond, laat staan verblind door deze ‘aanval’. In een interview liet de voormalige trainer van het elftal Ron Atkinson blijken dat het incident weinig impact heeft gehad op zijn spelers die dit hebben meegenomen in hun strijd op het veld. “*We just got on wit it,*” verklaarde Atkinson.¹⁵⁴ De woordkeuze van de Britse pers is in dit geval sterk overdreven. Het gebruik van termen als ‘gas terror’ en ‘spray-blind’ zijn in eerste instantie misplaatst omdat de inhoud van de substantie niet gekend was en omdat geen enkele speler een fysiek letsel heeft opgelopen door de aanval. Desondanks heeft het gebruik van deze terminologie en heel ander verhaal naar de lezer gebracht dan zelf werd ondervonden door de spelers zelf.¹⁵⁵

¹⁵³ Melnick, “The Mythology of Football Hooliganism,” 4.

¹⁵⁴ Tony Evans, “When a gas attack overshadowed Liverpool vs. Man United,” *ESPN*, 09.03.2018, geraadpleegd 1.05.2020, <https://www.espn.co.uk/football/english-premier-league/23/blog/post/3411619/liverpool-vs-man-united-relations-all-time-low-1986-gas-attack>.

¹⁵⁵ Melnick, “The Mythology of Football Hooliganism,” 4.

3. Seizoen 1986/87

3.1. Voetbal in verval

Ondanks de korte tijdsspanne van slechts drie jaar, zijn er toch enkele belangrijke verschuivingen geweest, zeker wat betreft het voetbal. In de eerste plaats was er het ingrijpende Heizeldrama waarbij 39 voetbalsupporters, voornamelijk Italianen, omkwamen. Nog dezelfde maand mei werd de Britse voetbalploeg Bradford City getroffen door een brand in de tribune waarbij 56 supporters het leven lieten. Het Europese voetbal werd op zeer korte tijd geconfronteerd met twee dodelijke gebeurtenissen op de tribunes. Onschuldige voetballiefhebbers die naar het stadion waren gekomen om te supporteren voor hun favoriete ploeg, zijn nooit meer terug naar huis gekeerd. De schokgolf was enorm en steeds meer mensen stelden hun veiligheid op de tribunes in vraag. Deze onzekerheid had in eerste instantie een weerslag op het gemiddeld aantal toeschouwers per wedstrijd. In Engeland daalde het gemiddelde aantal toeschouwers van 22.586 in het seizoen 1981/82 naar 19.270 in het seizoen 1987/88. Ook in de lage landen en de andere Europese topcompetities tekende er zich een gelijkaardige trend af in het gemiddeld aantal toeschouwers per wedstrijd (zie tabel 3).

Land	Gem. aantal toeschouwers/wedstrijd	
	<i>Seizoen 1981/82</i>	<i>Seizoen 1987/88</i>
Engeland	22.586	19.270
Duitsland	21.875	19.671
Italië	32.770	30.781
Nederland	8.888	6.718

Tabel 4: Gemiddeld aantal toeschouwers per wedstrijd.

Bron: Worldfootball.net

De twee rampen – en de groei van het voetbalhooliganisme in het algemeen – hebben ook hun weerslag gekend op het beleid rond supporters en voetbalwedstrijden. In de inleiding werd reeds gewezen op de oprichting van de *Heizelconventie*. Er werden enkele aanbevelingen opgesteld waaraan alle lidstaten zich zouden moeten houden om de veiligheid in en rond de voetbalstadions te verbeteren. De infrastructuur van het stadion moest de veiligheid van de supporters garanderen, een effectieve controle van de supporters toelaten en de beweging van supporters kunnen controleren. Ook de verkoop van alcohol moest worden beperkt, zo niet afgeschaft.¹⁵⁶ In theorie zijn dit allemaal veelbelovende aanbevelingen, maar de praktijk heeft al snel duidelijk gemaakt dat men twee jaar na de beruchte

¹⁵⁶ De Bosscher, "Voetbal, een feest!," 21.

gebeurtenissen op de Heizel nog maar weinig vordering had gemaakt. Tijdens het voetbalseizoen 1986/87 was het erg onrustig rond de Nederlandse voetbalvelden. “Een veelbewogen seizoen, want nog nooit was het rondom de stadions zo onrustig als het afgelopen voetbaljaar”¹⁵⁷ was het verdict op het einde van het seizoen.

De kers op de taart van dit veelbewogen seizoen was ongetwijfeld de wedstrijd in het Zuiderpark tussen FC-Den Haag en Ajax op 1 maart 1987. Nog voor het eerste fluitsignaal was de sfeer tussen beide supportersgroepen zeer grimmig. Drie Hagenaars klommen over het hek van hun tribune om vervolgens tot groot jolijt van het thuispubliek enkele vlaggen van de F-Side te stelen en vervolgens ook in brand te steken. De furieuze Ajacieden drongen door een hekken en plunderen een kraam waar drank en worst werd verkocht. Alles wat buit kon worden gemaakt werd gebruikt als projectiel om zowel richting de Haagse supporters als richting de spelers op het veld te werpen. Nadat onder andere technisch directeur van Ajax Johan Crujff had geprobeerd om zijn meegereisde supporters te kalmeren, kon de wedstrijd dan toch beginnen. Het kat-en-muis-spel tussen beide supportersgroepen was echter nog lang niet gedaan. Langs beide kanten vlogen allerlei projectielen door de lucht, waaronder ook grote stukken afgebrokkeld beton van de tribunes. De aanwezige Mobiele Eenheid besloot hierop om het beruchte vak “Midden-Noord”, waar de harde kern van Den Haag plaats neemt, op korte tijd te ontruimen. Het overvolle vak werd door een charge van de Mobiele Eenheid volledig schoongeveegd. Er was slechts één uitgang waardoor de mensenmassa trachtte te ontluchten. Honderden mensen werden omver gelopen en vertrappeld door de vluchtende massa. De herinneringen aan het nog relatief recente Heizeldrama werd plots zeer levendig. Als bij wonder vielen geen dodelijke slachtoffers te betreuren bij het incident, maar deze dag stond voortaan wel gebrandmerkt als de zwartste pagina van de Nederlandse voetbalgeschiedenis.¹⁵⁸

Op sociaaleconomisch vlak leek Nederland zich te herstellen uit de economische crisis. Door de groei van de wereldeconomie wist de Nederlandse economie terug winst te boeken. De werkloosheidscijfers bleven echter zeer hoog en daalden zeer traag. Na een piek van 9% in 1983 bleef de werkloosheid in 1986 op 7.5% hangen, even hoog als in 1982.¹⁵⁹ De staatshuishouding werd zwaarder en langduriger belast door de werklozen en arbeidsongeschikten waardoor de werkgelegenheid zich slechts langzaam wist te herstellen.¹⁶⁰ Het verband tussen de economische malaise en het groeiende voetbalhooliganisme zou een studie op zich kunnen vormen, waardoor hier geen

¹⁵⁷ “Voetbalseizoen verliep nog nooit zo onrustig als dit jaar.”

¹⁵⁸ “De slag om het Zuiderpark,” *Andere Tijden*, geraadpleegd 06.05.2020, <https://anderetijden.nl/aflevering/529/De-slag-om-het-Zuiderpark>

¹⁵⁹ “Cijfers kabinet-Lubbers I (1982-1986),” *Parlement.com*, geraadpleegd 06.05.2020. https://www.parlement.com/id/vhte04f8yhzi/cijfers_kabinet_lubbers_i_1982_1986

¹⁶⁰ Geert Vries, *Nederland verandert: sociale problemen in het begin van de eenentwintigste eeuw* (Amsterdam: Het Spinhuis, 2000), 14.

veralgemenende conclusie worden getrokken. Het kan echter niet worden ontkend dat de opstandige 'geest' van de jaren tachtig in Nederland een invloed heeft gehad op het voetbalhooliganisme. De hoge werkloosheid liet zich hoofdzakelijk voelen bij de jeugd, waardoor bij hen een gevoel van cynisme en teleurstelling heerste. Nederlands historicus Jouke Turpijn zag het gedrag van voetbalhooligans en andere opstandige groepen zoals de krakers, politiek activisten of etherpiraten dan ook als avontuurlijk gedrag, gericht tegen het establishment.¹⁶¹

¹⁶¹ Jouke Turpijn, *80's dilemma: Nederland in de jaren tachtig* (Amsterdam: Bert Bakker, 2011), 115.

3.2. Tekstuele analyse op inhoudelijk niveau

De inhoudelijke tekstanalyse zal in dit hoofdstuk op een gelijkaardige manier gevoerd worden als de analyse van het seizoen 1983/84. De twee overkoepelende clusters zullen afzonderlijk worden besproken, en de resultaten zullen doorheen de analyse ook telkens teruggekoppeld worden aan de resultaten van het vorige seizoen.

3.2.1. Cluster 'identiteit'

Net zoals in het vorige seizoen werden voetbalhooligans in het onderzochte bronnencorpus, op enkele gevallen na, relatief weinig beschreven in termen van wilden of dieren. Enkel wanneer de emoties erg hoog opliepen, bijvoorbeeld na de gebeurtenissen in het Zuiderpark op 1 maart, hielden beide kranten zich niet terug om gebruik te maken van dergelijke metaforen. *"In het stadion gedragen de fans zich als wilde leeuwen,"*¹⁶² werd door *NRC Handelsblad* over de Ajacieden geschreven nadat hun vlaggen werden gestolen door drie Haagse supporters. *De Telegraaf* had het over *"Voortdurende charges van de politie en 'supporters', die als beesten tekeer gingen en het plezier van vele duizenden verknalden, zorgden voor een angstaanjagende sfeer."*¹⁶³ Daarnaast wordt dit ook op een minder directe manier geuit, waardoor de lezer zelf het verband kan leggen tussen de voetbalhooligan en een wilde, ongeciviliseerde barbaar die geheel afgesloten is van de 'normale', beschaafde wereld. Een raadslid in Veldhoven bijvoorbeeld, vond *"dat voetbalvandalen moeten worden gedeporteerd naar een open kamp in de woestijn."*¹⁶⁴ Met deze ongenueanceerde uitspraak zijn associaties met de *Shoah* of 'uitroeiingen' niet ver te zoeken.

Er wordt in vergelijking met vorig seizoen niet uitzonderlijk gebruik gemaakt van deze metaforen voor Britse hooligans, maar nu worden ook de eigen Nederlandse voetbalhooligans op deze manier bestempeld. Dit wijst erop dat het fenomeen niet louter meer als een "Britse ziekte" werd gezien, maar dat het besef was gekomen dat het vaderlandse voetbal ook "besmet" was geraakt door het voetbalhooliganisme: *"Grensrechter Van der Zee was het volgende slachtoffer van deze ongeneeslijke (?) ziekte geworden, toen vanuit het publiek een brok steen op zijn dijbeen werd gegooid."*¹⁶⁵ Het gebruik van een dergelijk ongeneeslijk ziektebeeld werd ook vaak in de Britse pers gebruikt. In sommige gevallen ging het zo ver dat voetbalhooliganisme letterlijk werd vergeleken met een ongeneeslijke kanker. Door deze vergelijking wordt de dreiging van het hooliganisme enorm versterkt omdat de gevolgen door de lezer worden geassocieerd met de vreselijke gevolgen van de ziekte. Een tumor die zich snel weet te verspreiden, de onzekere uitkomst van de behandeling en de het mogelijke ongeneselijke karakter ervan zijn de onbewuste associaties die worden gemaakt door deze

¹⁶² "Arbiter staakt duel tegen zin van spelers," *NRC Handelsblad*, 02.03.1987.

¹⁶³ "Zuiderpark strijdtoneel: Explosie van geweld," *De Telegraaf*, 02.03.1987.

¹⁶⁴ "Raadslid in Veldhoven: Voetbalvandalen de woestijn in," *De Telegraaf*, 16.10.1986.

¹⁶⁵ "Steen ontsiert leuke wedstrijd," *De Telegraaf*, 06.04.1987.

vergelijking.¹⁶⁶ *De Telegraaf* gaat echter niet zo ver om het voetbalhooliganisme expliciet met een kanker te vergelijken, maar de beschrijving van het fenomeen als een ongeneselijke ziekte roept echter wel gelijkaardige associaties bij de lezer op.

Onder het *topos* marginalisering is er wel een duidelijke verschuiving traceerbaar. Het onderscheid tussen de gewone voetbalsupporter en de voetbalhooligan wordt steeds meer benadrukt in de media. Het wij-zij discours werd dit seizoen volop gebruikt om duidelijk aan te geven dat steeds opnieuw *“20.000 mensen worden geterroriseerd door een klein aantal idioten.”*¹⁶⁷ De maatschappelijke aandacht voor het voetbalhooliganisme is in vergelijking met het seizoen 1983/84 – mede door het Heizeldrama – sterk gestegen in Nederland. Er wordt in de media veel meer nagedacht over wie de voetbalhooligan nu is, wat hem drijft, waar hij vandaan komt, etc. De maatschappelijke achtergronden van het voetbalhooliganisme krijgt plots veel meer aandacht. Het besef groeit steeds meer dat het voetbalhooliganisme niet louter een voetbalprobleem is, maar dat ze te kampen hebben met een onderliggen breder maatschappelijk probleem.

*“Het is hoog tijd dat politie en justitie zich realiseren dat de huidige ontspoorde situatie niet door het voetbal is ontstaan maar dat de achtergronden hiervan veeleer op het maatschappelijke vlak moeten worden gezocht.”*¹⁶⁸

*“Gelukkig krijgen steeds meer mensen in de gaten, dat we gewoon met een groot maatschappelijk probleem te kampen hebben. Mensen die zo op de tribunes bezig zijn, kun je onmogelijk voetbalsupporter noemen.”*¹⁶⁹

Aangezien het voetbalhooliganisme steeds meer werd gezien als een maatschappelijk probleem, werd de media als het ware bezeten om dit probleem te bestrijden. Eens het voetbalhooliganisme in de ogen van de bevolking werd gezien als een ‘sociale vijand’, een beeld dat grotendeels door de media werd ontwikkeld en in stand werd gehouden, werd de zoektocht naar alle mogelijke maatregelen om een einde te maken aan dit probleem prioritair.¹⁷⁰ ‘De bestrijding van het voetbalvandalisme’ werd dé nieuwe slagzin waarmee de media de aandacht van zijn lezer op het probleem probeerde te vestigen. Het is vooral opvallend hoe sterk het *NRC Handelsblad* inzet op de bestrijding van het fenomeen. In de 70 onderzochte artikels werd maar liefst 38 keer gealludeerd op de strijd of de bestrijding van het voetbalvandalisme, terwijl dit bij 67 onderzochte artikels van *De Telegraaf* slechts 15 keer werd aangehaald. Onder de bestrijding van het voetbalvandalisme werd hoofdzakelijk gezocht naar methodes om een oplossing te bieden aan het dreigende probleem. Een van de oplossingen die vaak op tafel heeft gelegen tijdens het seizoen was de invoering van een pasjessysteem.

¹⁶⁶ Anastassia Tsoukala, *Football Hooliganism in Europe. Security and civil liberties in the balance* (Londen: Palgrave Macmillan, 2009), 35.

¹⁶⁷ “Kamerlid: strenger straffen,” *De Telegraaf*, 02.03.1987.

¹⁶⁸ “KNVB kan verder niks meer doen,” *NRC Handelsblad*, 03.03.1987.

¹⁶⁹ “Waar ben ik eigenlijk mee bezig?” Klap dreunt bij Cruyff,” *De Telegraaf*, 03.03.1987.

¹⁷⁰ Tsoukala, *Football Hooliganism in Europe*, 34.

Hierdoor moeten supporters zich als het ware identificeren vooraleer ze het stadion betreden, waardoor amokmakers sneller en effectiever uit het stadion kunnen worden geweerd. In het vrijdenkend Nederland kon een soort van “legitimatieplicht” echter op weinig sympathie rekenen. Het is dan ook geen wonder dat een krant met een liberale geest zoals het *NRC Handelsblad* vaak ingaat op dit pasjessysteem. Het gaat om een morele strijd om enerzijds het supportersgeweld in te dijken, maar anderzijds het afstaan van een stukje burgerlijke vrijheid.

Net als in het seizoen 1983/84 worden bepaalde groepen en steden gestigmatiseerd als problematischer. Naast Ajax en Feyenoord – die in deze periode voor de meeste problemen hebben gezorgd – werd de lijst aangevuld met FC Utrecht en *last but not least* FC Den Haag. Na enkele jaren in de tweede divisie waren de Hagenaars terug op het hoogste niveau van het voetbal. In het vak ‘Midden-noord’ had zich reeds een groep van jonge, harde-kernsupporters ontwikkeld die bij de herintrede van de ploeg in eerste klasse in het seizoen 1985/86 meteen berucht werd. Het is een feit dat voetbalhooligans van FC Den Haag zich regelmatig hebben laten gelden tijdens het seizoen en dat zij tot de meest problematische van het land hoorden, maar vaak wordt het probleem kortweg afgeschilderd als een Haags probleem, en niet zozeer als een nationaal probleem: *“Tijdens een door de winterstop geschapen adempauze kan dan worden geprobeerd de Haagse problemen structureel aan te pakken.”*¹⁷¹

Voorals in *De Telegraaf* valt het op hoe het Haagse legioen zeer negatief wordt afgebeeld in het nieuws. Het voorbeeld van de gebeurtenissen rond de wedstrijd FC Den Bosch – Den Haag illustreert deze tendens. *De Telegraaf* publiceert het artikel “Voetbalfans van FC Den Haag met bommen en pistool naar wedstrijd” daags na de wedstrijd in kwestie. De feiten die zich hebben voorgedaan die dag, waren echter het omgekeerde van wat deze titel suggereert. In het artikel zelf schrijft de journalist vervolgens dat *“2 Bossche supporters en een man uit Nuland zijn aangehouden die op weg waren naar de wedstrijd FC Den Bosch-FC Den Haag. Deze drie hadden een geladen pistool bij zich, waarmee zij een FC Den Haag-supporter dreigden neer te schieten als deze niet deed wat zij zeiden. Bovendien werd in het stadion in het zogenaamde calamiteitenvak twee bommen aangetroffen. Vrij zware explosieven volgens de politie, die ernstige schade hadden kunnen aanrichten als zij werkelijk ontploft waren.”*¹⁷² Ondanks dat Den Haag supporters werden bedreigd met een wapen en dat er explosieven werden aangetroffen in het vak waar later die dag Haagse supporters zouden plaatsnemen, wordt in de titel aangenomen dat het Den Haag supporters zijn die met bommen en pistolen naar de wedstrijd gaan. De lezer werd aan de hand van deze misleidende krantenkop meteen in een bepaalde denkwijze geplaatst.

Er is een groot verschil merkbaar in de manier waarop er naar het eigen supportersgeweld wordt gekeken in vergelijking met het vorige seizoen. Ik heb eerder al

¹⁷¹ “KNVB dwingt Sparta naar Den Haag,” *De Telegraaf*, 12.11.1986.

¹⁷² “Voetbalfans van FC Den Haag met bommen en pistool naar wedstrijd,” *De Telegraaf*, 22.09.1986.

aangehaald dat in Nederland het besef was gekomen dat het voetbalhooliganisme niet louter meer een Engelse ziekte was, maar dat het eigen voetbal ook ‘besmet’ was. Het wordt in de media vaak benadrukt dat het supportersgeweld, in vergelijking met andere Europese landen, een groot probleem vormt in eigen land. Een artikel van *De Telegraaf* beweerde “*dat de terreur van de “voetbalsupporters” een verschijnsel is dat zich voornamelijk in Engeland en Nederland voordoet. De andere ons omringende voetbalminnende landen blijven er voor gespaard, enkele kleine incidenten daargelaten.*” Vervolgens worden in het artikel voorbeelden aangehaald hoe het voetbalhooliganisme stand houdt in andere Europese landen, met als algemene conclusie dat het nergens zo erg is als in eigen land. Deze conclusie gaat echter ten koste van een correcte analyse van het fenomeen in andere Europese landen. In eerste instantie wordt de woordvoerder van de Belgische voetbalbond geciteerd om het geweld in België te illustreren. De woordvoerder begint kordaat aan zijn betoog dat “*van georganiseerd vandalisme, zoals in Nederland en Engeland, hier geen sprake is.*” Hij bekent wel dat er “*wel eens iemand iets naar de scheidsrechter gooit, maar de politie en de rijkswacht hebben de zaak goed onder controle.*” Eindigen doet de woordvoerder met de verklaring dat “*in een kleinere stad als Luik bijvoorbeeld, nooit iets gebeurt*”.¹⁷³

Nu moeten we ons afvragen of de woordvoerder een poging onderneemt om het ‘veilige’ imago van het Belgische voetbal hoog te houden, of louter onwetend is over de hooligansituatie in eigen land. Feit is dat het voetbalhooliganisme in België minder extreem is dan in Nederland, maar ontkennen dat er van georganiseerd vandalisme geen sprake is en dat er in ‘kleinere steden’ zoals Luik nooit iets gebeurt, klinkt redelijk naïef. Het onderzoek van Walgrave, Van Limbergen en Colaers werd pas enkele maanden later gepubliceerd, maar je hoefde geen intellectueel te zijn om te weten dat er we degelijk sprake was van georganiseerd voetbalvandalisme. “Het georganiseerde voetbalgeweld in België betreft een competitie tussen de vier grootste sides van het land, namelijk die van Anderlecht, Club Brugge, Antwerp en Standard Luik).”¹⁷⁴ Met slechts één stellingname van de Leuvense onderzoekers kan de bewering van de woordvoerder van de Belgische voetbalbond volledig van de kaart worden geschoven. Verder in het artikel worden nog voorbeelden gegeven van West-Duitsland, Spanje, Scandinavië en Frankrijk. Algemene conclusie luidt dat het in deze landen overal rustiger was dan in Nederland. De selectie van gekozen landen is ongetwijfeld bewust gebeurd, aangezien een land als Italië waar voetbal door het bloed stroomt en waar supportersgeweld ook duidelijk aanwezig was, niet aan bod komt. Het is duidelijk dat er een frame werd toegepast op dit artikel om een bepaald beeld te scheppen waarin de eigen situatie in vergelijking met andere landen als zeer problematisch werd afgebeeld.

¹⁷³ “Britten en Nederlanders aan de top met voetbalgeweld,” *De Telegraaf*, 04.10.1986.

¹⁷⁴ Van Limbergen, Colaers en Walgrave, *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden*, 252.

Als laatste *topos* schenken we weer aandacht aan de invloed van masculiniteitsconcepten in de berichtgeving rond het voetbalhooliganisme. In het vorige seizoen werd voornamelijk het overmatige alcoholgebruik van de voetbalhooligan benadrukt. Het alcoholgebruik werd ondertussen door het bredere publiek begrepen als een belangrijk onderdeel van het hooliganisme waardoor pogingen werden ondernomen om het alcoholgebruik tijdens voetbalwedstrijden aan banden te leggen. De discussie omtrent het al dan niet invoeren van een landelijk alcoholverbod tijdens voetbalwedstrijden geven de verschillende en tegenstrijdige opvatting weer tussen de overheid, politionele diensten, clubbestuurders en de voetbalbond. Als het van de overheid – en van de minister van Justitie Althes in het bijzonder – afhing, werd het voetbal per direct drooggelegd. Burgemeesters, clubbestuurders en de KNVB waren geen voorstander voor een volledig alcoholverbod omdat op deze manier het probleem niet structureel werd aangepakt. Als de verkoop van alcohol in en rond de voetbalstadions niet meer zou doorgaan, “*bestaat het gevaar dat de mensen overgaan op (sterke) drank in zakflacons.*”¹⁷⁵ Daarnaast heeft men geen oog voor het feit dat alcohol niet per se als katalysator geldt voor het gewelddadig gedrag van een voetbalhooligan. Er zijn zelfs sommige hooligans, de Inter City Firm van West Ham United bijvoorbeeld, die bewust nuchter blijven om zich beter te kunnen organiseren tijdens confrontaties met andere hooliganformaties. Hoewel het grootste deel van de voetbalhooligans wél grote hoeveelheden alcohol nuttigen, is de drooglegging van de omgeving van het voetbalstadion allesbehalve een garantie op een rustig verloop van de wedstrijd. Zo was er een alcoholverbod uitgevaardigd tijdens de bewuste wedstrijd tussen FC Den Haag en Ajax op 1 maart en toch liep het uit op ernstige rellen. Nochtans bestaan er heel wat precedentes in bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk waar een drooglegging werd geopteerd om rellen te voorkomen. Een duel tussen West Ham United en Manchester United in oktober 1975(!) liep, ondanks de drooglegging van alle cafés in de ruime omgeving van het stadion en een verbod op de verkoop binnen het stadion, uit op hevige rellen met meer dan honderd gewonden.¹⁷⁶

De berichtgeving schenkt tijdens dit seizoen meer aandacht aan de organisatie, de structuur en de ‘competitie’ van hooliganorganisaties in vergelijking met het vorige seizoen. De lezer krijgt op die manier een betere kijk op de harde, masculiene wereld van de voetbalhooligan:

*“De wedstrijd op het veld is slechts een aanleiding om achter de hekken een rel te trappen. Achter de hekken spelen zij hun eigen “wedstrijd”, die van de opgefokte haat van de Hageenaars tegen de Ajacieden.”*¹⁷⁷

¹⁷⁵ “De voetbalwereld moet begrip tonen voor de burgemeesters,” *NRC Handelsblad*, 16.08.1986.

¹⁷⁶ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 62.

¹⁷⁷ “Een aardige sport die echter weinig wordt gespeeld,” *NRC Handelsblad*, 06.09.1986.

*"Het is wel een groep die zijn uiterste best doet om crimineel te worden en te blijven. Als zo'n jongen een paar dagen in de cel heeft gezeten voelt hij zich tegenover zijn vrienden een hele bink."*¹⁷⁸

*"Voor een groot deel zijn het allemaal normale jongeren waarvan de meesten een baan hebben. Slechts een klein deel behoort tot de harde kern. Voor de rest is er een sterk verloop onder de F-side. Ze lopen zo'n twee jaar mee, krijgen verkering en gaan vervolgens in plaats van naar Ajax naar hun schoonmoeder. Een nieuwe lichting neemt hun plaats in."*¹⁷⁹

Daarnaast werd in de media ook kennis genomen van een nieuw fenomeen in het voetbalhooliganisme dat een belangrijk onderdeel vormt binnen hun onderlinge competitie: het ontstaan van internationale vriendschappen tussen hooligangroepen. Het weekend na de zware rellen tijdens de wedstrijd FC Den Haag – Ajax werd in België de topper tussen Anderlecht en Club Brugge gespeeld in het Constant Vanderstockstadion. Volgens *De Telegraaf* was men *"er in Brussel achter gekomen, dat aanhangers van Den Haag hedenavond in het Vandenstock-stadion wil komen toeslaan, ter gelegenheid van de wedstrijd tussen Anderlecht en Club Brugge."*¹⁸⁰ Na het weekend berichtte de krant dat *"Haagse supporters vorige week besloten tot een crimineel (sic) monsterverbond met de beruchte 'East-side' van Club Brugge,"* en dat *"aan de andere kant van het stadion, tussen de Anderlecht-aanhang, zich een groep luidruchtige Ajax-supporters bevond."*¹⁸¹

Bij het begin van de jaren tachtig ontstonden in West-Europa allerlei allianties en vriendschappen tussen verschillende Europese ploegen. Vaak werden deze allianties gesloten door toevallige contacten met bepaalde personen, waaruit hechte vriendschappen doorheen de jaren zijn gegroeid. Vooral tussen Belgische en Nederlandse ploegen waren reeds duidelijke vriendschappen ontstaan: Club Brugge was bevriend met FC Den Haag, Anderlecht met Ajax, Antwerpen met Feyenoord en Standard Luik met FC Den Bosch.¹⁸² In het geciteerde artikel werd echter gewezen op een crimineel monsterverbond dat werd gesloten tussen Haagse supporters en de Brugse East-Side. De journalist was duidelijk nog niet op de hoogte van de vriendschappen tussen beide ploegen, die al van bij het begin van de jaren tachtig ontstonden.¹⁸³

¹⁷⁸ "Laat voetbalvandalen onder regime knotwilgen kortwieken," *NRC Handelsblad*, 01.11.1986.

¹⁷⁹ "Enkele raddraaiers ringeloren veel supporters," *De Telegraaf*, 04.11.1986.

¹⁸⁰ "Den Haag-vandalen zoeken heil elders," *De Telegraaf*, 07.03.1987.

¹⁸¹ "Leger houdt Hollandse vandalen op afstand," *De Telegraaf*, 09.03.1987.

¹⁸² Van Limbergen, Colaers en Walgrave, *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden*, 274.

¹⁸³ Thierry Dodici, *East side never dies! De Brugse harde kern, ons verhaal* (Antwerpen: Manteau, 2017), 51.

3.2.2. Cluster 'geweld'

In het cluster geweld zal in eerste instantie het gebruik van een oorlogstaal opnieuw onder de loep worden genomen. In het vorige seizoen hebben we gezien dat *De Telegraaf* gretig gebruik maakte van angstwekkende narratieven door gebeurtenissen te beschrijven als bloedige veldslagen en het voetbalhooliganisme te associëren met terrorisme. Het *NRC Handelsblad* beschreef het voetbalhooliganisme, op een geval na, in redelijk neutrale terminologie zonder gebruik te maken van dergelijke narratieven.

Hoewel er exponentieel meer gebruik werd gemaakt van een oorlogstaal tijdens het seizoen 1986/87, tekent er zich een soortgelijke trend af in vergelijking met het vorige seizoen. Er werd hoofdzakelijk gebruik gemaakt van een oorlogstaal in de berichtgeving van *De Telegraaf*, terwijl het *NRC Handelsblad* op enkele geïsoleerde gevallen na, geen gebruik maakte van een dergelijk angstwekkend narratief. Dit sluit nauw aan bij de situatie in het Britse perslandschap. De kwaliteitskranten in het Verenigd Koninkrijk onthielden zich in grote mate van dergelijke oorlogsnarratieven in de beschrijving van het voetbalhooliganisme. Het was een narratief dat in volle ontwikkeling is gekomen binnen de populaire tabloidpers.¹⁸⁴

Niet enkel op kwantitatief niveau is er een groot verschil merkbaar, ook de inhoud verschilt op verscheidene vlakken van het vorige seizoen. Het voetbalhooliganisme werd steeds duidelijker en vaker geassocieerd met terrorisme. Er werd al gewezen op het gebruik van een negatief en vijandelijk narratief in termen van terrorisme waardoor het voetbalhooliganisme afgeschilderd werd als een serieuze bedreiging voor de sociale en morele orde van de samenleving.¹⁸⁵ Het is reeds duidelijk geworden dat in Nederland het voetbalhooliganisme hoe langer hoe meer werd aanschouwd als een '*public enemy*'. De 'dreigende' invloed van het Heizeldrama, maar vooral de wekelijkse taferelen die zich afspeelden rond de Nederlandse voetbalvelden is duidelijk traceerbaar in de berichtgeving van *De Telegraaf*.

Naast het terrorisme werd het voetbalhooliganisme een nieuw label toegekend: een 'stammenoorlog'. Er werd meermaals verwezen naar het geweld rond de voetbalvelden als een stammenoorlog tussen supportersgroepen. In vergelijking met vorig seizoen, waar de oorlogstaal zich voornamelijk beperkte tot 'veldslagen' en 'terreur', werd de toon in dit seizoen veel serieuzer en dreigender. Door expliciet te verwijzen naar een 'stammenoorlog', maar ook meermaals naar een 'oorlog op eigen bodem', werd de angst onder bevolking sterk opgewekt door dergelijke vergelijking te maken. "*Het is de hoogste tijd dat alle betrokkenen zich gaan beraden op maatregelen om de voetbalterreur uit de wereld te helpen, waardoor alle wedstrijden weer zonder angst kunnen worden bezocht door iedereen die dat wil,*"¹⁸⁶ bewijst

¹⁸⁴ Tsoukala, *Football Hooliganism in Europe*, 32.

¹⁸⁵ Spaaij, "Mindless thugs running riot?", 128.

¹⁸⁶ "Te gek," *De Telegraaf*, 29.08.1986.

dat veel mensen angstig zijn om überhaupt nog een wedstrijd te bezoeken door het dreigende supportersgeweld.

Het hoeft niet te verbazen dat de rellen van 1 maart 1987 hebben geleid tot een piek in het gebruik van oorlogstaal in *De Telegraaf*. In de berichtgeving rond deze gebeurtenis werd maar liefst elf keer gebruik gemaakt van een dergelijk narratief. Dit ging van zeer levendige beschrijvingen zoals *“Schreeuwende en huilende mensen, kinderen, die onder de voet werden gelopen en toeschouwers, die met gebroken benen geen kant meer opkonden in het geweld, dat aan een complete veldslag deed denken,”* en *“Veel mensen in het Zuiderpark moet op dat moment het angstzweet hebben uitgebroken en die hoopten stilletjes op “een bevrijding” omdat binnen de hekken van het Zuiderpark een complete voetbal-oorlog zich aan het afspelen was”* tot korte beschrijvingen als *“explosie van geweld”* en *“bloedige vechtpartijen”*. De gebeurtenissen waren uiteraard zeer ernstig, en voor de aanwezigen in het vak “Midden-noord” moet het even erg schrikken zijn geweest, maar de berichtgeving van *De Telegraaf* was van een zodanig niveau, dat het leek alsof de Nederlandse voetbalwereld op de rand van de afgrond stond. In de slotzin van het artikel werd dit gevoel nog eens benadrukt: *“In Den Haag werden er heel wat klappen uitgedeeld, maar de zwaarste dreun kreeg het betaalde voetbal, dat het hoofd al in de strop heeft hangen.”*¹⁸⁷

De bewuste gebeurtenissen in het Zuiderpark op 1 maart 1987 vormen een ideaal voorbeeld om het laatste *topoi* van dit cluster in te leiden. In beide kranten werden de rellen aangekondigd op de voorpagina van 2 maart 1987. In *De Telegraaf* was dit ongeveer de helft van de voorpagina, met twee grote afbeeldingen van tijdens en na de rellen (zie: Bijlage 1). Het *NRC Handelsblad* publiceerde een kleiner artikel linksonder op de voorpagina met een kleine foto van de charge in het vak “midden-noord” (zie: Bijlage 2). De inhoud van beide artikels op de voorpagina verschilt echter wel van elkaar. Het artikel in *De Telegraaf* geeft niet bijzonder veel informatie prijs. Het zijn hoofdzakelijk de twee foto's die het grootste deel van het artikel inpalmen. Er wordt vermeld dat de scheidsrechter de wedstrijd heeft moeten stilleggen, dat er bij een charge van de Mobiele Eenheid 25 gewonden zijn gevallen en dat heel wat hekkens in het stadion werden gesloopt. De laatste paragraaf verwijst meteen al naar de grote bezorgdheid die is ontstaan voor de aankomende wedstrijd tussen Ajax en het Zweedse Malmö in de Europacup. *NRC Handelsblad* geeft meteen veel meer informatie aan zijn lezers in het artikel op hun voorpagina. Een eerste opvallend verschil dat al in de kop valt te lezen is dat er maar liefst 50 gewonden zijn gevallen. Dat is een verdubbeling in vergelijking met de cijfers van *De Telegraaf*. Er wordt net als in *De Telegraaf* vermeld dat hekkens werden gesloopt en stukken beton heen en weer werden gegooid, maar vervolgens citeert de journalist de woordvoerder van de politie: *“Er zou een keiharde confrontatie hebben kunnen ontstaan waarbij doden hadden kunnen vallen”* Verder in het artikel beweert de journalist dat er bij de hoofdingang en aan de kantine gevechten waren ontstaan tussen Den Haag-supporters

¹⁸⁷ “Zuiderpark strijdtoneel: Explosie van geweld.”

onderling. In de laatste paragraaf wordt ook al vooruit gekeken naar volgende speeldag waar de burgemeester van Alkmaar keiharde garanties wil voor een rustig verloop van de wedstrijd tussen AZ en Den Haag.¹⁸⁸

De berichtgeving gaat verder op de voorpagina van beide sportrubrieken. Hier pakt *De Telegraaf* nogmaals uit met twee grote afbeeldingen van tijdens en na de rellen, met als titel in koeien van letters: "EXPLOSIE VAN GEWELD" (zie: Bijlage 3). *NRC Handelsblad* publiceert ook vier spraakmakende afbeeldingen van de gebeurtenissen, echter zonder bombastische titel erbij (zie: Bijlage 4). Het artikel in *De Telegraaf* is een zeer emotioneel beladen beschrijving van de feiten. Zoals eerder werd aangehaald werd in het artikel maar liefst elf keer gebruik gemaakt van een oorlogsmetafoor, en werd het 'dramagehalte' steeds weer benadrukt: *"In de complete chaos, die ontstond nadat de politie tot actie overging, ontstonden taferelen, die het Heizel-drama in de herinnering terug riepen."*¹⁸⁹ *NRC Handelsblad* koos voor een zeer nuchtere beschrijving van de feiten, ondanks de aanwezigheid van enkele sensatie-elementen in het artikel op de voorpagina. De gebeurtenissen werden chronologisch opgesomd in de feitelijke beschrijving van wat er zich heeft afgespeeld:

14.34 uur. Bosman vergroot de voorsprong van Ajax door uit een vrije trap van Arnold Mahren raak te koppen (0-2).

15.13 uur. Weer onrust op de tribunes. In het 'Ajax-vak' worden hekken gesloopt. Een pelotonnetje ME kijkt op een eerbiedige afstand toe. Nog steeds vliegen er flessen door de lucht. Op de Noordtribune roeren de Den Haag-supporters zich.

*15.16 uur. De inmiddels versterkte ME wordt op de Noord-tribune aangevallen door supporters. De Mobiele Eenheid komt in een regen van stenen en flessen terecht.*¹⁹⁰

Het is een wederkerend gegeven dat de door *De Telegraaf* beschreven incidenten meer op de emotie van de lezer spelen dan die in het *NRC Handelsblad* door gebruik te maken van een taal die erg tot de verbeelding spreekt. Tijdens de wedstrijd Excelsior-FC Den Haag bijvoorbeeld, werd vanuit het bezoekersvak een steen geworpen richten de verzorger van Excelsior. Eerder in de wedstrijd werd ook al een voetzoeker naast de Excelsior-doelman tot ontploffing gebracht. *NRC Handelsblad* beschreef de feiten als volgt:

*"Kort na het begin van de wedstrijd zorgden aanhangers van FC Den Haag er voor "dat de planken uit de tribune vlogen", aldus Blaauw. De houten achterwand van een overdekte tribune werd kapotgetrapt. Tien minuten later gooiden de Hagenaars volgens de politie "een bommetje" en vuurwerk in het strafschootgebied van Excelsior. Later werd met stenen gegooid, waardoor een verzorger van Excelsior aan het hoofd gewond raakte."*¹⁹¹

¹⁸⁸ "Vijftig gewonden bij rellen Den Haag-Ajax," *NRC Handelsblad*, 02.03.1987.

¹⁸⁹ "Zuiderpark strijdtoneel: Explosie van geweld."

¹⁹⁰ "Arbiter staakt duel tegen zin van spelers."

¹⁹¹ "Weer FC Den Haag uit R'dam," *NRC Handelsblad*, 10.11.1986.

Het verslag van *De Telegraaf* daarentegen was een stuk uitgebreider:

*Aanleiding tot het incident was een welgemikte worp van een stuk hout (of steen) naar het hoofd van Toon IJzendoorn, de verzorger van Excelsior. [...] De gapende hoofdwond van verzorger IJzendoorn, die ter plaatse moest worden gehecht, was voor scheidsrechter Cees Bakker reden genoeg onmiddellijk een afkoelingsperiode in te lassen. [...] De scheidsrechter had eigenlijk al na tien minuten kunnen staken, want een bom die vlakbij onze keeper Loyd Doesburg explodeerde, sloeg een gat van een decimeter in het veld. [...] Bij de toegang had de politie de supporters nauwgezet gefouilleerd, maar tijdens de wedstrijd hadden zij kans gezien stukken hout en andere voorwerpen van de tribune af te breken.*¹⁹²

Het hoeft weinig uitleg om het verschil in perceptie tussen 'een bommetje en vuurwerk in het strafschoopgebied' en 'een bom sloeg een gat van een decimeter in het veld' aan te tonen. Op sommige momenten doorheen het seizoen sloop het sensatiegehalte toch af en toe binnen in de berichtgeving van het *NRC Handelsblad*. Nadat Ajax de finale van de Europacup had gewonnen in Athene, werd in Amsterdam tot in de vroege uurtjes gevierd. Het feestvieren sloeg rond drie uur 's nachts echter om in rellen en vernielingen in hun eigen binnenstad. *De Telegraaf* berichtte dat *"de feestvreugde na het behalen van de Europacup 2 door Ajax gisteravond in Amsterdam in een rellerige sfeer is verlopen. [...] De problemen begonnen toen een grote groep feestvierders op de Singel bloemenstallen omkieperde, ruiten ingooide en geparkeerde auto's vernielde."*¹⁹³ maar schonk verder niet veel aandacht aan de rellen en had het meer over het voetbal zelf. Het verslag van *NRC Handelsblad* daarentegen was veel uitgebreider en had het niet louter over 'een rellerige sfeer', maar sprak over "dronken feestgangers die de Leidsestraat en het Leidseplein veranderden in een letterlijke puinhoop": *"Rond drie uur vannacht vertoonde de bekende Amsterdamse straat de aanblik van een onttakelde supporterstrein. Geplunderde winkels, een uitgebrande auto, scherven spiegelglas van etalageruiten, verbrijzelde elektronica van geroofde en weggesmeten computers en de geur van traangas."*¹⁹⁴

Er zijn op tekstueel niveau hier en daar verschillen in vergelijking met het seizoen 1983/84. Een algemene tendens die het Nederlandse voetbalhooliganisme steeds meer gelijk stelt met het 'fundamentele' Britse hooliganisme, is in beide kranten duidelijk merkbaar. De grens tussen een voetbalhooligan en een gewone voetbalsupporter wordt steeds duidelijker getrokken, waarbij de voetbalhooligan meer en meer als een maatschappelijk probleem wordt gestigmatiseerd. Als gevolg hiervan werd het voetbalhooliganisme in de pers als een 'maatschappelijke vijand' geportretteerd, waardoor de publieke opinie hieromtrent steeds scherper werd. In het *NRC Handelsblad* valt de kwantitatieve groei van publicaties omtrent dit onderwerp toe te schrijven aan de enorme aandacht die werd geschonken aan de 'bestrijding van het voetbalvandalisme'. *De Telegraaf* daarentegen kende een sterke groei in het gebruik

¹⁹² "Excelsior uit veld geslagen," *De Telegraaf*, 10.11.1986.

¹⁹³ "Rellen in Amsterdam," *De Telegraaf*, 14.05.1987.

¹⁹⁴ "Rellen in Amsterdam na triomf Ajax, *NRC Handelsblad*, 14.05.1987.

van een oorlogsnarratief in de beschrijving van het voetbalhooliganisme. Ondanks dat het *NRC Handelsblad* zich onttrekt aan het gebruik van dergelijke beschrijvingen, sluipt af en toe het sensatiegehalte binnen in het discours van de krant.

3.3. Tekstuele analyse op vormelijk niveau

Op vormelijk niveau zijn zowel enkele verschillen als parallellen op te merken in vergelijking met het seizoen 1983/84. Het gebruik van hyperbolen en metaforen werd ook dit seizoen volop gebruikt om de ernst van de situatie te benadrukken en de aandacht van de lezer te behouden. In eerste instantie is de 'strijd tegen het voetbalvandalisme' een veelvoorkomend metafoor om het probleem aan banden te leggen. Door het gebruik van een bestrijdingsmetafoor wordt het gevoel gecreëerd dat het voetbalhooliganisme kan bestreden worden zoals men een ziekte of onkruid bestrijdt. Het volk wordt als het ware opgetrommeld om mee te doen aan de strijd tegen het voetbalhooliganisme. Het gestegen gebruik van een oorlogsnarratief – hoofdzakelijk in *De Telegraaf* – geeft aan dat het gebruik van hyperbolen en metaforen sterk is gestegen dit seizoen. Voetbalhooliganisme werd vergeleken met een stammenoorlog, stadions waren in vestingen veranderd met prikkeldraad en hoge hekkens, het Zuiderpark werd het strijdtoneel van een explosie van geweld en supporters voeren een duivels ritueel van elkaar de hersens in te slaan. Deze opsomming van beeldige metaforen kan nog even verder gaan.

In het spoor van de 'bestrijding van het voetbalvandalisme' wordt vaak gebruik gemaakt van een techniek die nieuw is in vergelijking met het vorige voetbalseizoen. De streng-maar-rechtvaardig-techniek wordt meer en meer gebruikt om strenge en harde aanpak tegen de voetbalhooligans goed te keuren. Stellingen als *"voetbalvandalen knotwilgen laten kortwieken"* of *"voetbalvandalen deporteren naar een open kamp in de woestijn"* zijn ietwat radicale voorbeelden, maar er zijn heel wat meer genuanceerde voorbeelden waar een strenge aanpak wordt verdedigd: *"Hoewel volgens de onderzoekers ook de oorzaken van voetbalgeweld weggenomen moeten worden, kan straf politieoptreden effectief zijn"*¹⁹⁵ of *"kijk, het vandalisme op zichzelf vind ik al een plaag voor de maatschappij. Een verschijnsel, dat je naar mijn mening extra hard moet aanpakken"*¹⁹⁶ zijn voorbeelden waarin een harde aanpak wordt gelegitimeerd.

Het verwondert niet dat net deze twee stellingen uit artikels komen waarin het voetbalhooliganisme in België wordt besproken. Er heerste in Nederland – althans in de Nederlandse pers – de idee dat men in België veel minder last had van het probleem omdat de harde aanpak van de politie doeltreffend heeft gewerkt om de uitbreiding ervan tegen te houden. De media probeert op deze manier aan te tonen dat een harde aanpak van de politie effectief werkt en dat men in Nederland dus ook tot een dergelijke aanpak zou moeten overgaan. Nog opvallender zijn de data waar beide artikels werden gepubliceerd. In dezelfde week na de zware rellen in het Zuiderpark wordt deze streng-maar-rechtvaardig-techniek zeer duidelijk gebruikt. Op het moment dat de emoties hoog opliepen omtrent het

¹⁹⁵ "Belgische criminologen bezoeken stadions en verzamelen literatuur over Europese rellen
Media spelen grote rol bij het voetbalvandalisme," *NRC Handelsblad*, 04.03.1987.

¹⁹⁶ "Dolkstootlegende stopt Belgisch voetbalvandalisme," *NRC Handelsblad*, 06.03.1987.

voetbalhooliganisme, werd gretig gebruik gemaakt van deze techniek. De streng-maar-rechtvaardig-techniek werd vaak ook aangevuld door het in twijfel trekken van het huidige beleid. Er werd nog meer dan in het vorige seizoen twijfel gezaaid en serieuze kritiek geuit op alle betrokken instanties die elkaar constant met de vinger wezen. De KNVB vindt dat *“de politie de harde kern van vandalen meer moet gaan fouilleren in en buiten de stadions,”*¹⁹⁷ en beweert dat *“de grens van haar mogelijkheden en bevoegdheden duidelijk bereikt is.”*¹⁹⁸ De burgemeesters zijn *“fel gekant tegen het landelijk alcoholverbod dat de rijksoverheid wil invoeren in en rond stadions bij voetbalwedstrijden,”* en werden gesteund door het LOV.¹⁹⁹ De politiediensten pleiten dan weer dat *“clubs een bijdrage moeten leveren als ze extra beroep willen doen op de politie [...] en dat de politiek nou eindelijk maar eens oplossingen moet aandragen en een eind maken aan deze discussies.”*²⁰⁰ Zo gaat het heen-en-weerverwijten nog even door zonder echt met een duidelijke oplossing te komen. Beide kranten spelen duidelijk in op deze precare toestand door de lezer blij te geven van de onenigheid bij de beleidsvoerders.

¹⁹⁷ “Voetbalbond wijst het meebetalen aan politie-optreden van de hand,” *De Telegraaf*, 11.12.1987.

¹⁹⁸ “KNVB wil gesprek met Tweede Kamer-fracties,” *De Telegraaf*, 09.10.1987.

¹⁹⁹ “Gemeenten fel gekant tegen verbod op alcohol,” *NRC Handelsblad*, 26.08.1986.

²⁰⁰ “Laat de voetbalclubs betalen voor politie bij wedstrijden,” *NRC Handelsblad*, 30.09.1986.

3.4. Discursieve context

In dit hoofdstuk zal de focus opnieuw worden gevestigd op de koppen tijdens het seizoen 1986/87. Als we kijken naar de woordkeuze die werd gebruikt in de koppen dit seizoen, zijn er in vergelijking met het vorige seizoen een aantal interessante verschuivingen waarneembaar. Waar vorig seizoen (voetbal)rellen het meest werd gebruikt, komt dit seizoen de minder genuanceerde term voetbalvandalisme het vaakst voor in de koppen. Door het gebruik van de term voetbalvandalisme in de kop, zal de lezer meteen associaties leggen die verbonden zijn met de term. Wanneer de koppen van beide kranten afzonderlijk worden bekeken, valt meteen op dat *De Telegraaf* het grootste aandeel heeft in het gebruik van de term voetbalvandalisme in zijn koppen. Het aandeel van *De Telegraaf* bedraagt vijftien keer, de overige negen keer werd gebruikt door het *NRC Handelsblad*. Uiteraard is de intensiteit van het fenomeen dit voetbalseizoen de belangrijkste katalysator voor het gestegen gebruik van de term voetbalvandalisme. Dit wijst er ook op dat deze term ondertussen goed bekend is bij het bredere publiek. De lezer hoeft geen uitleg meer dat er bijvoorbeeld “rellen waren tussen supportersgroepen van ploeg X en Y”, maar weet genoeg wanneer hij leest “voetbalvandalisme tijdens X-Y”.

Aantal	Woord
24	Voetbalvandalisme ²⁰¹
19	Den Haag
10	Politie
9	KNVB
7	Rellen
7	Supporters

Tabel 5: woordfrequentie krantenkoppen
seizoen 1986/87

De aandacht voor het voetbalhooliganisme was van die mate dat andere onderwerpen op de achtergrond werden geschoven en dat de term voetbalvandalisme werd gebruikt om de aandacht van de lezer te trekken. Het voorbeeld van de spoordelicten en overtredingen bij de Nederlandse Spoorwegen illustreren deze tendens. In hun jaarlijkse rapport geeft de NS de cijfers van alle spoordelicten en overtredingen van het afgelopen jaar. Zowel *De Telegraaf* als het *NRC Handelsblad* publiceren deze cijfers onder de kop “*Voetbalvandalisme fors gestegen bij NS*” en “*Aanhangers Feyenoord en FC Den Haag spannen de kroon: Voetbalvandalisme bij NS: plus 68 pct.*” De stijging van het voetbalvandalisme op treinen is uiteraard een feit, maar

²⁰¹ Betreft het gebruik van zowel voetbalvandalisme (14) als voetbalvandalen (10)

daarnaast “werden in vergelijking met 1985 bijna duizend gevallen van zakkenrollerij en diefstal onder reizigers meer gemeld. Ook vond er bijna 15% meer mishandelingen plaats in de treinen en op de perrons. [...] Mogelijk nog verontrustender is het aantal geslaagde zelfmoordpogingen: in 1986 wierpen zich 97 mensen meer voor de trein dan het jaar ervoor” [...] “Het betekent een verschrikkelijke aanslag op de mentale gesteldheid van ons personeel.”²⁰² Ondanks de zware mentale impact op het personeel van het aantal toegenomen zelfmoordpogingen bij het spoor, kiezen beide kranten om de focus op het voetbalhooliganisme te leggen. Sterker nog, het artikel in *De Telegraaf* wordt met een zeer grote kop op de voorpagina gepubliceerd (zie: Bijlage 5). De cijfers met betrekking tot diefstal, mishandeling en zelfmoord werden pas vermeld in het vervolg van het artikel op de zesde pagina van de krant. Het wordt nog moeilijker te verantwoorden als men in acht neemt dat het artikel werd gepubliceerd tijdens de winterstop. Er was dus geen enkele aanleiding om met dergelijke grote kop op de voorpagina uit te pakken om nogmaals te benadrukken hoe erg het met het voetbalhooliganisme in Nederland is gesteld.

De vermelding in de kop dat supporters van Feyenoord en Den Haag de kroon spannen draagt enkel bij tot een groeiende beruchtheid van deze supportersgroepen. Het feit dat Den Haag negentien keer voorkomt in de koppen dit seizoen, heeft het prestige van de Haagse voetbalhooligans alleen maar doen stijgen. Langs de andere kant werd Den Haag vaak als ‘zondebok’, als grootste schuldige van het voetbalhooliganisme aangeduid en werden koppen gebruikt om de extra schuld te leggen bij de Haagse supporters. Het meest voor de hand liggende voorbeeld is het artikel “*Voetbalfans van FC Den Haag met bommen en pistool naar wedstrijd*,” waar de titel van het artikel expliciet zegt dat supporters van Den Haag met bommen en pistolen naar de wedstrijd gaan, terwijl in het artikel wordt gezegd dat het supporters van Den Bosch waren die enkele Haagse supporters hebben bedreigd met een wapen en bommen hebben geplant in het vak waar later de Haagse supporters zouden plaatsnemen.²⁰³ Een ander voorbeeld waar de aandacht bewust op Den Haag wordt gevestigd is het artikel “*FC Den Haag-supporters plunderen tankstation*” in *De Telegraaf*. Ondanks dat er in het weekend meerdere ongeregelde heden waren bij voetbalwedstrijden, kiest *De Telegraaf* om het geval van Den Haag in zijn kop op te nemen, terwijl het *NRC Handelsblad* koos voor de kop “*Arrestaties*”. Het is een duidelijk voorbeeld van framing door *De Telegraaf* waarin Den Haag opzettelijk in een slecht daglicht worden gezet.

²⁰² “Aanhangers Feyenoord en FC Den Haag spannen de kroon: Voetbalvandalisme bij NS: plus 68 pct.” *De Telegraaf*, 28.01.1987.

²⁰³ “Voetbalfans van FC Den Haag met bommen en pistool naar wedstrijd.”

HOOFDSTUK 3: PERSPECTIEF VAN DE HOOLIGAN

In het laatste deel van deze masterscriptie worden de rollen omgedraaid. De discoursanalyse van twee Nederlandse kranten heeft aangetoond hoe de Nederlandse pers het voetbalhooliganisme naar zijn lezers heeft gebracht. Het doel van dit hoofdstuk is om na te gaan hoe deze beschrijvingen in verhouding staan met de eigen belevingen en definities van de voetbalhooligan zelf. In eerste instantie is het belangrijk om na te gaan hoe deze berichtgeving door de hooligan zelf werd geconsumeerd. Hebben zij zich verzet tegen het discours in de populaire media of werd het discours aanvaard en gebruikt voor hun eigen doeleinden? Hoe zit het met hun eigen discours? Bestaat er een groot verschil tussen beide discourses of overlappen deze met elkaar? Op die vragen zal ik in dit laatste hoofdstuk trachten een antwoord te formuleren.

1. Mediaconsumptie bij voetbalhooligans

Voetbalhooligans willen zich uiteraard ook informeren over wat er zich in de wereld afspeelt. De meeste hooligans zijn in het bijzonder geïnteresseerd in het nieuws met betrekking tot het voetbal of sport in het algemeen. Het onderzoek van Meijs en van der Brug heeft enkele interessante bijdragen geleverd over de betekenis en de consumptie van media door voetbalhooligans tijdens de jaren tachtig van de twintigste eeuw. Een eerste conclusie luidde dat voetbalhooligans veel belang hechtten aan media-informatie met betrekking tot het voetbalvandalisme, maar dat zij weinig vertrouwen hadden in de correctheid van deze informatie. Slechts 7% vond dat hun acties op een correcte manier werden afgebeeld in de media. Enerzijds betreurt een groot deel dat er te veel gefocust wordt op de gewelddadige kanten en de negatieve gevolgen van hun gedrag. Anderzijds levert de eenzijdige informatie wel publiciteit op voor hun eigen *side*, waardoor het prestige van hun groep steeg.²⁰⁴

Onder het motto ‘slechte reclame is ook reclame’ werd iedere vorm van media-aandacht door de hooligans belangrijk geacht. Het was daarbij belangrijk dat de eigen groep als groter en sterker werd afgebeeld, waardoor deze groep aan prestige en aanzien won. Volgende getuigenissen van een Antwerpse en Brugse hooligan tonen duidelijk aan dat dit een algemeen concept is binnen het voetbalhooliganisme:

“De negatieve reacties in de media zijn voor ons alleen maar publiciteit en wie heeft dat nu niet graag. Hoe meer mediabelangstelling, hoe liever. We hebben dit jaar de buitenlandse kranten gehaald. Tweemaal de voorpagina van de Belgische kranten. Dat kan geen andere side.” (Antwerp-hooligan)²⁰⁵

“Zeg, daar in Extra-time, dat was puur reclame voor de X-side. En wij werden er maar afgeschilderd als een stelletje kinderen.” (Brugge-hooligan)²⁰⁶

Het ging soms zo ver dat wanneer een *side* als zwakker werd beschouwd of in een slecht daglicht werd geplaatst, bedreigingen of zelfs geweld tegen de auteur van deze bewering werd gebruikt. Enkele leden van de Brugse East-side bijvoorbeeld vonden dat hun groep niet goed genoeg in de verf werd gezet in het onderzoek van Kris Van Limbergen en zijn collega's. Als reactie hebben enkele van hen een bezoek gebracht aan zijn woning in Leuven om hem eens goed de les te spellen, maar hij was op dat moment niet thuis. Zijn vrouw heeft dan maar de bedreigingen in ontvangst moeten nemen.²⁰⁷ In Nederland kwamen er op een bepaald moment zelfs doodsb bedreigingen bij kijken. Nadat Paul Van Gageldonk een boek over Feyenoord-hooligans had gepubliceerd, werd het gebouw van zijn uitgever beklad met de woorden “PAUL

²⁰⁴ Van der Brug en Meijs, “Voetbalvandalisme en de media,” 340-42.

²⁰⁵ Van Limbergen, Colaers en Walgrave, *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden*, 159.

²⁰⁶ Ibid., 216.

²⁰⁷ Dodici, *East side never dies*, 59.

DOOD/HAND IN HAND FABELTJESKRANT/F-SIDE". De gevel van zijn werkgever, *Nieuwe Revu*, werd een week later opnieuw beklad met de woorden "VAN GAGELDONK MAG DOOD". Afzenders van deze boodschap waren uiteraard hooligans van Ajax die vonden dat er louter leugens werden geschreven over de daden van hun groep en dat hun rol in het hooliganmilieu ten onrechte werd gebagatelliseerd.²⁰⁸

In het onderzochte bronnencorpus zijn veel voorbeelden terug te vinden waarin bepaalde groepen meer aandacht krijgen, en dus ook sterker uit de bus komen. In het seizoen 1983/84 waren het voornamelijk Feyenoord en Ajax die de meeste media-aandacht kregen waardoor zij de meest gevreesde supporters van het land vormden. De woorden "*met die Rotterdamse supporters is het veel massaler en gewelddadiger dan met anderen*"²⁰⁹ zullen het prestige van de Feyenoord-aanhang na de ongeregeldheden voor de wedstrijd tegen PSV in Eindhoven sterk hebben aangewakkerd. In 1986/87 daarentegen ging veel aandacht naar de supporters van FC Den Haag waardoor hun aanzien binnen het hooliganmilieu op korte termijn zeer snel is gegroeid. Maar ook Feyenoord had nog steeds groot aanzien binnen het hooliganmilieu. Het artikel "aanhangers Feyenoord en FC Den Haag spannen de kroon: Voetbalvandalisme bij NS: plus 68 pct." bevestigt nogmaals de status van Feyenoord.

De aandacht in de media voor het voetbalhooliganisme speelde niet enkel een belangrijke rol voor de groepsidentiteit van een *side*, ook het persoonlijk aanzien van bepaalde individuen werd hiermee in stand gehouden. Wanneer een hooligan door zijn daden vermelding krijgt in een krantenartikel, wordt dit hoog aangeprezen binnen de eigen groep. Het belang van deze verwijzingen naar de individuele en collectieve acties van de *side* in de media resulteert vaak in een verzameling van krantenknipsels in plakboeken door de hooligan zelf. Hiermee wordt nogmaals aangetoond dat de voetbalhooligan zelf veel belang hecht aan de beschrijvingen in de (gedrukte) media.²¹⁰

De laatste conclusie van Meijs en van der Brug stelt dat mediaberichten over gewelddadige incidenten voor hooligans een inspiratiebron vormen om soortgelijk gedrag te gaan imiteren.²¹¹ Het voetbalhooliganisme werd zoals eerder al gezegd in Nederland 'geïntroduceerd' tijdens de match tussen Feyenoord en Tottenham Hotspur in 1974. De beelden van deze rellen in de krant en op televisie hebben heel wat jonge voetbalsupporters aangezet tot gelijkaardig gedrag. Een getuigenis van een lid van de F-Side bevestigt de invloed van deze gebeurtenis in de media: "In het begin hebben we ons gemodelleerd naar

²⁰⁸ Paul Van Gageldonk, *Geen woorden maar daden. Het drama van Beverwijk en hoe het verder ging met de hooligans van Feyenoord* (Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 1999), 12.

²⁰⁹ "Tachtig arrestaties bij rellen met supporters in Eindhoven."

²¹⁰ Van Limbergen, Colaers en Walgrave, *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden*, 277.

²¹¹ Van der Brug en Meijs, "Voetbalvandalisme en de media," 345.

jullie voorbeeld. Je ziet op tv hoe die Engelsen Feyenoord de pan in hakken en je geniet. Je denkt: dat wil ik ook”²¹²

2. Mediaproductie door hooligans

2.1. Alternatieve media

De aandacht voor en de populariteit van het voetbalhooliganisme in de gevestigde media was op sommige momenten zeer groot. Het verhaal van deze *mainstream* media is echter steeds gekleurd en geeft vaak een vertekend beeld van de werkelijkheid. Een belangrijke bron waarin het verhaal op een andere manier wordt gebracht, zijn de alternatieve media. Deze alternatieve media verschijnen in verschillende vormen: boeken, films, *fanzines*, documentaires en sinds de introductie van het internet ook in de vorm van websites, blogs en sociale netwerken. Deze bronnen leveren informatie en interpretaties die via de gevestigde media niet aan de oppervlakte zouden komen.²¹³ Naast de kritiek op het dominante discours in de *mainstream* media worden ook alternatieve interpretaties van en verklaringen geformuleerd over bepaalde gebeurtenissen en verhalen. Op deze manier kan de voetbalhooligan zijn eigen discours ontwikkelen dat grotendeels werd genegeerd of gemarginaliseerd door de gevestigde media. In de gevestigde media werd de stem van politici, beleidsmakers, politie en ‘experts’ geprivilegieerd en werden hun definities over het voetbalhooliganisme gezien als de primaire definities van het fenomeen. De alternatieve media daarentegen geven een stem aan diegene die geen stem krijgen in de gevestigde media en vormen op die manier een stem van onderuit.²¹⁴

De alternatieve media dienen echter niet alleen om een antwoord te bieden op de gevestigde media. Gewelddadige confrontaties vormen uiteraard het hoogtepunt in het bestaan van een voetbalhooligan, maar het navertellen, verspreiden en bediscussiëren van deze confrontaties vormen een even belangrijk onderdeel van hun collectieve identiteit. Aan de hand van deze discussies over gevechten en confrontaties in het verleden ontwikkelen hooliangroepen een collectief begrip van het belang van deze confrontaties uit het verleden. Volgens King zouden deze collectieve herinneringen zelf belangrijker zijn voor de groepsalliantie dan het geweld *an sich*.²¹⁵ Tijdens de jaren tachtig en negentig waren hoofdzakelijk de *fanzines* waarin confrontaties van de afgelopen jaren uitvoerig werden besproken populair in het hooliganmilieu.

²¹² Dyer en Utton, *Hooligans united*, 93.

²¹³ Chris Atton, *Alternative media* (Londen: SAGE Publications, 2001), 154

²¹⁴ Spaaij, “Mindless thugs running riot?” 130.

²¹⁵ Anthony King, “Violent pasts: Collective memory and football hooligansm,” *The Sociological Review* 49, nr.4 (2001): 570.

2.1.1. *Fanzines*

In de loop van de jaren tachtig werden in het Verenigd Koninkrijk de eerste *football fanzines* opgericht. Een *fanzine* is een magazine of een pamflet dat met een laag budget werd ontwikkeld en in kleine oplages door individuen of kleine groepen over een specifiek onderwerp werd verspreid. Het belangrijkste kenmerk van een *fanzine* is zijn onofficiële en onafhankelijke status van eender welke instantie. De stijl en productie van *football fanzines* werd overgenomen van de ondergrondse pers uit de jaren zestig en lijkt sterk op de *fanzines* uit het punk-tijdperk tijdens de jaren zeventig. De meeste *fanzines* waren gelinkt aan een specifieke voetbalploeg, maar het onofficiële en kritische discours dat werd gehanteerd plaatste deze vaak lijnrecht tegenover hun eigen ploeg.²¹⁶

De belangrijkste drijfveer voor de oprichting van *fanzines* was de nood voor onafhankelijke verslaggeving door voetbalfans. In de gevestigde media werden voetbalsupporters tijdens de jaren grotendeels gestereotypeerd tot eenzelfde soort, namelijk relschoppende hooligans. *Fanzines* trachtten het publiek te overtuigen dat niet alle voetbalsupporters hooligans zijn door een bepaalde levensstijl en hun passie voor het spel te democratiseren.²¹⁷ Ondanks de distantiering van het voetbalhooliganisme werden al snel *fanzines* door hooliangroepen opgericht waarin supportersgeweld en hun agressieve masculiniteit werd opgehemeld.²¹⁸

De *fanzines* waarin het voetbalhooliganisme werd gevierd bevatten zeer interessante informatie met betrekking tot het discours van de voetbalhooligan. Een lezing van het eerste *fanzine* van de BHO (Bruges Hooligans Organisation) uit 1989 levert meteen enkele interessante zaken. Er zijn in het discours van de voetbalhooligan ook voorbeelden waarin zelf een oorlogstaal werd gehanteerd. De verslagen van de confrontaties die in het *fanzine* staan zijn er voornamelijk op gericht om de eigen acties op te hemelen en zo sterk mogelijk uit de bus te laten komen. Het gebruik van een oorlogstaal wordt hier hoofdzakelijk gehanteerd om de 'hardheid' van hun acties te benaderen. Zo werd er bijvoorbeeld gesproken over '*een spoor van vernielingen in het centrum van Mechelen*'. Dit is een zeer gelijkaardige formulering die zeer vaak terugkomt in de geschreven pers wanneer voetbalsupporters veel schade hebben aangericht in het centrum voor of na de wedstrijd. De meeste verhalen stonden in het teken van de geslaagde acties van de eigen groep, waarin de tegenstanders als zwakker of slechter werd afgeschilderd: "*Opnieuw hebben we de X-Side bewezen geen broekschijters te zijn,*" of "*We bekogelden ze [de O-side van Anderlecht] met stenen en sloegen alle ruiten kapot om aan hen te kunnen. Ze kropen onder de zitbanken van de schrik, en de chauffeur wist niet wat*

²¹⁶ Richard Green, "Football information services: fanzines, 'Match of the Day' and the modem," *Aslib Proceedings* 51, nr.1 (1999): 21.

²¹⁷ Christoph Wagner, *Football Fanzines and Cultures of Memory: A Content Analysis* (Hamburg: Diplom.de, 2007), 57-58.

²¹⁸ Spaaij, "Mindless thugs running riot?" 131.

er gebeurde” illustreren duidelijk de hardheid van de eigen manschappen.²¹⁹ Op die manier werd dus een collectieve identiteit gecreëerd van mannelijke hardheid door confrontaties uit het verleden te bespreken. Er zijn nog enkele voorbeelden waaruit valt af te leiden dat bepaalde woordenschat en beeldspraak uit de gevestigde media werd gehaald. Zo sprak het *fanzine* over een ‘Italiaanse sfeer’ die door de aanwezige rookbommen en het vuurwerk werd gecreëerd tijdens de wedstrijd tussen FC Den Haag en Ajax. In *De Telegraaf* werd op een zelfde manier gerefereerd naar ‘Italiaanse taferelen’ door de rookbommen en het vuurwerk tijdens de wedstrijd FC Den Haag-Ajax.²²⁰

In de *fanzines* werd de onderlinge competitie tussen de *sides* nog meer aangewakkerd omdat iedere groep zijn eigen waarheid heeft. Doordat iedereen als sterkste uit de bus wil komen, worden de feiten vaak verdraaid zodat de eigen groep er het beste uitkomt. Er wordt binnen het hooliganmilieu duidelijk veel belang gehecht aan de uitslag van deze confrontaties, zo blijkt uit deze passage: “*zelf was ik dan ook verbaasd dat de Hell-side gewoon maar een beetje begon te schelden en te trekken aan ons. Maar voor de Hell-side is dit opnieuw een overwinning, want dan schrijven ze in hun magazine dat ze 3 gasten van Brugge in elkaar hebben geslagen en dat wij zijn weggelopen, de lafaards!*”²²¹ Er werd dus ook veel belang gehecht aan wat er verscheen in andere *fanzines* over de eigen groep.

2.1.2. Herinneringsliteratuur

Een andere vorm waarin we het discours van de hooligan terug kunnen vinden is in de zogenaamde herinneringsliteratuur. Het genre ontstond eind jaren tachtig in het Verenigd Koninkrijk. Hooligans en ex-hooligans schreven er hun ‘*mémoires*’ in neer en gaf de lezer als het ware een getuigenis in de eerste persoonsvorm. Het werd een manier om de collectieve masculiene identiteit breder te verspreiden en steeds meer onder het oog van de ‘gewone’ lezer te brengen.²²² Het werd een populair genre onder voetbalhooligans, maar ondanks zijn populariteit werd deze literatuur door een groot deel van de supporters gezien als een vorm van economisch gewin door het uitpakken met hun verhalen. De verhalen die werden aangehaald in deze boeken waren vaak een overdrijving van de feiten en opschepperig en strijdlustig van aard.²²³

Deze overdrijving kunnen we illustreren aan de hand van een voorbeeld. In het *fanzine* van de BHO werd uitvoerig besproken hoe de supporters huis hielden in Enschede voor een Europese bekermatch tegen FC Twente. In het verslag viel te lezen dat “*we bijna ook zijn* [een

²¹⁹ Fanzine BHO, nr.1 (1990)

²²⁰ “Werkhoven: “Publiek heeft zich niet bedreigd gevoeld” Gok pakt goed uit,” *De Telegraaf*, 14.08.1989.

²²¹ Fanzine BHO, nr.1 (1990)

²²² Steve Redhead, “Hit and tell: A review essay on the soccer hooligan memoir,” *Soccer and society* 5 (2004): 395-96.

²²³ Emma Poulton, ““Fantasy football hooliganism” in popular media,” *Media, Culture & Society* 29 (2007): 154.

zwaargewonde agent] *pistool mee hadden, maar dit lukte jammer genoeg niet*". In een boek waarin dezelfde groep hun mémoires hebben neergeschreven, verklaarde een hooligan dat "*de in allerijl opgetrommelde politie de chaos niet aankon en deelde in de klappen. Er werd zelfs een pistool van een politieman ontfutseld. We waren gewoon baas in Enschede, een onbeschrijfelijk gevoel.*"²²⁴ In vele opzichten zijn deze boeken dus een voortzetting van de *fanzines* waarin de eigen groep sterk werd opgehemeld.

Het valt op hoe het discours van de hooligan ook in de herinneringsliteratuur op een gelijkaardige manier gebruik maakt van een oorlogstaal in de beschrijving van hun daden. De connotatie van dit soort woordgebruik verschilt weliswaar met het gebruik van het oorlogsnarratief in de geschreven pers. In de media werd dit narratief hoofdzakelijk gebruikt om de ernst van de gebeurtenis sterk te overdrijven of om angst te zaaien bij het lezerspubliek. In het discours van de hooligan past dit gebruik eerder binnen een context om de eigen daden harder te laten overkomen bij het lezerspubliek. "*De omgeving rond het Weserstadion oogde als een waar slagveld*" was de eindbalans van een hooligan na ongeregelde heden tijdens en na een Europese wedstrijd.²²⁵ Het is hier duidelijk niet de bedoeling om paniek te zaaien bij de lezer, maar om de kracht van hun daden te benadrukken. Opnieuw moet hier wel de nuance gemaakt worden dat het gebruik van soortgelijk narratief vaak een overdrijving van de feiten bevat. Daarnaast lijkt de stijl waarop voetbalhooligans hun verhaal doen sterk op de berichtgeving in de media. Op een vaak beschrijvende manier werden bepaalde gebeurtenissen verhaald zoals een journalist verslag zou uitbrengen voor de krant. Door bepaalde elementen uit de gevestigde media over te nemen werd een poging ondernomen om hun narratief op een 'professionele' manier bij de lezer te brengen.

²²⁴ Dodici, *East side never dies*, 43.

²²⁵ Ibid., 185.

3. Masculiniteitsconcepten

In de kritische discoursanalyse hebben we voorbeelden gezien waarin de harde, masculiene identiteit van de voetbalhooligan werd belicht. In het seizoen 1983/84 lag de focus voornamelijk op het overmatige alcoholgebruik door hooligans, terwijl er in het seizoen 1986/87 ook aandacht kwam voor de organisatie en structuur van de hooliangroeperingen. In het discours van de voetbalhooligan komen masculiniteitsconcepten zeer vaak voor. Deze concepten vormen een belangrijk onderdeel van hun identiteit en worden volop geproduceerd en gereproduceerd. Sommige van deze concepten worden ontwikkeld aan de hand van een reproductie van een historisch narratief. Zo identificeren hooligans van Feyenoord hun harde masculiniteit sterk met het historische karakter van Feyenoord als traditionele arbeidersploeg. Eind negentiende eeuw groeide het district Feijenoord in het zuiden van Rotterdam zeer snel door de uitbreiding van de haven. De oprichting van Feyenoord in 1908 bracht de arbeidersgemeenschap, ondanks de slechte leefomstandigheden in Rotterdam-Zuid, een sterk samenhorigheidsgevoel. Ondanks de demografische verschuivingen in de buurt na de Tweede Wereldoorlog en de veranderde relatie tussen de club en de gemeenschap bleef de arbeidersidentiteit tot op heden sterk aanwezig²²⁶. De traditionele arbeiderscultuur waar de focus sterk op een harde, mannelijke identiteit lag, werd door de Feyenoord-hooligans geïntegreerd in de constructie van hun collectieve identiteit.

De consumptie van alcohol vormt een belangrijk onderdeel binnen de masculiene identiteit van een voetbalhooligan. De verwijzingen in de media geven echter vaak een verkeerd beeld weer. Er wordt vaak op die manier bericht dat men de oorzaak bij het uitbreken van ongeregelde heden bij het overmatig alcoholgebruik legt. In het verslag van *De Telegraaf* over de rellen in Luxemburg wordt meerdere keren geïmpliceerd dat de Britse supporters zich in zeer zwaar beschoonen toestand bevonden waardoor zij zich tot deze daden hebben verstout. Alcoholconsumptie moet eerder bekeken worden als een norm waar hooligans zich aan spiegelen. De mannelijke identiteit werd bevestigd door de capaciteit om veel alcohol te drinken.²²⁷ De consumptie van alcohol, soms in combinatie met andere verdovende middelen, in groep vormde een inherent onderdeel van een *matchday*. Volgende getuigenissen bevestigen deze stelling: “*Enkele terrasjes werden ingenomen en het bier vloeiende rijkelijk, vaak in combinatie met andere genotsmiddelen*”.²²⁸ “*In de aardig gevulde pub heerste een gemoedelijk sfeertje. Iedereen dronk halve liters bier uit witte, aardewerk kruiken*.”²²⁹

De fysieke capaciteit van een hooligan vormt een ander belangrijk onderdeel van de masculiene identiteit. Individuen die zich laten gelden tijdens confrontaties en zichzelf daarbij

²²⁶ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 93-94.

²²⁷ Dunning, Murphy en Williams, *The roots of football hooliganism*, 13-15.

²²⁸ Vitas Declerck, *Beerschot hooligans. Het echte verhaal achter de harde kern* (Antwerpen: Vrijdag, 2015), 27.

²²⁹ Dodici, *East side never dies*, 185.

in een gevaarlijke situatie begeven voor de groep, kunnen op veel aanzien rekenen binnen de eigen groep en zelf binnen vijandige groepen.²³⁰ Zo genoot Carlo Picornie, één van de belangrijkste voormannen van de F-Side van Ajax, van enorm veel respect van de eigen groep maar ook van de harde kern van hun grootste vijand Feyenoord. Hij kreeg veel credits voor zijn heroïsche daden in het hooliganmilieu. Hij heeft zelf op zijn eentje een volledig vak met Utrecht-supporters gesloopt. Carlos (zo werd hij genoemd in het hooliganmilieu) maakte vooral indruk omdat hij zo groot en sterk was.²³¹ Uiteindelijk werd Carlos het eerste dodelijke slachtoffer tijdens een massale confrontatie tussen Ajax en Feyenoord hooligans langs de autosnelweg. Een incident dat nooit had mogen gebeuren, geeft ook de harde kern van Feyenoord toe. Hun respect voor de brede, harde Carlos werd nogmaals benadrukt wanneer de harde kern van Feyenoord een advertentie in de krant hadden geplaatst op de dag van zijn begrafenis: “*Voor ons was je CARLOS. Ook bij ons genoot je aanzien en respect. DIT had nooit mogen gebeuren.*”²³² Het wederzijdse respect dat Carlos genoot vanwege zijn fysieke capaciteit illustreert duidelijk hoe belangrijk dit voor de masculiene identiteit van een hooligan was.

Een ander voorbeeld waarmee de eigen masculiniteit in stand wordt gehouden is de masculiniteit van de tegenstander openlijk in twijfel trekken. Door gebruik te maken van symbolische de-masculinisering bijvoorbeeld door de tegenstander als *pussy* of *wanker* uit te schelden, wordt de eigen masculiniteit bevestigd.²³³ Een groot deel van het discours van de hooligan omvat dergelijke beschrijvingen waarin de tegenstanders als zwakkelingen worden afgebeeld. De aanleiding voor de grote confrontatie tussen Ajax en Feyenoord die uiteindelijk de dood werd voor Carlo Picornie, was een eerdere confrontatie dat werd opgedoekt door de politie. Vervolgens verklaarde een Feyenoord-hooligan op televisie dat de F-Side zwaar op de vlucht was gegaan en dat alle Amsterdammers mietjes zijn. Ondanks dat Picornie al jaren niet meer actief was in het hooliganmilieu, heeft de de-masculinisering ervoor gezorgd dat hij zichzelf nogmaals had gemobiliseerd om te bewijzen dat hij geen ‘mietje’ was. Het kat en muisspel van elkaars masculiene identiteit constant in twijfel trekken, heeft voor Picornie de zwaarste tol geëist.²³⁴

²³⁰ Spaaij, *Hooligans, fans en fanatisme*, 33.

²³¹ Van Gageldonk, *Geen woorden maar daden*, 110.

²³² *Ibid.*, 122.

²³³ Marcus Free en John Hughson, “Settling accounts with hooligans. Gender blindness in football supporter subculture research,” *Men and masculinities* 6, nr. 2 (2003): 151.

²³⁴ Dyer en Utton, *Hooligans united*, 100.

HOOFDSTUK 4: CONCLUSIE

Het opzet van dit onderzoek was een zicht krijgen op de beschrijvingen, invullingen en definities van het voetbalhooliganisme in de Nederlandse pers tijdens de jaren tachtig van de twintigste eeuw. Aan de hand van een kritische discoursanalyse werd het onderliggende discours van twee verschillende kranten in twee afzonderlijke seizoenen onderzocht. In een uitleidend hoofdstuk werd het discours van de actor zelf geanalyseerd om na te gaan in welke mate zij zich afzetten tegen de beschrijvingen in de geschreven pers.

De vergelijking tussen beide seizoenen heeft aangetoond in welke mate de beschrijving van het voetbalhooliganisme op slechts drie jaar tijd was veranderd. In het seizoen 1983/84 werd het voetbalhooliganisme door de Nederlandse pers nog voor een groot deel als een *British disease* aanschouwd. Hoewel het voetbalhooliganisme reeds duidelijk aanwezig was in het Nederlandse voetbal, werd dit hoofdzakelijk toegeschreven aan slechts enkelingen van hoofdzakelijk Ajax en Feyenoord. Zowel op kwantitatief als kwalitatief niveau is er een grote verschuiving merkbaar in de berichtgeving van het seizoen 1986/87. Het groeiende geweld rond de voetbalvelden heeft duidelijk een invloed gehad op de beschrijvingen van het voetbalhooliganisme in de geschreven pers. De 'Britse ziekte' had het Nederlandse voetbal besmet waardoor het vaderlandse voetbalgeweld werd gelijkgesteld aan het Britse hooliganisme. De kloof tussen de gewone voetbalsupporter en de voetbalhooligan werd steeds groter door het gehanteerde wij-zij-discours in de media. De extreme focus op de 'bestrijding van het voetbalhooliganisme' en het marginaliserend taalgebruik heeft de voetbalhooligan nog meer naar de rand van de maatschappij geduwd.

De constante vergelijking tussen een 'populaire krant' en een 'kwaliteitskrant' heeft een belangrijke leidraad gevormd in deze scriptie. Het belangrijkste verschil tussen beide kranten is de nadrukkelijke aanwezigheid van een oorlogstaal in *De Telegraaf*. Stuart Hall gaf dit fenomeen als een van de zes centrale kenmerken van de sensationele verslaggeving in de Britse pers aan. Wanneer een gebeurtenis van een bepaald kaliber was, hield *De Telegraaf* zich niet in om deze als veldslagen of voetbaloorlogen te beschrijven. Aan de hand van beschrijvingen van bepaalde gebeurtenissen kan worden besloten dat *De Telegraaf* het sensatiegehalte zo hoog mogelijk probeert te houden door gebruik te maken van een destructief en angstwekkend narratief. *NRC Handelsblad* daarentegen beschrijft de gebeurtenissen meestal op een objectieve en neutrale manier. Het is echter niet uitgesloten dat er sporen aanwezig waren in het discours van het *NRC Handelsblad* die naar het sensationele neigen. Vooral wanneer de emoties hoog opliepen, bijvoorbeeld na de rellen in het Zuiderpark, bleef de berichtgeving van het *NRC Handelsblad* niet altijd even neutraal. Over het volledige seizoen valt op hoe het *NRC Handelsblad* focust op het beleid rond en de repressie van het voetbalhooliganisme terwijl *De Telegraaf* hier minder nadruk op legt.

Vervolgens kunnen we besluiten dat het discours van de Nederlandse geschreven pers minder destructief is in vergelijking met de Britse (tabloid)pers. De grootste gelijkenis tussen beide landen betreft de hierboven vermelde oorlogstaal in *De Telegraaf*. Er werd in het discours heel af en toe gebruik gemaakt van beschrijvingen in termen van dieren of wilden, maar minder extreem dan in het Verenigd Koninkrijk. Een andere analogie met de Britse casus is het verschil tussen de meer populaire pers en de kwaliteitspers. De eigen bevindingen over het verschil tussen *De Telegraaf* en *NRC Handelsblad* sluiten nauw aan bij de Britse casus.

Het zware alcoholgebruik bij voetbalhooligans vormt de belangrijkste vermelding met betrekking tot de masculiene identiteit in het seizoen 1983/84. Dit gegeven werd echter op een verkeerde manier geïnterpreteerd door de media. Vaak werd het overmatig alcoholgebruik gezien als de oorzaak voor het uitbreken van geweld, terwijl dit in de praktijk (meestal) niet het geval was. Alcoholgebruik moet eerder worden gezien als een inherent onderdeel van de masculiene identiteit in de zin van dat je 'kan' drinken. De specifieke invulling van het gebruik van alcohol en andere verdovende middelen kan wel verschillen van groep tot groep. In het seizoen 1986/87 werd minder aandacht gegeven aan het alcoholgebruik, wel werd er vaak gealludeerd op de positieve of negatieve gevolgen van een alcoholverbod tijdens wedstrijden. Er werd dit seizoen wel meer aandacht geschonken aan de maatschappelijke achtergronden van de voetbalhooligan en de organisatie van hooliganformaties. Dit geeft aan dat het voetbalhooliganisme niet meer louter als een geïsoleerd fenomeen werd beschouwd.

In het uitleidende hoofdstuk werd de consumptie en productie van media door voetbalhooligans belicht om na te gaan in welke mate de definities en beschrijvingen uit de geschreven media al dan niet werden overgenomen door de hooligan zelf. Daaruit blijkt dat er wel degelijk belang werd gehecht aan de beschrijvingen in de media, ondanks dat de inhoud van deze beschrijvingen vaak niet correct bleek te zijn. Alle negatieve beschrijvingen werden met open armen ontvangen in het hooliganmilieu onder het motto 'slechte reclame is ook reclame'. Elke beschrijving werd gretig opgevolgd en hield de onderlinge competitie tussen de hooligangroepen mee in stand.

Vanaf het einde van de jaren tachtig van de twintigste eeuw werd het discours van de voetbalhooligan geleidelijk aan gekanaliseerd door het gebruik van alternatieve media. Op die manier werd hun verhaal, los van het dominante discours in de massamedia, naar het bredere publiek gebracht. Daaruit blijkt dat een aantal elementen uit de gevestigde media ook aanwezig zijn in het discours van de hooligan. Zo maken zij gebruik van een gelijkaardige oorlogsterminologie voor de beschrijving van bepaalde gebeurtenissen. In beide gevallen werd het gebruikt om de ernst van een gebeurtenis op te blazen, maar in plaats van angst en paniek te zaaien had dit taalgebruik als doel om de hardheid van hun eigen daden in de verf te zetten. Daarnaast werd in het discours van de hooligan gebruik gemaakt van een verslaggevende stijl om hun daden naar de lezer te brengen. Ondanks de soms ongenueanceerde berichtgeving in de media over het voetbalhooliganisme werd dit niet sterk

gecontesteerd door de hooligan zelf. *Fanzines* en herinneringsliteratuur ontstonden om hun eigen verhaal te vertellen, los van het dominante discours in de massamedia.

Een diepgaande vergelijking tussen het discours van de gevestigde media en de alternatieve media die werd geproduceerd door de actor zelf kan in verder onderzoek interessante onderzoeksresultaten opleveren. De beperkte tijd en omvang van dit onderzoek in combinatie met de beperkte toegang tot bronmateriaal door de coronacrisis heeft een grondige vergelijking niet mogelijk gemaakt. Ook wat de gevestigde media betreft zou een breder internationaal bronnenonderzoek belangrijke bijdragen kunnen leveren aan het breder wetenschappelijk onderzoek van de berichtgeving over supportersgeweld. Hoofdzakelijk in België werd nog zeer weinig kwalitatief onderzoek gevoerd naar de berichtgeving in de media over het voetbalhooliganisme. De integratie van Belgische onderzoeksresultaten in het internationaal onderzoek naar voetbalhooliganisme is zeker niet ongewenst.

BIBLIOGRAFIE

1. Primaire bronnen

1.1. Krantenartikelen

Daily Mirror. "SAVAGES! ANIMALS." 21.04.1975.

De Standaard. "Het tijdperk van de grote veldslagen is voorbij. Het terrein van de hooligan is nu het bos." 23.02.2020.

De Telegraaf. *Britse furie in de Kuip*." 30.05.1974.

De Telegraaf. "Ajax wil terreur in de Meer bestrijden." 31.10.1983.

De Telegraaf. "Veldslag in de Kuip." 03.11.1983.

De Telegraaf. "Britten geschokt door grof voetbalvandalisme." 18.11.1983.

De Telegraaf. "Voetbalgewonden begraven strijdbijl in ziekenhuis." 04.11.1983.

De Telegraaf. "Supporters hielden huis in Eindhoven." 02.04.1984.

De Telegraaf. "Te gek." 29.08.1986.

De Telegraaf. "Voetbalfans van FC Den Haag met bommen en pistool naar wedstrijd." 22.09.1986.

De Telegraaf. "Britten en Nederlanders aan de top met voetbalgeweld." 04.10.1986.

De Telegraaf. "KNVB wil gesprek met Tweede Kamer-fracties." 09.10.1987.

De Telegraaf. "Raadslid in Veldhoven: Voetbalvandalen de woestijn in." 16.10.1986.

De Telegraaf. "Enkele raddraaiers ringeloren veel supporters." 04.11.1986.

De Telegraaf. "KNVB dwingt Sparta naar Den Haag." 12.11.1986.

De Telegraaf. "Voetbalbond wijst het meebetalen aan politie-optreden van de hand." 11.12.1987.

De Telegraaf. "Aanhangers Feyenoord en FC Den Haag spannen de kroon: Voetbalvandalisme bij NS: plus 68 pct." 28.01.1987.

De Telegraaf. "Zuiderpark strijdtoneel: Explosie van geweld." 02.03.1987.

De Telegraaf. "'Waar ben ik eigenlijk mee bezig?' Klap dreunt bij Cruyff." 03.03.1987.

De Telegraaf. "Oplossing voetbalvandalisme blijft groot vraagteken." 03.03.1987.

De Telegraaf. "Den Haag-vandalen zoeken heil elders." 07.03.1987.

De Telegraaf. "Leger houdt Hollandse vandalen op afstand." 09.03.1987.

De Telegraaf. "Steen ontsiert leuke wedstrijd." 06.04.1987

De Telegraaf. "Rellen in Amsterdam." 14.05.1987.

De Telegraaf. "Werkhoven: "Publiek heeft zich niet bedreigd gevoeld" Gok pakt goed uit."

14.08.1989.

Het Parool. "Voetbalrellen in Engeland." 16.09.1974.

NRC Handelsblad. "Onze beginselen." 01-10-1970.

NRC Handelsblad. "Rellen rond Engelsen in Vak-S." 03.11.1983.

NRC Handelsblad. "Ravage in Luxemburg door Engelse supporters." 17.11.1983.

NRC Handelsblad. "Veel oude koek bij adviezen 'sportministers'." 18.11.1983.

NRC Handelsblad. "Club moet meer binding hebben met supporters." 30.03.1984.

NRC Handelsblad. "Tachtig arrestaties bij rellen met supporters in Eindhoven." 02.04.1984.

NRC Handelsblad. "Fluwelen handschoen om harde hand politie A'dam." 05.04.1984.

NRC Handelsblad. "Sportministers eensgezind tegen voetbalrellen en doping." 17.05.1984.

NRC Handelsblad. "Motief voor rellen is er niet." 29.05.1984.

NRC Handelsblad. "Politie massaal bij cupfinale in Rome." 29.05.1984.

NRC Handelsblad. "De voetbalwereld moet begrip tonen voor de burgemeesters."

16.08.1986.

NRC Handelsblad. "Gemeenten fel gekant tegen verbod op alcohol." 26.08.1986.

NRC Handelsblad. "Een aardige sport die echter weinig wordt gespeeld." 06.09.1986.

NRC Handelsblad. "Laat de voetbalclubs betalen voor politie bij wedstrijden." 30.09.1986.

NRC Handelsblad. "Laat voetbalvandalen onder regime knotwilgen kortwieken." 01.11.1986.

NRC Handelsblad. "Weer FC Den Haag uit R'dam." 10.11.1986.

NRC Handelsblad. "Vijftig gewonden bij rellen Den Haag-Ajax." 02.03.1987.

NRC Handelsblad. "Arbiter staakt duel tegen zin van spelers." 02.03.1987.

NRC Handelsblad. "KNVB kan verder niks meer doen." 03.03.1987.

NRC Handelsblad. "Belgische criminologen bezoeken stadions en verzamelen literatuur over Europese rellen Media spelen grote rol bij het voetbalvandalisme." 04.03.1987.

NRC Handelsblad. "Dolkstootlegende stopt Belgisch voetbalvandalisme." 06.03.1987.

NRC Handelsblad. "Rellen in Amsterdam na triomf Ajax." 14.05.1987.

NRC Handelsblad. "Voetbalseizoen verliep nog nooit zo onrustig als dit jaar." 05.06.1987.

Sunday People. "'RIOT! United's fans are animals.'" 29.08.1975.

The Sun. "Soccer Marches to War." 08.11.1965.

2. Secundaire bronnen

2.1. Boeken en artikels

Atton, Chris. *Alternative media*. Londen: SAGE Publications, 2001.

Bakker, Mark en Otto Scholten. *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie. Tiende druk*. Amsterdam: Boom, 2019.

Boone, Marc. *Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek*. Gent, Academia Press, 2015.

Brouwer, Jan en Jon Schilder. "De voetbalwet, ongekennde mogelijkheden." *Tijdschrift voor sport & recht* 1, nr. 3 (2009): 89-100.

Clarke, John. "Football and working class fans: tradition and change." In *Football Hooligans: the wider context*, uitgegeven door Roger Ingham, 37-60. Londen: Inter-Action Imprint, 1978.

Crabbe, Tim. "'The public gets what the public wants': England Football fans, 'truth' claims and mediated realities." *International Review for the Sociology of Sport* 38, nr. 4 (2003): 413–25.

Department of the Environment. *Football spectator violence : report of an official working group*. Londen: HMSO, 1984.

De Bosscher, Wouter. "Voetbal, een feest!" *Werkelijkheid of illusie? De fankaart doorgelicht.* Masterproef, universiteit Gent, 2005.

De Buck, Ruben. "De beeldvorming van geweldsincidenten op en rond het voetbalveld in Het Nieuwsblad, Het Laatste Nieuws en De Morgen." Masterproef, universiteit Gent, 2013.

De Vries, Hans. "Verklaringen van voetbalvandalisme." *Het tijdschrift voor de politie* 5 (1998): 19-24.

Dodici, Thierry. *East side never dies! De Brugse harde kern, ons verhaal*. Antwerpen: Manteau, 2017.

Domevscek, Eveline. "Politieke kleur bekennen." Masterproef, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006.

Dunning, Eric, Patrick Murphy en John Williams. *The roots of football hooliganism. An historical and sociological study* (Londen: Routledge & Kegan Paul, 1988).

Dunning, Eric, Patrick Murphy en Ivan Waddington. "Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon." In *Fighting fans. Football hooliganism as a world phenomenon*, uitgegeven door Eric Dunning, Patrick Murphy, Ivan Waddington en Antonios E. Astrinakis, 1-22. Dublin: University College Dublin press, 2002.

- Dyer, Danny en Dominic Utton. *Hooligans united. De hardste voetbalfans ter wereld*. Amersfoort: Just publishers, 2018.
- Fairclough, Norman. *Critical discourse analysis. The critical study of language. Second Edition*. Harlow: Longman, 2010.
- Fowler, Roger. *Language in the news. Discourse and ideology in the press*. Londen: Routledge, 1991.
- Free, Marcus en John Hughson. "Settling accounts with hooligans. Gender blindness in football supporter subculture research." *Men and masculinities* 6, nr. 2 (2003): 136-155.
- Frosdick, Steve en Peter Marsh. *Football hooliganism*. Milton: Willan Publishing, 2005.
- Green, Richard. "Football information services: fanzines, 'Match of the Day' and the modem." *Aslib Proceedings* 51, nr.1 (1999): 20-29.
- Guilianotti, Richard en Francisco Klauser. "Sport mega-events and 'terrorism': A critical analysis." *International Review for the Sociology of Sport* 47, nr.3 (2012): 307–323.
- Hall, Stuart. "The treatment of "football hooliganism" in the press." In *Football Hooliganism: The wider context*, uitgegeven door Roger Ingham, Stuart Hall, John Clarke, Peter Marsh en Jim Donovan, 15-36. London: Inter-Action Imprint, 1978.
- Hardyns, Wim. "Voetbalcriminaliteit in België anno 2005: prioriteit of verwaarloosbare last? Een kwantitatief onderzoek." Masterproef, universiteit Gent, 2006.
- Home Office. *The Hillsborough stadium disaster. 15 April 1989. Inquiry by the Rt Hon Lord Justice Taylor. Final report*. London: HMSO, 1990.
- King, Anthony. "The lads: masculinity and the new consumption of football." *Sociology* 31, nr. 2 (1997): 329-46.
- King, Anthony. "Violent pasts: Collective memory and football hooligansm." *The Sociological Review* 49, nr.4 (2001): 568–85.
- Mac an Gaill, Martin. "'What about the boys?': schooling, class and crisis masculinity." *Sociological Review* 44 (1996): 381-397.
- Marsh, Peter. *Aggro: The illusion of violence*. London: Dent, 1978.
- Marsh, Peter, Elisabeth Rosser en Rom Harré. *The rules of disorder*. London: Routledge and Kegan Paul, 1978.
- Melnick, Merrill. "The Mythology of Football Hooliganism: A Closer Look at the British Experience." *International Review for the Sociology of Sport* 21 (1986): 1-21.
- Montesano Montessori, Nicolina, Rob de Lange en Hans Schuman. *Kritische discoursanalyse. De macht en kracht van taal en tekst*. Brussel: Academic & Scientific Publishers, 2012.
- Mortelmans, Dimitri. *Kwalitatieve analyse met Nvivo*. Leuven: Acco, 2017.

- Murphy, Patrick, John Williams en Eric Dunning. *Football on trial: Spectator violence and development in the football world*. London: Routledge, 1990.
- Nollet, Nico. "Overzicht van de evolutie van het voetbalgeweld in vier Europese landen en de rol van de media hierbij, toepassen van een categorieënsysteem voor de analyse van persberichtgeving over hooliganisme." Masterproef, Vrije Universiteit Brussel, 1994.
- op 't Ende, Roel. "Kleurloos? De Telegraaf over de NationaalSocialistische Beweging in de jaren dertig." *Leidschrift* 28, nr.3 (2013): 147-162.
- Piskurek, Cyprian. *Fictional representations of English football and fan cultures. Slum sport, slum people?* Londen: Palgrave Macmillan, 2018.
- Piskurek, Cyprian. "Mediated Thugs: Re-reading Stuart Hall's Work on Football Hooliganism." *Coils of the Serpent* 3 (2018): 88-101.
- Poulton, Emma. "Tears, tantrums and tattoos: framing the hooligan." In *Hooligan wars: Causes and effects of football violence*, uitgegeven door Mark Perryman, 122-138. Edinburgh, Mainstream publishing, 2001.
- Poulton, Emma. "English media representation of football-related disorder: 'Brutal, short-hand and simplifying'?" *Sport in society* 8, nr. 1 (2005): 27-47.
- Poulton, Emma. "'Fantasy football hooliganism' in popular media." *Media, Culture & Society* 29 (2007): 151-64.
- Raad voor het Openbaar Bestuur. *Politiek en Media. Pleidooi voor een LAT-relatie*. Den Haag: Raad voor het Openbaar Bestuur, 2003.
- Redhead, Steve. "Hit and tell: A review essay on the soccer hooligan memoir." *Soccer and society* 5 (2004): 392-403.
- Sens, Angelie. Recensie van *Het geheim van De Telegraaf. Geschiedenis van een krant*, door Mariëtte Wolf. *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 126, nr.2 (2011): 144-45.
- Sharpe, J.A. *A fiery & furious people: a history of violence in England*. London: RH Books, 2016.
- Spaaij, Ramon. *Hooligans, fans en fanatisme. Een internationale vergelijking van club- en supportersculturen*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008.
- Spaaij, Ramon. "Mindless thugs running riot? Mainstream, alternative and online media representations of football crowd violence." *Media International Australia* 140, nr.1 (2011): 126-36.
- Spaaij, Ramon. "Je leeft er soms al weken naar toe': Vergelijkend onderzoek naar voetbalgerelateerd geweld." *Tijdschrift voor criminologie* 51, nr. 4 (2008): 337-349.

- Stokvis, Ruud. "Voetbalvandalisme in Nederland." *Amsterdams sociologisch tijdschrift* 18, nr.3 (1991): 165-188.
- Taylor, Ian. "Football mad: a speculative sociology of football hooliganism." In *The sociology of sport: a collection of readings*, uitgegeven door Eric Dunning, 352-57. Londen: Frank Cass, 1971.
- Taylor, Ian. "On the sports violence question: soccer hooliganism revisited." In *Sport, culture and ideology*, uitgegeven door Jennifer Hargreaves, 152-196. Londen: Routledge & Kegan Paul, 1982.
- Tsoukala, Anastassia. *Football Hooliganism in Europe. Security and civil liberties in the balance*. Londen: Palgrave Macmillan, 2009.
- Turpijn, Jouke. *80's dilemma: Nederland in de jaren tachtig*. Amsterdam: Bert Bakker, 2011.
- Vamplew, Wray. "Sports Crowd Disorder in Britain, 1870-1914: Causes and Controls." *Journal of Sport History* 7, nr. 1 (1980): 5-20.
- van de Sande, Johannes Pieter en E. Wortel. "Wat te doen tegen voetbalvandalisme?" *Intermediair* 22, nr.9 (1986): 13-17.
- Van Den Bogaert, Stefaan. "Voetbalwet of geen voetbalwet, samen sterk in de strijd tegen hooliganisme." *Ars Aequi* 56, nr. 4 (2007): 329-331.
- van der Brug, Hans Herman. *Voetbalvandalisme: een speurtocht naar verklarende factoren*. Haarlem: De Vrieseborch, 1986.
- van der Brug, Hans Herman en J. Meijs. "Voetbalvandalisme en de media." *Tijdschrift voor criminologie* 15, nr.4 (1988): 336-47.
- van der Hoeven, Pien. *Het succes van een kwaliteitskrant. De ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad*. Amsterdam: Prometheus, 2012.
- Van Dijk, Teun. *Racism and the press*. Londen: Routledge, 1991.
- Van Gageldonk, Paul. *Geen woorden maar daden. Het drama van Beverwijk en hoe het verder ging met de hooligans van Feyenoord*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 1999.
- Van Limbergen, Kris, Carine Colaers en Lode Walgrave. *De maatschappelijke en socio-psychologische achtergronden van het voetbalvandalisme. Rapport II: Resultaten van een systematisch empirisch onderzoek in het Belgisch eerste klassevoetbal, competitie 1986-1987*. Leuven: KUL. Faculteit rechtsgeleerdheid, 1987.
- Van Limbergen, Kris en Lode Walgrave. "Enkele beschouwingen bij de relatie tussen het voetbalgeweld en de media berichtgeving erover." *Tijdschrift voor criminologie* 15, nr.4 (1988): 321-35.

- Verhaeghe, Olaf. "De tragedie van de Heizel herinnerd. Een kritische analyse van de verjaardagsjournalistieke berichtgeving over het Heizeldrama in de Vlaamse pers (1985-2015)." masterproef, Universiteit Gent, 2015.
- Verleyen, Karel en Steven De Smet. *Hooligans*. Leuven: Davidsfonds, 1996.
- Vries, Geert. *Nederland verandert: sociale problemen in het begin van de eenentwintigste eeuw*. Amsterdam: Het Spinhuis, 2000.
- Wagner, Christoph. *Football Fanzines and Cultures of Memory: A Content Analysis* (Hamburg: Diplom.de, 2007
- Wodak, Ruth. "What CDA is about? A summary of its history, important concepts and its developments." In *Methods of critical discourse analysis*, uitgegeven door Ruth Wodak en Michael Meyer, 1-13. Londen: SAGE publications, 2001.
- Wolf, Mariëtte. *Het geheim van De Telegraaf. Geschiedenis van een krant*. Amsterdam: Uitgeverij Boom, 2009.
- Woltjer, Jan Juliaan. *Recent verleden. Nederland in de twintigste eeuw*. Amsterdam: Rainbow, 1994.

2.2. Inhoud van een website

“1983: England fans rampage in Luxembourg.” *BBC: On this day*. Geraadpleegd 28.04.2020, http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/16/newsid_2540000/2540025.stm

“De geschiedenis van NRC.” *NRC*. Geraadpleegd 16.04.2020. <https://www.nrc.nl/de-geschiedenis-van-nrc/>

“De slag om het Zuiderpark.” *Andere Tijden*. Geraadpleegd 06.05.2020, <https://anderetijden.nl/aflevering/529/De-slag-om-het-Zuiderpark>

De Telegraafrellen.” *Andere Tijden*. Geraadpleegd 15.04.2020. <https://www.anderetijden.nl/aflevering/388/De-Telegraafrellen>.

“De “tsaren van de onderwereld”: heeft Poetin Russische neonazihooligans onder controle voor WK?” *Het Laatste nieuws*, 08.06.2018. Geraadpleegd 04.03.2020. <https://www.hln.be/sport/voetbal/buitenlands-voetbal/wk-voetbal/de-tsaren-van-de-onderwereld-heeft-poetin-russische-neonazihooligans-onder-controle-voor-wk>

Evans, Tony. “When a gas attack overshadowed Liverpool vs. Man United.” *ESPN*, 09.03.2018. Geraadpleegd 1.05.2020, <https://www.espn.co.uk/football/english-premier-league/23/blog/post/3411619/liverpool-vs-man-united-relations-all-time-low-1986-gas-attack>.

Messelink, Ruben. “10 jaar Voetbalwet: incidenten in stadions alleen maar toegenomen.” *EenVandaag*. Geraadpleegd 19.03.2020. <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/10-jaar-voetbalwet-incidenten-in-stadions-alleen-maar-toegenomen/>.

“Russische hooligans zijn klaar voor gewelddadig WK voetbal.” *Nieuw revu*, 12.06.2018. Geraadpleegd 04.03.2020, <https://revu.nl/artikel/1944/hooligans-klaar-voor-wk-voetbal>.

Stolker, Niek. “Kan ’t nog gekker met Micha Kat? Ja, nu ontkent hij de holocaust.” *HP/De Tijd*. Geraadpleegd 16.04.2020, <https://www.hpdetijd.nl/2011-10-11/kan-t-nog-gekker-met-micha-kat-ja-nu-ontkent-hij-de-holocaust-1/>

Bijlage 1: Voorpagina *De Telegraaf*, 02.03.1987

NRC Handelsblad

Algemeen Handelsblad (1828) en Nieuwe Rotterdamse Courant (1844)

Maandag 2 maart 1987 - 17e jaargang no. 127

Top Gorbatsjov-Reagan voor 'voorbarig' Gorbatsjov stelt apart verdrag over INF voor

Mikhail Gorbatsjov

Minister Van Eekelen

Van Eekelen: kans op niet plaatsen raketten neemt toe

Door een diplomatische redacteur

De Nederlandse regering reageert positief op de intentie van de Sovjet-Unie om een apart verdrag te sluiten over middellange-afstandsraketten (INF). Minister Van Eekelen (defensie) ziet de kans groter worden dat er in 1988 geen 48 kraketten in Woensdrecht worden gesticioneerd. Hij zei dat in een reactie op de ontwaapningsvoorstellen van Sovjet-leider Gorbatsjov.

De Nederlandse regering reageert positief op de intentie van de Sovjet-Unie om een apart verdrag te sluiten over middellange-afstandsraketten (INF). Minister Van Eekelen (defensie) ziet de kans groter worden dat er in 1988 geen 48 kraketten in Woensdrecht worden gesticioneerd. Hij zei dat in een reactie op de ontwaapningsvoorstellen van Sovjet-leider Gorbatsjov.

De Nederlandse regering reageert positief op de intentie van de Sovjet-Unie om een apart verdrag te sluiten over middellange-afstandsraketten (INF). Minister Van Eekelen (defensie) ziet de kans groter worden dat er in 1988 geen 48 kraketten in Woensdrecht worden gesticioneerd. Hij zei dat in een reactie op de ontwaapningsvoorstellen van Sovjet-leider Gorbatsjov.

De Nederlandse regering reageert positief op de intentie van de Sovjet-Unie om een apart verdrag te sluiten over middellange-afstandsraketten (INF). Minister Van Eekelen (defensie) ziet de kans groter worden dat er in 1988 geen 48 kraketten in Woensdrecht worden gesticioneerd. Hij zei dat in een reactie op de ontwaapningsvoorstellen van Sovjet-leider Gorbatsjov.

De Nederlandse regering reageert positief op de intentie van de Sovjet-Unie om een apart verdrag te sluiten over middellange-afstandsraketten (INF). Minister Van Eekelen (defensie) ziet de kans groter worden dat er in 1988 geen 48 kraketten in Woensdrecht worden gesticioneerd. Hij zei dat in een reactie op de ontwaapningsvoorstellen van Sovjet-leider Gorbatsjov.

De Nederlandse regering reageert positief op de intentie van de Sovjet-Unie om een apart verdrag te sluiten over middellange-afstandsraketten (INF). Minister Van Eekelen (defensie) ziet de kans groter worden dat er in 1988 geen 48 kraketten in Woensdrecht worden gesticioneerd. Hij zei dat in een reactie op de ontwaapningsvoorstellen van Sovjet-leider Gorbatsjov.

Door onze correspondent RAYMOND VAN DEN BOOGAARD

MOSKOU, 2 maart — Sovjet-leider Michail Gorbatsjov heeft dit weekend bereidheid geuit om 'aparte overeenkomsten' te sluiten over de middellange-afstandsraketten (INF). Volgens onderminister van buitenlandse zaken Aleksandr Bessmertnyj zou het echter 'voorbarig' zijn te denken dat deze de weg is vrijgemaakt voor een topontmoeting Gorbatsjov-Reagan.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Daarvoor moet eerst de reactie van de Amerikaanse media op de Sovjet-uitdaging worden afgewacht. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen. Het is niet zeker of de Amerikaanse media de Sovjet-uitdaging zal ondersteunen.

Positieve reacties van Westen

WASHINGTON (BONN) — Londen, 2 maart — De Westerse hoofdsteden in het voorbeeld van Gorbatsjov om een apart verdrag te sluiten over middellange-afstandsraketten (INF) wagen en andere verdragen van het ontwaapningsproces nog niet inzien.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging. De Amerikaanse media reageert positief op de Sovjet-uitdaging.

Lubbers op bezoek bij Gandhi

Premier Rijkman Groenendaal op bezoek bij de wettenscommissie op het streeklust van EG (Foto: Rijkman)

Levenslang voor terrorist Abdallah

Door onze correspondent

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

PARIS, 2 maart — Ongeveer 3000 man politie en gendarmen hebben schiere van de Franse grenzen en opentocht gebouwen in Parijs na de uitroep van de Franse regering om de Franse grenzen te sluiten.

Den Uyl wist niets van biografie Bernhard

Door onze redacteur

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

ROTTERDAM, 2 maart — De Duitse biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes. De biografie van de koningin van Nederland, prins Bernhard, is in 1973 een groot succes.

Vandaag

Krant en tv

2

Er is ook een pacifistische

traktat, maar het is niet

meer militair.

Curatele

9

De oude magis van de

pruitt heeft haar magis

verloren. Blijft er nog

over?

Onverhandel

3

Financieel specialist van de

Pada-acties in de Tweede

Kanarië, maar het is niet

meer militair.

Karpov

12

De tweepartij van de

Sovjet-schakers Karpov en

Spassky wordt voorlopig

behouden door het uitbreiden

van de wereldwijde van

schaken.

Klassieker

13

In de Oost-Europese

wereld is de klassieker van

het wettenscommissie op het

streeklust van EG.

18 pagina's

Internationaal

2,37

4,5

8,9

11,12

15

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

17

BIETJES EN GELDERSE SCHIJVEN

Elke dinsdag en woensdag hebben we groente en vlees in de aanbieding

Gekookte bietjes, schaal 500 gram 69

Gelderse schijven 69

100 g 4,99

7,90

100 JAAR

Lands grootste kruidenier blijft op de kleintjes letten

De taak van de Evening News is verwarring

zaaien bij het publiek, maar het blad is ook

niet bang rechtstreeks aan te vallen.

(H. Nijboer, vandaag in NRC Handelsblad)

NRC Handelsblad

Wie graag weet hoe de meningsverdeling

in de NRC Handelsblad is, kan dat vandaag in de

NRC Handelsblad vinden.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

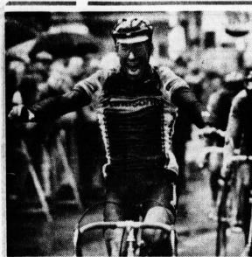
De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

groot aantal lezers.

De NRC Handelsblad heeft een

Er werd ook nog gelachen...

Ton van Vliet lachte van oer tot oer toen de wielprof uit de ploeg Post de eerste klasiek van het seizoen op zijn naam schreef.

In de finale van de Omloop Het Volk was hij de raspe en boekte daardoor zijn eerste grote wieltriumf.

Hij versloeg in de eindprint zijn landgenoot Steven Rooks, nadat ploeggenoot en profdebutant John Telen voor hem de weg had geplaveid.

Ook atlete Carla Beurskens proefde het zoet der overwinning en kwam glunderend door de finish.

De felle marathonloper uit Belfeld had in Japan een uitstekende indruk achtergelaten. Zij won de marathon van Nagoya in 2.28.00, de snelste tijd ooit op dit parcours gerealiseerd.

Bij de finish had Beurskens een voorsprong van 0.8 minuut op haar naaste concurrente, de Japanse Kojima.

Voorster in Telesport:

• Verger imponeert bij World Cup
• Volleyballers voor Martinus en Olympus
• Wereldprestaties atletiek in New York

Marathonstichter Guathérie van Wezel kon eveneens de eren van omhoog groeien, maar dat is de wils van de Angon-erfgoed van gewonnen.

Ook de afsluitende wedstrijd van het marathoncircuit in Groningen werd door hem gewonnen en dat betekende zijn vijfde zeg op een marathon.

Van Kampen, zoals zijn bijnaam heet, was lange tijd veldwachter en nu is hij een grote indruk.

teleport MAAILAG

maandag 2 maart 1987

T 15

Zuiderpark strijdtoneel:

DE kruidamp van rookbommen en Bengaalse vuurwerk vermengden zich boven het Haagse Zuiderpark met de snel opkomende mist. Terwijl duizenden mensen om vijf minuten over half vier diep onder de indruk na zoveel brutaal geweld de uitgangen opzochten sloepen in de catacomben E.H. BO'ers een voetbalwedstrijd, was zojuist voortdij beëindigd...

„Kan er een dokter naar Midden-Noord? Mensen, opzij alstublieft, is er nog een dokter...?“, riep de zichtbaar bewogen Haagse veiligheidscoördinator Fred van Hal.

Op de bewuste tribune, enkele minuten eerder „schone gevecht“ door mannschappen van de Mobiele Eenheid, lagen overal

VOETBAL

door Hans Moutaers

schermen afkomstig van in het gedrang geraakte toeschouwers, kapot gelagen betonnenbanken, gebroken flessen en volledig gesloopte hekwerken. In de complete chaos, die ontstond nadat de politie tot serie overname, ontstonden talerelen, die het Hout-dras in de herinnering terug riepen. Schreeuwende en huilende mensen, kinderen, die onder de voet werden gelopen en toeschouwers, die met gebroken benen geen kant meer opkonden in het geweld, dat aan een complete veldslag deed denken.

Angstaanjagend

Nog nooit heb ik zo'n meergemaakt“, verzuchtte Malm-trainer Roy Hodgson hoofdschuddend. En een eindje verderop vroeg de Haagse clubarts dokter Beertink zich af, wat dit allemaal met voetbal te maken had gehad. Drie kwartier duurde het voetbal en een uur lang namen de rellen op de tribunen in beslag. Voortdurend de charges van de politie en „supporters“, die als beesten terechter gingen en het plezier van vele duizenden verkruiden, zorgden voor een angstaanjagende sfeer, die veel mensen er toebracht om al tijdens de wedstrijd het stadion te verlaten.

Beertink, één van de drie in het stadion aanwezige artsen: „Het Haagse ziekenhuis Looenburg, het dichtstbijzijnde, was vol. Veel mensen moesten naar andere ziekenhuizen worden afgevoerd. Ik heb in een ambulance wel vijf mensen tegelijk zien gaan. Drie liggend en twee staand. De meeste mensen, die ik heb behandeld, hadden geen schoten meer aan. Veel hadden knie- en hoofdletsel.“

Vlak voordat schiedrechter Henk van Ettekeven op aandrang van de politie in de rust bevestigde om de wedstrijd FC Den Haag-Ajax te stellen, riep Expert Huisperdink zijn lijf nog door de halsprikers. „Plasee, plasee me, let me go...“. Veel mensen in het Zuiderpark moest op dat moment het angstzweet hebben uitge-

• Een drama in beeld. Een vader huilt met zich over zijn gewond zoon...

Foto's: Hans Peters

Kamerlid: strenger straffen

Van onze speciale verslaggevers

DEN HAAG, maandag Het CDA-kamerlid mr. J.S.I. Guathérie van Wezel vreest, dat de maatschappij excessen zoals die zich gistermiddag in het Zuiderpark-stadion voerden tijdens de wedstrijd FC Den Haag-Ajax niet langer zal accepteren.

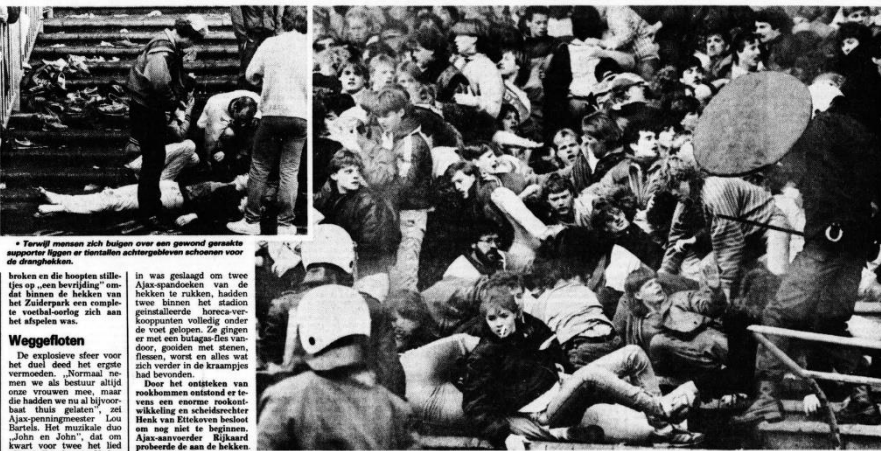
Guathérie van Wezel, zelf toeschouwer tijdens het gesticuleerde duel: „Er zijn voor de politie belangrijker prioriteiten dan voetbalwedstrijden. Ik vind het onverantwoord om 250 politiemensen aan de Haagse leegmeenschap te onttrekken om dit soort puinsooi te beheelen.“

De radtraiders zullen gericht moeten worden opgevoerd en strenger straffen is noodzakelijk. 20.000 mensen werden geterroriseerd door een klein aantal idioten en dat accepteert de maatschappij eenvoudig niet.“

Mr. Guathérie van Wezel - gultend...

EXPLOSIE VAN GEWELD

• Tereft mensen zich buigen over een gewond geraakte supporter ligen er tientallen achtergebleven schouwen voor de dranghekken.

Weggefloten

De explosieve sfeer voor het duel deed het ergste vermoeden. „Normaal nemen we als bestuur altijd onze vrouwen mee, maar die hadden we nu al bijvoorbeeld thuis gelaten“, zei Ajax-penningsmeester Lou Berthe. Het muzikale duo „John en John“, dat om kwart voor twee het lied „Voetballen kan in Nederland“ live vanuit de mid-denscrickel ten gehore bracht werd weggefloten. En de eerste Ajax-supporters begonnen hun spandokken in het vak schuin achter doel op te hangen. Om drie minuten voor half drie stonden kranten en lege literflessen trufdrank er was een alcohol-verdof afgeknogd in de richting van de M.E. Ze waren afkomstig uit het Ajax-vak, schuin achter het doel, waar de Groningen-dien-man Stan zojuist onder de lat had plaatse gezet. De Ajax-fans, in alle staten omdat een Haagse supporter er

in was geolagd om twee Ajax-spandokken van de bekken te rukken, hadden twee binnen het stadion geïntalleerde horeca-verkoopspunten volledig onder de voet gelopen. Ze gingen er met een botagag-den van door, gooiden met stenen, flessen, worst en alles wat zich verder in de kraampjes had bevonden.

Door het ontbreken van rookbommen ontstond er tevens een enorme rookontwikkeling en schiedrechter Henk van Ettekeven besloot om nog niet te beginnen. Ajax-aanvoerder Rijkard probeerde de aan de bekken sloernde Ajax-meute tot kalme te maken en ook trainer Johan Cruijff deed een poging. Het lukte te helpen en FC Den Haag-Ajax kon ruim tien minuten te laat alomgeeen aanvang nemen. Maar toen Ajax via Bouman binnen 25 minuten een 0-2 voorsprong had genomen was het de beurt aan de Haagse aanhang op Midden-Noord om zich te misdragen.

Veldslag

Volle trachten de uitgangen te bereiken om zich naar het Ajax-vak te spo-

den en de Amsterdamse aanhang een heij te leren. De Mobiele Eenheid trachtte dit te voorkomen, maar werd met stenen bekogeld. Mislukking vond er vlak voor rust op de tribune aan de Haagse aanhang op Midden-Noord om zich te misdragen.

Volle trachten de uitgangen te bereiken om zich naar het Ajax-vak te spo-

den en de Amsterdamse aanhang een heij te leren. De Mobiele Eenheid trachtte dit te voorkomen, maar werd met stenen bekogeld. Mislukking vond er vlak voor rust op de tribune aan de Haagse aanhang op Midden-Noord om zich te misdragen.

• Een veldslag in beeld... Vellende supporters op de tribune in het Zuiderpark, waar de Mobiele Eenheid vlak voor rust overging tot het ontruimen van het tribunevak midden-noord.

den en de Amsterdamse aanhang een heij te leren. De Mobiele Eenheid trachtte dit te voorkomen, maar werd met stenen bekogeld. Mislukking vond er vlak voor rust op de tribune aan de Haagse aanhang op Midden-Noord om zich te misdragen.

Volle trachten de uitgangen te bereiken om zich naar het Ajax-vak te spo-

Haag-trainer Pim van de Meer. En voorzitter De Stoop, die zich in een emotionele reactie erot nog had afgevraagd waarom het stadion werd bevolen (...) vertelde later: „De politie kon de zaak niet meer in de hand houden en als bestuur sta je dan helemaal machteloos.“

We weten, dat dit een beladen wedstrijd was. We hebben er alles aan gedaan en dan krijg je dit. Het is triest, is en in triest. Wij weten

ook niet meer, wat hier aan gedaan moet worden. De toeschouwers zijn gefolueerd, maar het heijt geen hart. Het is een heel ernstige zaak en de goedwillende mensen worden weer de dipte. FC Den Haag mag hier niet alleen de schuld van krijgen, want iedereen heeft kunnen zien waar het allemaal begonnen is.“

Stoop doelde op het Ajax-vak en ook de vinger van de in het stadion aanwezige lo-co-burgemeester G. F. van Otterloo premde de be-

schuldige vinger in die richting. Van Otterloo: „Fegen de ongesgegheden in dat vak is de politie niet kortaat ongetreden. Ik vind overigens dat er op de voetbalvelden geen supporters van de tegenpartij moeten worden toegelaten. Want zo kan het echt niet langer meer.“

In Den Haag werden er heel wat klagen uitge-deeld, maar de ruwste deurs kreeg het betaalde voetbal, dat het hoofd al in de strop heeft hangen...

Hein Vergeer en Leo Visser zijn de best geplaatste Nederlanders in het klassement om de wereldbeker in het schaatsen. Pagina 12

SPORT

NRC Handelsblad maandag 2 maart 1987

Het wk-tafeltennis zal de historie ingaan als het toernooi van het spelen voor lege zalen en de vele ziektegevallen. Pagina 13

Het moment waarop de rellen in het Zuidpark begonnen. Den Haag-supporters klommen over de omheining van hun eigen vak en vervolgden bij de Ajax-aanhang spandoeken weg te gaan heen. (Foto Leo Vegetius)

Technisch-directeur Johan Cruijff vindt het tijd voor rigoureuze maatregelen 'Het lijkt me verstandig dat Ajax hier weg blijft'

Door onze redacteur
DIK OUDHOORN

DEN HAAG, 2 maart — Sinds vorige week is Johan Cruijff op de brede gangen van de stad in het voetbalstadion. Op zaterdag lang de weg en op zondag op de tribunes. Het is niet de technische directeur van Ajax die hier te zien is, maar de technisch-directeur van het voetbalstadion. Johan Cruijff is de vader van de Ajax-tennis, de vader van de Ajax-tennis, de vader van de Ajax-tennis. Hij is de vader van de Ajax-tennis, de vader van de Ajax-tennis, de vader van de Ajax-tennis.

Tot nog toe is steeds geprobeerd om het probleem van het voetbalstadion op een leuke manier op te lossen. De efficiënte daarvan bleken gering. Het moet er maar gepoetst worden met minder lelijk. De technisch-directeur van het voetbalstadion, Johan Cruijff, heeft de technische directeur van Ajax, Leo Visser, erop gewezen dat het voetbalstadion een probleem is. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost.

De technisch-directeur van het voetbalstadion, Johan Cruijff, heeft de technische directeur van Ajax, Leo Visser, erop gewezen dat het voetbalstadion een probleem is. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost.

De technisch-directeur van het voetbalstadion, Johan Cruijff, heeft de technische directeur van Ajax, Leo Visser, erop gewezen dat het voetbalstadion een probleem is. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost.

De technisch-directeur van het voetbalstadion, Johan Cruijff, heeft de technische directeur van Ajax, Leo Visser, erop gewezen dat het voetbalstadion een probleem is. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost.

De technisch-directeur van het voetbalstadion, Johan Cruijff, heeft de technische directeur van Ajax, Leo Visser, erop gewezen dat het voetbalstadion een probleem is. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost. Het is een probleem dat moet worden opgelost.

Arbiter staakt duel tegen zin van spelers

Door onze redacteur
DIK OUDHOORN

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

DEN HAAG, 2 maart — Onder het toernooi van 24 politiegagenten zijn achttien Ajax-supporters onder arrest. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt. Het is de politie die de spelers tegen de arbiter staakt.

Hersteld

Leo Posters heeft zich gisteren hersteld van de pijn die hij van de rug had in de Oost-Vlaamse stad. De Vlaamse ruiters zijn de Vlaamse ruiters. De Vlaamse ruiters zijn de Vlaamse ruiters. De Vlaamse ruiters zijn de Vlaamse ruiters.

De Vlaamse ruiters zijn de Vlaamse ruiters. De Vlaamse ruiters zijn de Vlaamse ruiters. De Vlaamse ruiters zijn de Vlaamse ruiters. De Vlaamse ruiters zijn de Vlaamse ruiters.

Carla Beurskens

Carla Beurskens heeft gisteren de maraton van Nagregi (Japan) gewonnen. De maraton van Nagregi (Japan) gewonnen. De maraton van Nagregi (Japan) gewonnen. De maraton van Nagregi (Japan) gewonnen.

De maraton van Nagregi (Japan) gewonnen. De maraton van Nagregi (Japan) gewonnen. De maraton van Nagregi (Japan) gewonnen. De maraton van Nagregi (Japan) gewonnen.

Oefencampagne

Het Nederlandse vrouwen-hockey heeft de oefencampagne in Barcelona afgesloten. Het Nederlandse vrouwen-hockey heeft de oefencampagne in Barcelona afgesloten. Het Nederlandse vrouwen-hockey heeft de oefencampagne in Barcelona afgesloten.

Het Nederlandse vrouwen-hockey heeft de oefencampagne in Barcelona afgesloten. Het Nederlandse vrouwen-hockey heeft de oefencampagne in Barcelona afgesloten. Het Nederlandse vrouwen-hockey heeft de oefencampagne in Barcelona afgesloten.

Ski-coryfee

Als extra kroon op zijn beste seizoen tot nu toe, heeft de Zwitserse ski-coryfee Heidi Wenzler ook de algemene wereldbeker op zijn naam geschreven. Heidi Wenzler ook de algemene wereldbeker op zijn naam geschreven. Heidi Wenzler ook de algemene wereldbeker op zijn naam geschreven.

Heidi Wenzler ook de algemene wereldbeker op zijn naam geschreven. Heidi Wenzler ook de algemene wereldbeker op zijn naam geschreven. Heidi Wenzler ook de algemene wereldbeker op zijn naam geschreven.

Springruiters

In de Grote Prijs van Antwerpen eindigde de Nederlandse springruiter Jans van den Broek op de tweede plaats. Jans van den Broek op de tweede plaats. Jans van den Broek op de tweede plaats.

Jans van den Broek op de tweede plaats. Jans van den Broek op de tweede plaats. Jans van den Broek op de tweede plaats. Jans van den Broek op de tweede plaats.

Van Kempen

Richard van Kempen heeft het nationale toernooi in de wielervedstrijd gewonnen. Richard van Kempen heeft het nationale toernooi in de wielervedstrijd gewonnen. Richard van Kempen heeft het nationale toernooi in de wielervedstrijd gewonnen.

Richard van Kempen heeft het nationale toernooi in de wielervedstrijd gewonnen. Richard van Kempen heeft het nationale toernooi in de wielervedstrijd gewonnen. Richard van Kempen heeft het nationale toernooi in de wielervedstrijd gewonnen.

Indooratletiek in VS

Miguel Kijla heeft gisteren de indooratletiek in de Verenigde Staten gewonnen. Miguel Kijla heeft gisteren de indooratletiek in de Verenigde Staten gewonnen. Miguel Kijla heeft gisteren de indooratletiek in de Verenigde Staten gewonnen.

Miguel Kijla heeft gisteren de indooratletiek in de Verenigde Staten gewonnen. Miguel Kijla heeft gisteren de indooratletiek in de Verenigde Staten gewonnen. Miguel Kijla heeft gisteren de indooratletiek in de Verenigde Staten gewonnen.

Short-track

Charles Velthuisen was hier en won de short-track wereldbeker in de Verenigde Staten. Charles Velthuisen was hier en won de short-track wereldbeker in de Verenigde Staten. Charles Velthuisen was hier en won de short-track wereldbeker in de Verenigde Staten.

Charles Velthuisen was hier en won de short-track wereldbeker in de Verenigde Staten. Charles Velthuisen was hier en won de short-track wereldbeker in de Verenigde Staten. Charles Velthuisen was hier en won de short-track wereldbeker in de Verenigde Staten.

Duitse fans

De politie heeft zaterdag 74 aanhangers van Fortuna Düsseldorf gearresteerd voor het begin van de wedstrijd tegen Bayern München. De politie heeft zaterdag 74 aanhangers van Fortuna Düsseldorf gearresteerd voor het begin van de wedstrijd tegen Bayern München.

De politie heeft zaterdag 74 aanhangers van Fortuna Düsseldorf gearresteerd voor het begin van de wedstrijd tegen Bayern München. De politie heeft zaterdag 74 aanhangers van Fortuna Düsseldorf gearresteerd voor het begin van de wedstrijd tegen Bayern München.

